

І.І. Цигилик
З.М. Криховецька
Т.М. Паневник

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Друге видання, перероблене та доповнене

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ – 2007

УДК 334.012.23(075.8)

ББК 65.053я73

Ц 58

Гриф надано

Міністерством освіти і науки України

(лист №14/18.2-763 від 28.03.2006 р.)

Рецензенти:

Баланюк І.С. – доктор економічних наук, професор (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника);

Васильюк М.М. – кандидат економічних наук, доцент (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника);

Тришак Л.С. – кандидат економічних наук, доцент (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу).

Цигилик І.І., Криховецька З.М., Паневник Т.М.

Ц 58 Основи підприємництва. Друге видання, перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.

ISBN 978-966-364-483-7

Посібник підготовлено відповідно до діючої програми курсу “Основи підприємництва” на основі чинних в Україні законів. У ньому розглянуто теоретичні основи підприємництва, його роль у господарській практиці та формуванні ринкового підприємницького мислення; організаційні форми підприємницької діяльності, особливості функціонування суб’єктів підприємництва; проблеми маркетингу, менеджменту підприємницької діяльності; питання її державного регулювання та підтримки; роль фінансів, банків і кредиту в системі підприємництва. У другому виданні враховано зміни в господарсько-фінансовому законодавстві.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-364-483-7

© Цигилик І.І., Криховецька З.М.,
Паневник Т.М., 2007

© Центр учбової літератури, 2007

Програма навчальної дисципліни «Основи підприємництва»

Навчально-тематичний план

№ п/п	Найменування розділів і тем	Всього годин	В тому числі:		
			лекц.	практ.	самоств. вивч.
1.	<u>Тема 1.</u> <i>Об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці.</i>	10	2	4	4
2.	<u>Тема 2.</u> <i>Основні функції підприємництва. Суб'єкти та організаційні форми підприємницької діяльності.</i>	12	2	4	6
3.	<u>Тема 3.</u> <i>Організація, заснування, функціонування і регулювання підприємницької діяльності в Україні.</i>	18	4	6	8
4.	<u>Тема 4.</u> <i>Конкуренція і аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність.</i>	14	2	4	8
5.	<u>Тема 5.</u> <i>Демоніполізація економіки та антимонопольна діяльність держави.</i>	16	2	6	8
6.	<u>Тема 6.</u> <i>Державне регулювання та підтримка підприємництва.</i>	14	2	4	8
7.	<u>Тема 7.</u> <i>Фінанси, банки та кредит. Їх роль в системі підприємництва</i>	12	2	4	6
	<u>Тема 8.</u> <i>Правовий статус і етика підприємця.</i>	12	2	4	6
РАЗОМ:		108	18	36	54

Зміст програми за темами

Тема 1. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці.

Вступ до курсу “Основи підприємництва”. Суть, предмет та мета вивчення курсу. Роль і місце курсу в економічній теорії, господарській практиці та формуванні ринкового мислення, у підготовці спеціалістів до праці в умовах ринку. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в умовах ринку. Економічна свобода. Її сутність й роль у розвитку підприємництва

Тема 2. Основні функції підприємництва. Суб'єкти та організаційні форми підприємницької діяльності.

Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва. Суб'єкти підприємницької діяльності. Підприємство як організаційна структура підприємництва. Основні види та форми підприємництва, їх класифікація.

Тема 3. Організація, заснування, функціонування і регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Ідея підприємницької діяльності. Загальні умови створення підприємства. Статутний фонд підприємства. Суть і порядок утворення статутного фонду підприємства. Показники використання. Державна реєстрація підприємства. Статут підприємства. Основні розділи статуту. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності.

Тема 4. Конкуренція і аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність.

Конкуренція як засіб реалізації підприємництва. Бізнес-план як інструмент підприємницької діяльності. Аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність. Шляхи розвитку

підприємництва. Показники інтенсифікації і підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Тема 5. Демоніполізація економіки та підприємництва й антимонопольна діяльність держави

Монополії і монопольне становище. Антимонопольна діяльність держави. Антимонопольний комітет України.

Тема 6. Державне регулювання та підтримка підприємництва

Необхідність державного регулювання підприємництва. Суть, функції та форми державного регулювання економіки. Державна підтримка підприємництва. Контроль як один із головних аспектів державного регулювання. Бюджет і податкова система в регулюванні підприємництва.

Тема 7. Фінанси, банки та кредит. Їх роль в системі підприємництва.

Сутність фінансів суб'єктів підприємницької діяльності. Організація фінансової діяльності підприємства. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємницьких структур. Суть та функції кредиту. Банківське кредитування суб'єктів господарювання: види, принципи, організація. Форми небанківського кредитування, їх характеристика.

Тема 8. Правовий статус і етика підприємця.

Правовий статус підприємця, його місце і роль в організації (підприємстві). Типи керівників і ділова етика сучасного керівника (підприємця, менеджера). Психологія та етика керівника. Планування особистої праці менеджера. Організація управлінської праці і забезпечення ефективності діяльності фірми. Дейл Карнегі про основи спілкування з людьми.

Плани практичних занять

Практичне заняття № 1 (4 год).

Тема 1. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці.

1. Вступ до курсу “Основи підприємництва”.
2. Суть, предмет та мета вивчення курсу.
3. Роль і місце курсу в економічній теорії, господарській практиці та формуванні ринкового мислення, у підготовці спеціалістів до праці в умовах ринку.
4. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в умовах ринку.
5. Економічна свобода. Її сутність й роль у розвитку підприємництва.

Практичне заняття № 2 (4 год.).

Тема 2. Основні функції підприємництва. Суб'єкти та організаційні форми підприємницької діяльності

1. Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва.
2. Суб'єкти підприємницької діяльності.
3. Підприємство як організаційна структура підприємництва.
4. Основні види та форми підприємництва, їх класифікація.

Практичне заняття № 3 (6 год.).

Тема 3. Організація, заснування, функціонування і регулювання підприємницької діяльності в Україні

1. Загальні умови створення підприємства.
2. Суть і порядок утворення статутного фонду підприємства. Показники використання.

3. Державна реєстрація підприємства.
4. Статут підприємства. Основні розділи статуту.
5. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності.

Практичне заняття № 4 (4 год.).

Тема 4. Конкуренція і аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність

1. Конкуренція як засіб реалізації підприємництва.
2. Бізнес-план як інструмент підприємницької діяльності.
3. Аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність. Шляхи розвитку підприємництва.
4. Показники інтенсифікації і підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Практичне заняття № 5 (6 год.).

Тема 5. Демоніполізація економіки та підприємництва й антимонопольна діяльність держави

1. Монополії і монопольне становище.
2. Антимонопольна діяльність держави.
3. Антимонопольний комітет України.

Практичне заняття № 6 (4 год.).

Тема 6. Державне регулювання та підтримка підприємництва

1. Необхідність державного регулювання підприємництва.
2. Суть, функції та форми державного регулювання економіки.
3. Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю.
4. Державна підтримка підприємства.
5. Бюджет і податкова система в регулюванні підприємництва.

Практичне заняття № 7 (4 год.).

Тема 7. Фінанси, банки та кредит. Їх роль в системі підприємництва

1. Сутність фінансів суб'єктів підприємницької діяльності.
2. Організація фінансової діяльності підприємства.
3. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємницьких структур.
4. Суть та функції кредиту.
5. Банківське кредитування суб'єктів господарювання: види, принципи, організація.
6. Форми небанківського кредитування, їх характеристика.

Практичне заняття № 8 (4 год.).

Тема 8. Правовий статус і етика підприємця.

1. Правовий статус підприємця, його місце і роль в організації (підприємстві).
2. Типи керівників і ділова етика сучасного керівника (підприємця, менеджера).
3. Психологія та етика керівника.
4. Планування особистої праці менеджера.
5. Організація управлінської праці і забезпечення ефективності діяльності фірми.
6. Дейл Карнегі про основи спілкування з людьми.

Вступ до курсу “Основи підприємництва”

Основи підприємництва – одна із навчальних дисциплін, що складає основу економічної освіти, яка необхідна спеціалістам економічного профілю підприємств, що функціонують в умовах ринкових економічних відносин.

Розвиток ринкових економічних відносин вимагає від спеціалістів економічних служб глибоких знань організації підприємницької діяльності – основ підприємництва (бізнесу).

Бізнес (англ. *business* – справа, заняття, діло, підприємство) – економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку. Це загальноекономічний термін, який характеризує сферу діяльності господарського суб’єкта, його економічний інтерес, величину й обсяги діяльності.

Отже, підприємництво є одним із основних видів бізнесу. Поняття “бізнесмен” і “підприємець” тотожні, але “бізнес” – ширше від розуміння підприємництва.

Підприємництво в ринкових економічних відносинах посідає настільки важливе місце, що в багатьох закордонних виданнях сучасне суспільство розглядається як рівнобічний трикутник, в основі якого є підприємництво (бізнес), на вершині – уряд, а по боках – правова система і релігія.

Підприємництво часто трактується як четвертий фактор виробництва, тобто ставиться в один ряд із природними ресурсами (землею), працею, капіталом. При цьому підкреслюється, що цей фактор реалізується за допомогою повноцінного керівника – сучасного підприємця.

Бізнесмен – людина, яка займається підприємництвом взагалі (комерсант, підприємець, ділок). Підприємець – людина, яка займається підприємництвом, тобто конкретно економічною діяльністю.

Відомий корейський бізнесмен Кім У Джунг, говорячи про підприємців у своїй книзі “Цей великий світ бізнесу”, пише так: “Підприємці (бізнесмени) в нашій країні ніколи не користувалися повагою. Навпаки, їх осуджують, стараються триматися від них подалі...” І для цього є причина, оскільки окремі бізнесмени, не

розбираючи засобів, піклуються тільки про особисте збагачення. Далі Кім У Джунг продовжує: “Я хотів би, щоб мене запам’ятали не як багатія, а як відомого підприємця (бізнесмена). Адже бізнесмени також будують суспільство. Для здійснення цієї мети я сьогодні працюю, не покладаючи рук”. Нагадує автор, що підприємець повинен вміти зіставляти свої доходи і витрати і пам’ятати, що він є громадянин, який любить свою країну. Тоді і буде менше погрішностей.

Всі ці разом взяті визначення і складають сутність дисципліни “Основи підприємництва” та згідно з **випискою із освітньо-професійної програми мають наступний перелік тем:**

Об’єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці. Суть та основні функції підприємництва. Суб’єкти та організаційні форми підприємницької діяльності. Регулювання підприємницької діяльності в Україні. Статут підприємства. Організація підприємства. Порядок заснування підприємницької діяльності. Реорганізація. Види підприємств і об’єднань, що діють в Україні згідно з Господарським кодексом України. Малі підприємства. Конкуренція як засіб реалізації підприємництва. Аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність. Демоніполізація економіки та підприємництва. Антимонопольна діяльність на підприємстві. Державне регулювання та підтримка підприємництва. Правовий статус та етика підприємця.

У другому виданні враховано зміни в господарсько-фінансовому законодавстві.

Навчальний посібник підготували: к.е.н., проф. Цигилик І.І. – вступ, розділи I, II; ст. викладач Паневник Т.М. – розділи III, V(п.8.2-8.6); к.е.н., доцент Криховецька З.М. – розділи I (п.2.4), II (п.3.5), III (п. 6.2, 6.5), IV, V(п. 8.1) ; Цигилик І.І., Паневник Т.М. – Ділову гру: “Організація підприємницької діяльності і забезпечення її ефективного функціонування”.

Автори будуть дуже вдячні за надіслані їм побажання, пропозиції щодо удосконалення посібника.

Розділ I. ОБ'ЄКТИВНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ І ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

ТЕМА 1.

ОБ'ЄКТИВНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

- 1.1. Суть, предмет та мета вивчення курсу.
- 1.2. Роль і місце курсу в економічній теорії, господарській практиці та формуванні ринкового мислення, у підготовці спеціалістів до праці в умовах ринку.
- 1.3. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці.
- 1.4. Економічна свобода. Її сутність і роль у розвитку підприємництва.

1.1. Суть, предмет і мета вивчення курсу

“Основи підприємництва” як наука вивчають суть і функціонування підприємницької діяльності в умовах ринкових економічних відносин.

Підприємництво, як сказано в Господарському кодексі України, – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Отже, предметом вивчення курсу є підприємницька діяльність фірми, підприємства, організації. Це вивчення комплексної системи підприємницької діяльності і способів досягнення успіхів у підприємстві як альтернатива “тінізації” економіки і збереження інтелектуального потенціалу та виходу економіки України з тривалого кризового стану.

Мета вивчення дисципліни: отримання студентами базових знань із питань організації і функціонування підприємницької діяльності, її менеджменту та державного регулювання – складових основ підприємництва в умовах ринкових економічних відносин. А на основі цього підготовка

висококваліфікованих, добросовісних, чесних і національно свідомих підприємців – основної фігури підприємницької діяльності.

Завдання вивчення дисципліни – обґрунтування послідовних кроків у підприємницькій діяльності – від розроблення маркетингової стратегії під час заснування власного підприємства до виявлення й використання факторів процвітання фірми; від інвестиційного задуму до форм його фактичного втілення в умовах ринкового середовища, що динамічно змінюється, а саме:

- з'ясування сутності ринкових економічних відносин і їх відмінності від командно-адміністративної системи управління;
- набуття навичок в організації підприємницької й управлінської діяльності;
- оволодіння методами оцінки ефективності підприємництва в умовах ринкових економічних відносин.

В результаті вивчення дисципліни студенти *повинні знати*:

- зміст основних проблем підприємницької діяльності;
- концепцію ринкової системи господарювання, механізм функціонування ринку;
- методи організації підприємницької й управлінської діяльності;
- методіку оцінки ефективності діяльності підприємства – підприємницького бізнесу.

Повинні вміти:

- оцінити результативність підприємницької діяльності підприємства в умовах ринку;
- скласти документацію на організацію підприємства;
- виділити слабкі й сильні сторони підприємницької й управлінської діяльності;
- розробити заходи, прийняти рішення й підготувати проект наказу (розпорядження) щодо підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Із сутності предмета, мети й завдання впливає роль і місце курсу “Основи підприємництва” в економічній теорії і господарській практиці.

1.2. Роль і місце курсу в економічній теорії, господарській практиці та формуванні ринкового мислення, у підготовці спеціалістів економічних служб до праці в умовах ринку

Знання “Основ підприємництва” базується на вивченні таких юридичних, економічних і технологічних дисциплін як “Основи права”, “Статистика”, “Економічна теорія”, “Економіка підприємства”, “Економічна політика”, “Аналіз господарської діяльності”, “Система технологій”, “Бухгалтерський облік і аудит”, “Фінанси”, „Гроші і кредит”. Це основні дисципліни, без знань яких неможливо сформувати знання про підприємництво. Хіба може людина без знань системи технологій сформувати підприємство й розробити виробничу програму і чи може правильно, в законному руслі, вести підприємницьку діяльність без знань економічної політики тієї держави, в якій це підприємство повинно функціонувати? Також буде важко впоратися з обов’язками підприємця в питаннях раціонального використання виробничих ресурсів без знань “Економіки підприємства”, показників, які характеризують ефективність виробничої діяльності, а саме фондоддачі, фондорентабельності, коефіцієнта обіговості оборотних коштів, показників зниження собівартості продукції, матеріаловіддачі, продуктивності праці, рентабельності, питань ціноутворення, кредитування і оподаткування.

Знання цих дисциплін при вивченні “Основ підприємництва” повинні поглиблюватися і ставати основою при здійсненні підприємницької діяльності. Одночасно “Основи підприємництва” є базою для глибокого вивчення таких дисциплін як “Маркетинг”, “Менеджмент”, “Стратегічне управління”, “Контролінг” і інших, що вивчаються у вищих навчальних закладах.

Роль підприємництва як суспільного явища в умовах ринку зростає до такого ступеня, що без нього не може бути і самого ринку. Це надзвичайно важливий процес для України в період переходу від загальної державної власності, старих примусових механізмів залучення людей до праці до економічних мотивів і

стимулів корисної продуктивної діяльності. Звідси впливає роль цілеспрямованості вивчення курсу для формування ринкового підприємницького мислення, в підготовці спеціалістів економічних служб до праці в умовах ринку. Ця основна лінія повинна проходити при вивченні всіх передбачених для вивчення питань, а саме:

- об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці;
- суть та основні функції підприємництва;
- суб'єкти та організаційні форми підприємницької діяльності;
- регулювання підприємницької діяльності в Україні;
- статут підприємства;
- організація підприємства;
- порядок заснування підприємницької діяльності;
- реорганізація;
- види підприємств і об'єднань, що діють в Україні згідно Господарським кодексом України;
- малі підприємства;
- конкуренція як засіб реалізації підприємництва;
- аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність;
- демонополізація економіки та підприємництва;
- антимонопольна діяльність на підприємстві;
- державне регулювання та підтримка підприємництва;
- фінанси, фінансові ресурси, кредит, банки та їх роль в системі підприємництва;
- правовий статус та етика підприємця.

1.3. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці

Ринкові економічні відносини функціонують в умовах і у відповідності з законом ринку “Т – Г – Т’”, де Т і Т' – товар і Г – гроші. Тобто для того, щоб придбати товар для задоволення тих чи інших потреб індивідуального чи суспільного характеру, необхідно реалізувати свій товар, у тому числі і товар як здатність до праці – робочу силу. А щоб мати що реалізовувати, то необхідно, перш за все, його виготовити, ним володіти. А цього можна досягнути в процесі підприємницької діяльності.

Отже, як бачимо, в умовах ринку підприємництво формується як суспільне явище, і обґрунтовується необхідність виникнення підприємництва в суспільстві. Адже без підприємництва (бізнесу) не може існувати ринок і не може розвиватися суспільство.

Доволі тривалий час в Україні у складі СРСР існувала адміністративно-командна система управління економікою. Тому перехід на ринкові відносини висунув на перший план важливу для сучасної економіки України проблему розвитку підприємництва у всіх його формах. Проте процес розвитку відбувається не так легко, оскільки підготовлених підприємців у нас не було, та й не кожен може самостійно займатися підприємництвом.

Світовий досвід показує, що незалежним підприємництвом (бізнесом) може займатися лише 5–10% самодіяльного населення. Також простежується тенденція, що майже кожна третя самостійна фірма банкрутує.

Такі характерні риси підприємництва і вимоги до нього викликають потребу якісної підготовки підприємця, який би вмів адаптуватися до потреб ринку, легко вирішувати будь-які труднощі. А для цього необхідні наукові теоретичні розробки.

Світова література з питань підприємництва (бізнесу) надзвичайно багата.

Проблеми розвитку ринкових економічних відносин і підприємництва в умовах ринку розглядаються в працях таких зарубіжних авторів як А.Сміт, Дж. М. Кейнс, Макконелл Р. Кемпбелл, П.Самуельсон, авторів близького зарубіжжя: Л.І. Абалкіна, П.Г. Буніча, Г.Х. Попова; українських авторів: Л.К. Безчасного, М.Б. Ковальчука, І.А. Лукінова, В.К. Черняка, А.А. Чухно, І.С. Ястремського, С.Ф. Покропивного, С.В. Мочерного та ін.

Але, незважаючи на це, теорія і практика сучасного підприємництва в Україні поки що не стала об'єктом послідовного й поглибленого аналізу.

Це все вимагає глибокого вивчення основ підприємництва при підготовці спеціалістів економічних служб підприємств у вищих навчальних закладах України, пам'ятаючи, що

підприємництво є необхідною умовою ринкових економічних відносин.

Підприємництво – це господарська діяльність на власний ризик. Для її здійснення створюються відповідні форми організації: власне діло, товариство, корпорація. Суть їх полягає в наступному.

Власне діло – це найдавніша форма організації підприємництва. Воно повністю належить одній особі. Кожен, хто володіє грошми, може придбати обладнання й розпочати власне діло: виготовляти продукцію і пропонувати на продаж товари та послуги, які звичайно мають попит.

Головна перевага власного діла – простота створення та реєстрації. Його заснування не потребує дозволу жодної державної установи. Як тільки є умови – діло вже існує (за винятком, коли є обмеження для деяких професій, де слід подавати ліцензію на право практикування). Інша перевага власного діла – пряме оподаткування. Власник діла просто декларує свій щорічний дохід і від цієї суми доходу сплачує належну суму податку.

Головна вада такої форми організації підприємництва в тому, що власник діла повністю відповідає за свої борги, причому навіть майно, що не використовується в ділі, може перейти до кредиторів. Також вадю є те, що власник не може користуватися послугами організованого фінансового ринку: випускати акції для забезпечення потрібного капіталу.

Таким чином, власне діло має обмежені можливості для розширення, позаяк використовує обмежений капітал.

Власне діло здебільшого носить родові ознаки підприємництва шляхом переходу в спадщину тощо.

Товариство – форма організації підприємництва, в якій дві або більше осіб є власниками-партнерами. Є два види товариств: товариство з обмеженою відповідальністю і товариство з необмеженою відповідальністю.

Корпорації – це тип організації підприємництва, який за обсягом продажів товарів, надання послуг займає домінуюче становище в діловому світі.

Корпорація може організовуватися однією особою або групою осіб.

Основні завдання корпорації полягають у примноженні добробуту своїх акціонерів, які обирають з-поміж себе та членів корпорації раду директорів для проведення загальної політики корпорації.

При всіх формах організації підприємництва для забезпечення його нормального функціонування необхідно розробляти стратегію й тактику підприємництва, зміст яких полягає в наступному.

Стратегія підприємництва передбачає розвиток підприємницької діяльності фірми на перспективу, тактика – на якийсь окремий період.

Стратегія підприємництва включає стратегію всієї діяльності фірми, у тому числі стратегію рекламування, менеджменту, маркетингову стратегію та ін.

Стратегія рекламування ставить за мету:

- привернути увагу через повідомлення, наприклад, “погляньте сюди”;
- дати інформацію (“Вам треба знати все про товар”);
- створити переваги (“Ось чому наш товар кращий”);
- завершити угоду (“Час діставати чекову книжку”);
- нагадати (“Ви раді, що придбали наш товар, чи не так?”).

Завдяки стратегії реклами в підприємстві здійснюються такі функції впливу на поведінку покупця:

- вплинути на те, щоб товар схвалили;
- допомогти в отриманні інформації;
- вплив на оцінку альтернативного товару;
- закласти початок рішення купити товар;
- оцінка товару після покупки.

Маркетингова стратегія означає вибір цільового ринку і структури маркетингу, щоб обслуговувати цей ринок. Вона і є в основі стратегії підприємства.

Тактика підприємництва базується на його стратегії і відповідає його вимогам на даному етапі.

Виходячи із суті підприємництва, стратегії і тактики його функціонування зрозуміло, що основою підприємства є економічна, виробнича діяльність. Вона в підприємстві займає

найбільшу питому вагу. І для нормального розвитку підприємництва повинна бути забезпечена економічна свобода.

1.4. Економічна свобода. Її сутність і роль у розвитку підприємництва

Сутність економічної свободи, або свобода підприємництва означає свободу вибору: що виготовляти, у кого купувати, кому і на яких умовах продавати, із ким конкурувати, відкривати своє діло чи найнятися на роботу.

Економічна свобода підприємницької діяльності регламентується Господарським кодексом України, у ст. 43 якого записано, що підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом.

Свобода підприємництва звичайно не має тотального характеру. Підприємці діють відповідно до законів і приписів, які визначають усе: від охорони здоров'я, охорони праці й навколишнього середовища, мінімальної заробітної плати до форми фінансових звітів. Не до всіх напрямів підприємництва є абсолютно вільний доступ. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності регламентуються ст. 43 діючого Господарського кодексу України. Але кожен, хто захоче займатися тим чи іншим напрямом підприємництва, має право звернутися за дозволом або ліцензією й розраховувати на те, що звернення буде розглянуто справедливо. Вже займаючись підприємництвом, крім потреби додержуватись багатьох правил, підприємець може самостійно вирішувати, що і як виробляти, що і за якою ціною продавати.

При організації підприємницької діяльності треба дотримуватися вимог, визначених в Конституції України як держави соціального спрямування: “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава” (ст. 1), а також Зверненні Президента України Віктора Ющенка до українського народу на майдані Незалежності 23 лютого 2005 року: “Ми створимо робочі місця. Кожен, хто хоче працювати, отримає роботу і гідну зарплату. Ніщо не обмежуватиме ініціативу, бажання забезпечити достаток родинам. Буде

підтриманий кожен, хто дає роботу іншому. Чесна праця буде в пошані...”, “Плоди економічного зростання стануть доступними усім...”, “Ми знищимо систему корупції в країні, виведемо економіку з тіні. Податки будуть знижені, але платитимуть їх усі. Бізнес буде відділений від влади. Бюджет ні для кого не буде віднині годівницею...”.

Ці основні принципи впливають із основних цілей економічного розвитку і п’яти фундаментальних питань, яких необхідно дотримуватись в умовах ринкової економіки.

Основні цілі національної економіки охоплюють:

1. Економічний ріст. Бажано забезпечити виробництво більшої кількості і вищої якості товарів, що сприятиме зростанню життєвого рівня.
2. Повна зайнятість. Відповідне заняття необхідно забезпечити всім, хто бажає працювати і здатний до праці.
3. Економічна ефективність. Одержати максимальну віддачу при мінімальних затратах обмежених наявних виробничих ресурсів.
4. Стабільний рівень цін. Необхідно уникати значного підвищення або зниження загального рівня цін, тобто інфляції і дефляції.
5. Економічна свобода. Керівники підприємства, робітники, виробники і споживачі повинні володіти у своїй економічній діяльності високим ступенем свободи.
6. Справедливий розподіл доходів. Жодна група громадян не повинна перебувати у крайніх злиднях, коли в суспільстві є така група громадян, яка „купається в розкошах”.
7. Економічне забезпечення. Необхідно забезпечити існування хронічно хворих, непрацездатних, недієздатних, престарілих та інших категорій населення, які самі не можуть забезпечити собі належний рівень життя.
8. Торговий баланс. Підтримання розумного балансу у міжнародній торгівлі і в міжнародних фінансових операціях.

Як видно із наведеного переліку, потреба економічної свободи впливає із вимог ринкових умов і основних цілей розвитку національної економіки. Тому для забезпечення розвитку суспільства постійно необхідно дотримуватися

п'яти фундаментальних питань, суть яких у наступному:

1. Скільки необхідно виробляти продукції, надавати послуг?
У якому обсязі або яку частину наявних ресурсів доцільно використовувати у виробничому процесі?
2. Що необхідно виготовляти? Який набір товарів і послуг найповніше задовольняє матеріальні потреби суспільства?
3. Як цю продукцію слід виготовляти? Як повинно бути організоване виробництво? Які фірми повинні здійснювати і яку використовувати технологію виробництва?
4. Хто повинен користуватися цією продукцією? Зокрема, як повинна розподілятися продукція економіки між індивідуальними споживачами?
5. Чи здатна система адаптуватися до змін? Чи зможе система добитися певних змін у зв'язку із змінами технології у виробництві, змінами попиту споживачів, змінами в постачанні ресурсами тощо?

При вирішенні цих п'яти фундаментальних питань суспільство завжди буде стикатися з дилемою: “Безмежність потреб – обмеженість ресурсів”.

Але, як видно, ці фундаментальні питання і самі показують шляхи виходу з неї. Вдумаймося в зміст першого питання: яку частину наявних ресурсів доцільно використати у виробничому процесі? Тут мається на увазі, що слід виходити із можливостей сьогодення й забезпеченості розвитку суспільства в перспективі, щоб не винищувати природні ресурси. Це стосується використання наших лісів, річок, ставків, сільськогосподарських угідь. Треба не тільки зберегти, а й примножити природні ресурси. Тому кожне покоління людей повинно думати про це, над цим працювати, і дітей до цього привчати.

Розглянемо питання третє. Тут передбачається з'ясувати та регулювати, які фірми повинні здійснювати виробництво і яку використовувати технологію. Не пускати цей процес на самоплив, а визначати на науковій і конкурентній основі, хто краще забезпечить виробництво з дотриманням всіх аспектів екологічних, економічних і регіональних проблем.

Чому раціональних? А тому, що українському суспільству не вигідно завозити маргарин із Фінляндії при невикористанні ресурсів України для виробництва цього продукту.

Надзвичайно суттєве п'яте питання: чи здатна система адаптуватися до змін? Практика показала, що діюча в Україні система виробництва не готова відповісти на нього. А це стримує наш розвиток. При цьому слід відмітити, що наші економісти, розглядаючи проблему ринку, констатують тільки три питання, відкидаючи повністю п'яте і вихолощуючи суть третього. Тим самим доводять, що в ринкових умовах все пускається на самоплив, ніхто не регулює, ніхто ні на що не звертає уваги. Ось чому якщо всі наші підприємства в області, та й в Україні в цілому, прийняти за 100%, то тільки 5–6 % займаються виробництвом, а інші – торгівлею за найпростішою схемою “купив – продав”, хоч у кожному статуті передбачено виробництво продукції. Та й ті, хто займається виробництвом, не завжди дотримуються вказаних вимог. А це має негативний вплив на розвиток суспільства.

Отже, формування нашої суспільної свідомості повинно базуватися на глибокому розумінні фундаментальних вимог розвитку національної економіки.

Пристаюючи до створення підприємства, підприємець чи група підприємців повинні мати перед собою чітку і ясну (зрозумілу) ідею. Ця ідея повинна бути підкріплена системою постійного одержання замовлення на свою продукцію або послуги.

Передбачувані випуск продукції або надання послуг повинні бути забезпечені всіма необхідними матеріально-сировинними та іншими виробничими ресурсами. Крім того, починаючи нову справу, необхідно подумати про можливості поповнення свого капіталу. Всі ці питання повинні бути конкретно відображені в основному документі – підприємницькому бізнес-плані, суть якого розглядається в одному з наступних розділів посібника.

Важливою якісною рисою будь-якого сучасного підприємця є здатність гнучко реагувати на зміну ситуації. Для цього, дотримуючись вимог економічної свободи, треба бути компетентним у вибраній сфері діяльності, володіти необхідними рисами характеру, бути цілеспрямованим, готовим до невдач,

здатним навчатися і робити висновки зі своїх помилок. Необхідно підібрати надійних партнерів і соратників. Треба бути готовим до конкурентної боротьби. Необхідно чітко організовувати маркетинг, вміти підтримувати неформальні зв'язки й офіційні відносини як з постачальниками сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, так і зі споживачами продукції, замовниками.

Слід добре зрозуміти, що всяка підприємницька акція – це організація взаємозв'язків між людьми. І чим обґрунтованіше вона створена й уміло регулюється, тим більше надії на одержання економічної вигоди, на прибуткове покриття вкладених у виробництво витрат.

Всі дії повинні відповідати вимогам законодавчих актів України, дотриманню п'яти фундаментальних питань і виконанню основних цілей національної економіки, бути спрямовані на розв'язання екологічних, економічних і регіональних проблем.

Перераховані риси економічної свободи, вільного підприємництва характерні для ринкових економічних відносин. Вони майже не були присутні в умовах командно-адміністративної системи господарювання. Основоположники соціалізму розглядали конкуренцію як марнотратне і неефективне явище. Вони замінювали індивідуальні рішення централізованим плануванням, майже всі ділові рішення були підпорядковані диктату центральних плануючих органів.

Тобто при командно-адміністративній системі господарювання як виробники, так і споживачі не були забезпечені економічною свободою, що й затримувало розвиток економіки цієї системи.

Незважаючи на те, що Україна перейшла на ринкові економічні відносини, до цього часу у функціях управління зберігається деяка частина командно-адміністративних аспектів, що стосується формування і використання бюджету тощо.

А це певною мірою негативно впливає на розвиток підприємництва в Україні.

Рушійними силами підприємництва є необхідність задоволення як індивідуальних, так і суспільних потреб, які

проявляються через попит і пропозицію, вивчення яких відіграє важливу роль у розвитку підприємництва.

Згідно з законом попиту і пропозиції рівновага між тією кількістю товару, яку хочуть продати виробники, і тією, яку хочуть придбати покупці, коригується змінами цін.

Попит – це спосіб реагування покупців на зміни цін. При зниженні цін на товари й послуги попит на них збільшується, а при підвищенні цін – падає.

Пропозиція – це спосіб реагування виробників на зміну цін на товар. При зростанні цін виробники звичайно збільшують випуск товарів (якщо вони зможуть це зробити). Отже, вищі ціни на товари й послуги стимулюють збільшення пропозиції з боку виробників.

Таким чином, зміна попиту і пропозиції коригує тимчасову нестачу товарів або їх надвиробництво. Ринковий механізм попиту і пропозиції доводить бажання споживачів до підприємств – виробників продукції, а через них – і до постачальників ресурсів.

Висновки

Основи підприємництва як навчальна дисципліна вивчає суть і функціонування підприємницької діяльності в умовах ринкових економічних відносин. Підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Основи підприємництва – одна з навчальних дисциплін, що складає основу економічної освіти, яка необхідна спеціалістам економічного профілю підприємства, що функціонує в умовах ринкової економіки.

Тому на вивчення цієї дисципліни покладається велика увага й надія в справі підготовки нинішніх спеціалістів: організаторів виробництва, менеджерів, підприємців, у формуванні в них патріотизму й підприємницького мислення.

Основною умовою розвитку підприємництва є економічна свобода.

Контрольні питання:

1. Суть підприємництва.
2. “Основи підприємництва”. Суть, предмет і мета вивчення курсу.
3. Підприємницька діяльність. Суть і необхідні умови ринку.
4. Роль “Основ підприємництва” в економічній теорії, господарській практиці та у формуванні підприємницького мислення у студентів.
5. Суть стратегії і тактики підприємництва.
6. Суть економічної свободи.
7. Господарський кодекс України. Його роль у системі організації і функціонування підприємницької діяльності.
8. Основні цілі економічного розвитку і 5 фундаментальних питань економіки. Їх зміст.

ТЕМА 2.

**ОСНОВНІ ФУНКЦІ ПІДПРИЄМНИЦТВА. СУБ'ЄКТИ
ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

- 2.1. Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва.
- 2.2. Суб'єкти підприємницької діяльності.
- 2.3. Підприємство як організаційна структура підприємництва.
- 2.4. Основні види та форми підприємництва, їх класифікація.

**2.1. Створення матеріальних благ та прибутку –
основна функція підприємництва**

При визначенні поняття підприємництва у Господарському кодексі України записано, що метою підприємницької діяльності є одержання прибутку.

Прибуток (дохід) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань.

Склад валового доходу та валових витрат суб'єктів господарювання визначається законодавством. Для цілей оподаткування законом може встановлюватися спеціальний порядок визначення доходу як об'єкта оподаткування.

Порядок використання прибутку (доходу) суб'єкта господарювання визначає власник (власники) або уповноважений ним орган відповідно до законодавства та установчих документів.

Держава може впливати на вибір суб'єктами господарювання напрямів та обсягів використання прибутку (доходу) через нормативи, податки, податкові пільги та господарські санкції.

Основну частку прибутку підприємства становить, як правило, прибуток від реалізації продукції (товарів, послуг). Прибуток від реалізації продукції підприємства визначається

шляхом віднімання від ціни затрат на виробництво (собівартості) продукції.

$$Pr = Ц - С ;$$

де Pr – прибуток, в грн.;

$Ц$ – ціна одиниці продукції, в грн.;

$С$ – собівартість одиниці продукції, в грн.

Отже, сумарна величина прибутку залежить від ціни й величини затрат, а також від обсягу виробництва (реалізації) продукції. Збільшення прибутку може здійснюватися:

- за рахунок збільшення ціни;
- за рахунок зниження витрат на виробництво продукції;
- за рахунок збільшення обсягів виробництва продукції і навіть при зниженні ціни одиниці продукції.

З огляду на те, що в Україні значно вищі витрати на одиницю національного доходу, ніж у розвинутих країнах світу, основним шляхом і повинна бути інтенсифікація виробництва, раціональне й економне використання матеріально-сировинних і трудових ресурсів, що не тільки забезпечило б зниження ціни на вироблену продукцію, а й сприяло б збереженню навколишнього середовища, зростанню ефективності, рентабельності виробництва продукції й підприємницької діяльності.

Рентабельність виробництва продукції визначається відношенням прибутку до собівартості (витрат на виробництво продукції), а також до ціни продукції.

На ефективний шлях розвитку, інтенсифікацію виробництва повинен бути спрямований комерційний розрахунок.

Комерційний розрахунок – метод ведення господарства шляхом постійного співставлення у вартісному виразі витрат і результатів господарської діяльності.

Отже, розпочинаючи підприємницьку діяльність, необхідно визначити, чи покриваються витрати на виробництво і реалізацію продукції доходами від реалізації продукції. Якщо покриваються, то реалізується принцип самоокупності. Але для нормального функціонування підприємництва, розширеного його відтворення і забезпечення дотримання вимог конкурентоспроможності на

ринку цього недостатньо. Підприємництво повинно бути прибутковим. Цього вимагає і розвиток суспільства в цілому. В процесі підприємницької діяльності повинен створюватися прибуток, частина якого перераховується в бюджет. Значить, комерційному розрахунку властивий ще і принцип прибутковості.

Крім того, необхідно визначити, яка маса прибутку необхідна, щоб підприємство могло забезпечити сплату податків і забезпечило необхідне відновлення підприємницької діяльності, тобто могло фінансувати за рахунок прибутку всі витрати. Цього можна досягти за рахунок дотримання принципу самофінансування.

Таким чином, комерційний розрахунок – це метод ведення підприємницької діяльності в умовах ринкових економічних відносин, мета якого – за рахунок раціонального й економного використання матеріально-сировинних і трудових ресурсів, виробництва конкурентоспроможної продукції забезпечити підприємству самоокупність, прибутковість і самофінансування.

2.2. Суб'єкти підприємницької діяльності

Підприємницька діяльність в Україні регламентується Господарським кодексом України, який був прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року № 436-IV.

Кодекс визначає загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення господарської діяльності, в тому числі підприємництва громадянами та юридичними особами на території України, встановлює гарантії свободи підприємництва, засади державного регулювання.

Суб'єктами господарювання, в тому числі підприємницької діяльності (ст. 55 Господарського кодексу України), визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єктами підприємницької діяльності є:

1) господарські організації — юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського відання, права оперативного управління відповідно до визначення цієї компетенції у Господарському кодексі та інших законах.

Суб'єкти господарювання — господарські організації, які діють на основі права власності, права господарського відання чи оперативного управління, мають статус юридичної особи.

Господарські організації мають право відкривати свої філії, представництва, інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи.

Не допускається заняття підприємницькою діяльністю таких категорій громадян: військовослужбовців, службових осіб органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного господарського суду, державного нотаріату, а також органів державної влади й управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств.

Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду.

Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

2.3. Підприємство як організаційна структура підприємництва

Основною ланкою національної економіки України і типом господарювання є підприємство.

У Господарському кодексові України у ст. 42 визначено суть підприємства: „Підприємство – самостійний суб’єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб’єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.”

Підприємство є юридичною особою, яка має відокремлене майно, самостійний баланс, розрахункові (поточні) та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Підприємство здійснює будь-які види господарської діяльності, якщо вони не заборонені законодавством України і відповідають цілям, передбаченим статутом підприємства.

У разі збиткової діяльності підприємств держава, якщо вона визнає продукцію цих підприємств суспільно необхідною, може надавати таким підприємствам дотацію, інші пільги.

Принципи підприємницької діяльності регламентуються Господарським кодексом України (ст. 44), де вказано, що підприємництво здійснюється на основі таких принципів:

- вільний вибір видів діяльності;
- самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;
- залучення матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законодавством;
- встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільний найм працівників;

- вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів, установлених законодавством;
- самостійне здійснення підприємцем – юридичної особою – зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Дотримуючись цих вимог законодавства України, підприємець повинен на основі конкретних дій організувати підприємницьку діяльність і забезпечити ефективне функціонування підприємства.

Організація підприємницьких фірм може здійснюватися в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця.

2.4. Основні види та форми підприємництва, їх класифікація

У ст. 45 Господарського кодексу України вказується, що підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця.

Порядок створення, діяльності, реалізації та ліквідації окремих організаційних форм підприємництва визначається Господарським кодексом України та іншими законами.

У світовій господарській практиці розрізняють такі організаційні форми підприємництва.

Під індивідуальним володінням (власне діло) розуміють підприємництво, яким володіє, а часто і займається одна особа, що отримує всі прибутки й бере на себе всю відповідальність за справу. Це найпоширеніша форма: у підприємстві США таких фірм понад 12 млн. Їх кількість становить 76% від усіх фірм, і на їх частку припадає 9% усіх надходжень.

Партнерство (товариство) – це добровільна юридична асоціація двох чи більше осіб, метою якої є заняття підприємництвом. Партнери, по суті, стають співвласниками об'єднаної власності. Партнерські форми становлять лише 8% від усієї кількості фірм і забезпечують лише 4% усіх

підприємницьких надходжень у США. Такі фірми створюють здебільшого лікарі, адвокати, бухгалтери, архітектори.

Корпорація – це фірма, що існує як незалежна юридична одиниця, власність якої поділена на паї (акції). Власників таких фірм називають пасвласниками, або власниками акцій. Головною ознакою корпорації є те, що відповідальність за борги, судові позови проти фірми обмежуються лише сумою пайових внесків. У США такі корпоративні фірми становлять 16% від усіх підприємницьких організацій. Проте майже всі великі фірми є корпораціями. Надходження від фірм цієї організаційної форми становлять близько 87% доходів від підприємницької діяльності.

Із всіх форм індивідуальне володіння – найпростіша форма підприємництва і найпоширеніша в багатьох країнах світу.

Форми організації підприємництва в Україні мають деякі відмінності від аналогічних форм в США, але багато рис при цьому збігаються.

У Господарському кодексі України (ст. 63), зазначено, що в Україні залежно від форм власності можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, засноване на власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство колективної власності, засноване на основі колективної власності;
- підприємство, яке засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- комунальне підприємство, засноване на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності.

Серед державних підприємств виділяють казенне підприємство – це підприємство, яке відповідно до законодавства України не підлягає приватизації, проводить виробничу або іншу діяльність, яка відповідно до чинного законодавства може виконуватися тільки державними підприємствами. Головним споживачем продукції цього підприємства є держава. Підприємство є суб'єктом природних монополій. Ліквідація і реорганізація казенного підприємства здійснюється за рішенням

Кабінету Міністрів України відповідно до законодавства України).

Залежно від способу утворення та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих підприємств.

Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний

(фінансовий) рік перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну п'яти мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Усі інші підприємства визнаються середніми.

У випадках існування залежності від іншого підприємства підприємство визнається дочірнім.

Для підприємств певного виду та організаційних форм законами можуть встановлюватися особливості господарювання.

Особливості створення й діяльності малих підприємств встановлюються законодавством України.

В Україні можуть діяти й інші види та категорії підприємств, у тому числі орендні, створення яких не суперечить законодавчим актам України.

Підприємства для забезпечення підвищення результатів своєї діяльності можуть на добровільних засадах об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарське об'єднання — об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність.

Державне (комунальне) господарське об'єднання — об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування.

Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом.

Асоціація — договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації

виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум — тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо).

Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Об'єднання діють на основі договору або статуту, який затверджується їх власниками або засновниками.

Реєстрація об'єднань проводиться в такому самому порядку, як і реєстрація підприємств.

Об'єднання не відповідає за зобов'язання підприємств, які входять до його складу, а підприємства не відповідають за зобов'язання об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором (статутом).

Отже, на першому етапі підприємницької діяльності одним із основних є питання про форму її організації. Тому при виборі організаційної форми функціонування підприємства необхідно звернути увагу на такі питання:

- які умови при створенні підприємств найбільше влаштовують підприємця;
- які організаційні, юридичні й інші витрати доведеться понести на початковому етапі;
- чи буде притягуватися особисте майно власників підприємництва у випадку розрахунків із кредиторами

внаслідок банкрутства чи ліквідації підприємства, чи з інших причин;

- як можна буде передати право власності всього чи частини підприємства іншим фірмам чи особам;
- яким чином можна залучити додатковий капітал;
- як може вплинути на справи фірми смерть або важке захворювання власника;
- наскільки активно власник підприємництва (фірми) може брати участь в управлінні підприємством;
- яким чином вибрана організаційна форма буде впливати на перспективи розвитку підприємства.

Це дуже важливі практичні питання, над якими необхідно задуматися підприємцям, оскільки кожному з них доведеться тією чи іншою мірою вирішувати їх.

Кожна з форм підприємництва має і позитивні сторони, й недоліки. Але, крім того, перебуває у великій залежності від мотивів самого підприємця: його можливостей і здібностей.

Висновки

Основною функцією підприємництва є діяльність спрямована на створення матеріальних благ і отримання прибутку.

Організації і функціонуванню підприємницької діяльності сприяє економічна свобода, яка властива ринковим економічним умовам господарювання.

Економічна свобода як основна умова розвитку підприємництва регламентується Господарським кодексом України і полягає в тому, що підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Економічна свобода означає свободу вибору: у кого купувати, кому і на яких умовах продавати, з ким конкурувати, відкривати своє діло чи найнятися на роботу.

Суб'єктами підприємницької діяльності є: господарські організації — юридичні особи; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Основною ланкою національної економіки і формою підприємництва є підприємство. Суть підприємства визначається у Господарському кодексі України.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

В Україні залежно від форм власності можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, засноване на власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство колективної власності, засноване на основі колективної власності;
- підприємство, яке засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- комунальне підприємство, засноване на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності.

Залежно від способу утворення та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Крім цього, залежно від обсягів виробництва і чисельності працюючих підприємства можуть відноситися до малих, середніх і великих підприємств.

З метою поліпшення своєї діяльності підприємства можуть створювати об'єднання. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом.

Об'єднання діють на основі договору або статуту, який затверджується їх власниками або засновниками.

За якими принципами створювати свої фірми, вирішують самі підприємці (бізнесмени).

Контрольні питання:

1. Дайте визначення суті підприємства.
2. Види та організаційні форми підприємницької діяльності, які можуть діяти в Україні згідно з Господарським кодексом України.
3. На основі яких принципів здійснюється підприємницька діяльність в Україні?
4. Об'єднання, які можуть створювати підприємства в Україні. Їх суть і відмінності.
5. Переваги і недоліки власного діла в порівнянні з іншими формами підприємництва. Їх сутність.
6. Економічна свобода. Її сутність у підприємницькій діяльності.
7. Хто може бути суб'єктами підприємництва в Україні?
8. Комерційний розрахунок. Його суть і роль у здійсненні підприємницької діяльності.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на сесії Верховної Ради України 28.06.96. - К.: Преса України, 1997. – 80с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV(зі змінами).
3. Джеймс Стонер, Едвін Долан. Вступ у бізнес (пер. с англ.) – К.: Вид-во Європ. ун-ту фін., інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2000. – 752 с. (С. 64-69, 90-134).
4. Івін Л.М., Карпов Е.О. Вступ до бізнесу: Навчальний посібник. – К.: НМК ВО, 1992. – 164 с. (С. 3-10, 24-31, 59-74).
5. Сизоненко В.О. Підприємництво: Підручник. – К.: Вікар. 1999. – 438 с. (С. 4-60).
6. Петрович Й.М. Економіка виробничого підприємства: Навчальний посібник. – Львів: Оксарт, 1996. – 416 с. (С. 8-67).
7. Основи економічної теорії /За ред. С.В.Мочерного. – К.: ВЦ “Академія”, 1998. – 464 с. (С. 188-206.)

8. Кім У Джунг. “Этот великий мир бизнеса”. – М.: Русслит, 1992. – 160 с. (С. 7-27).
9. Бойко В.М., Вашків П.Г. Бізнес. Словник-довідник. – К.: Україна, 1995. – 157 с. (С. 20-21).

Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЯ, ЗАСНУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ, РЕГУЛЮВАННЯ І КОНКУРЕНЦІЯ В СИСТЕМІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

ТЕМА 3.

ОРГАНІЗАЦІЯ, ЗАСНУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

- 3.1. Загальні умови створення підприємства.
- 3.2. Статутний фонд підприємства. Суть і порядок утворення статутного фонду підприємства.
- 3.3. Державна реєстрація підприємства.
- 3.4. Статут підприємства. Основні розділи статуту.
- 3.5. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності.

3.1. Загальні умови створення підприємства

Пристаюючи до організації підприємства, підприємець ставить перед собою питання: що він може і хоче створити, на основі чого. Адже для організації підприємства необхідні кошти, статутний фонд, приміщення; при організації підприємницької діяльності – виробничі потужності, обладнання, відповідна технологія, підготовлені виробничі кадри тощо. Важливу роль у організації підприємства відіграють результати вивчення ринку: попиту і пропозиції, ціни тієї продукції, яку підприємець передбачає виготовляти, стану конкурентів, можливості забезпечення виробництва продукції необхідними матеріальними і сировинними ресурсами. В результаті підготовки до організації підприємства повинен спрогнозувати, який буде прибуток за тієї умови, що продукція буде конкурентноздатною і користуватиметься попитом на ринку.

Сформулювавши ідею, підприємець визначається, який для нього прийнятний вид підприємницької діяльності, і тоді приступає до створення підприємства.

Підприємство створюється згідно з рішенням власника (власників) майна чи уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (чи діючих) суб'єкта господарювання.

Рішення про створення підприємства приймається за погодженням із Антимонопольним комітетом України.

Підприємство може бути створене внаслідок примусового поділу діючого суб'єкта господарювання відповідно до антимонопольного законодавства України, а також в результаті виділення із складу діючого підприємства, організації.

У випадках, коли для створення і діяльності підприємства потрібні природні ресурси, дозвіл на їх використання видається відповідно радою народних депутатів, а в передбачених законодавчими актами випадках – Верховною Радою України за поданням первинного природокористувача при наявності позитивного висновку державної екологічної експертизи або відповідної ради народних депутатів.

Підприємству може бути передана в колективну власність або надана в користування, у тому числі на умовах оренди, земельна ділянка в порядку, встановленому Земельним кодексом України.

Суб'єкт підприємницької діяльності підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа – підприємець у порядку визначеному законом.

Порядок створення підприємства розглянуто на прикладі ділової гри (яка наведена в кінці даного навчального посібника). Проведення ділової гри допоможе студентам краще засвоїти матеріал: порядок організації підприємства і забезпечення його ефективного функціонування.

3.2. Статутний фонд підприємства. Суть і порядок утворення статутного фонду підприємства.

Статутний фонд – це виділені підприємству або залучені ним на засадах, визначених чинним законодавством, фінансові

ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, цінності, нематеріальні активи, цінні папери, закріплені за підприємством на праві власності або повного господарського відання.

За рахунок статутного фонду підприємство формує свої власні основні та оборотні фонди (кошти).

Права підприємців щодо формування статутного фонду закріплені в Господарському кодексі України, законах України “Про власність”, “Про господарські товариства”.

Величина статутного фонду змінюється. Може зростати за рахунок:

- безпосереднього приєднання до нього частини одержаного прибутку на приріст власних фінансових ресурсів;
- введення в дію капітальних вкладень за рахунок власних коштів (прибутку, амортизаційних відрахувань);
- дооцінки основних засобів в процесі проведення переоцінки (встановлюється державою).

Може зменшуватись за рахунок результатів збитковості підприємницької діяльності.

Державні підприємства нарощують свої статутні фонди за рахунок власних нагромаджень. Для цього підприємство може використати в межах 30-80% суми прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств після сплати ними податків та облікових платежів. Таким чином нарощується вартість основних засобів підприємств і відповідно відображається приріст статутного фонду. Із 1996 року таких обмежень немає. Але підприємці повинні пам'ятати, що для забезпечення нормальної роботи підприємств необхідно нарощувати статутний фонд і оборотні засоби.

Акціонерні товариства формують статутний фонд шляхом реалізації акцій. Товариства з обмеженою відповідальністю – за рахунок внесків учасників. Ці внески визначають частину кожного учасника в статутному фонді підприємства.

Використання статутного фонду характеризується через визначення показників використання основних виробничих фондів (фондовіддача, фондорентабельність) і оборотних фондів (коефіцієнт обіговості і термін тривалості одного обороту).

3.3. Державна реєстрація підприємства

Підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Державна реєстрація підприємства здійснюється у виконавчому комітеті міської, районної адміністрації за місцем знаходження або місцем проживання даного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо інше не передбачено законом.

Для державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи подаються такі документи:

- рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним органу про створення юридичної особи (крім приватного підприємства). Якщо власників або уповноважених ними органів два і більше, таким рішенням є установчий договір, а також протокол установчих зборів (конференції) у випадках, передбачених законом;
- статут, якщо це необхідно для створюваної організаційної форми підприємництва;
- реєстраційна картка встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію;
- документ, що засвідчує сплату власником (власниками) внеску до статутного фонду суб'єкта підприємницької діяльності в розмірі, передбаченому законом;
- документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.

Громадяни, які мають намір здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, подають реєстраційну картку встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію, копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера і документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.

Місцезнаходженням суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) на дату державної реєстрації може бути місце знаходження (місце проживання) одного із засновників або місце знаходження за іншою адресою, що підтверджується договором оренди або іншим відповідним договором.

Органам державної реєстрації забороняється вимагати від суб'єктів підприємницької діяльності додаткові документи, не передбачені законом.

Державна реєстрація суб'єктів підприємництва проводиться за наявності всіх необхідних документів за заявочним принципом протягом п'яти робочих днів. Органи державної реєстрації зобов'язані протягом цього терміну внести дані з реєстраційної картки до реєстру суб'єктів підприємницької діяльності та видати свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка з поставленим ідентифікаційним кодом (для юридичних осіб), який надається органам державної реєстрації органами державної статистики, або ідентифікаційним номером фізичної особи – платника податків та інших обов'язкових платежів.

У п'ятиденний термін із дати реєстрації органи державної реєстрації направляють примірник реєстраційної картки з відміткою про державну реєстрацію відповідному державному податковому органу й органу державної статистики та подають відомості про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності до органів фонду спеціального страхування і Пенсійного фонду України.

Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, є підставою для відкриття рахунків у будь-яких банках України та інших держав за вибором суб'єкта підприємництва і за згодою цих банків у порядку, що встановлюється Національним банком України.

Суб'єкт підприємництва зобов'язаний протягом трьох робочих днів направити державному податковому органу, в якому він обліковується як платник податків і зборів (обов'язкових платежів), повідомлення про відкриття або закриття рахунків у банках. Скасування державної реєстрації здійснюється за заявою власника (власників) або уповноваженим ним (ними) органом чи за особистою заявою підприємця (підприємця громадянина), а також на підставі рішення суду (господарського суду) в разі:

– визнання недійсними або такими, що суперечать законодавству, установам документів;

- здійснення діяльності, що суперечить установчим документам та законодавству України;
- несвоєчасного повідомлення суб'єктам підприємницької діяльності про зміну його назви, організаційної норми, форми власності та місцезнаходження;
- визнання суб'єкта підприємництва банкрутом;
- неподання протягом року до органів держаної податкової служби податкових декларацій, документів бухгалтерської звітності, передбачених законодавством.

Орган державної реєстрації в десятиденний термін позбавляє суб'єкта підприємництва прав юридичної особи, що є підставою для виключення його з єдиного державного реєстру підприємств і організацій України.

3.4. Статут підприємства. Основні розділи статуту.

Підприємство діє на основі статуту. Статут затверджується власником (власниками) майна суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до законодавства.

У статуті підприємства визначаються власник та найменування підприємства, його місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків та збитків, його органи управління, їх компетенцію, умови реорганізації та припинення діяльності підприємства.

У найменуванні підприємства визначається його назва (завод, фабрика, майстерня та інші) і вид (приватне, колективне, державне та інше).

У статуті підприємства визначається орган, який має право представляти інтереси трудового колективу (рада трудового колективу, рада підприємства, профспілковий комітет та інше).

Особливості складання статуту підприємства розглянемо на основі статуту ТзОВ “Мрія” (додаток 1). Він містить такі розділи:

1. Загальні положення.
2. Мета та предмет діяльності товариства.
3. Статутний фонд товариства.
4. Зовнішньоекономічна діяльність.

5. Юридичний статус товариства.
6. Розподіл прибутку.
7. Порядок покриття збитків Товариства.
8. Управління Товариством.
9. Виробничо-господарська діяльність.
10. Припинення діяльності Товариства.

3.5. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності

У статті 49 Господарського кодексу України “Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності” передбачається:

– підприємець зобов'язаний не завдавати шкоди довкіллю, не порушувати прав та інтересів громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, права місцевого самоврядування і держави;

– за завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законодавством відповідальність.

Учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених Господарським кодексом України, іншими законами та договором.

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання.

Господарсько-правова відповідальність базується на принципах, згідно з якими:

- потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;
- передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

- у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Правовим засобом відповідальності у сфері господарювання є господарські санкції. *Господарські санкції* - це заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.

У сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій:

- 1) відшкодування збитків;
- 2) штрафні санкції;
- 3) оперативно-господарські санкції.

Крім зазначених господарських санкцій, до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності застосовуються *адміністративно-господарські санкції*.

Господарські санкції застосовуються у встановленому законом порядку за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції — уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання.

Учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної

сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності.

За невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленим за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено Господарським кодексом України та іншими законами.

Засновники суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями цього суб'єкта, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта.

Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен *відшкодувати завдані цим збитки* суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено. Під збитками розуміються витрати, зроблені потерпілою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які потерпіла сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Щодо окремих видів господарських зобов'язань може бути встановлено обмежену відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

Крім відшкодування збитків, у сфері господарювання застосовується такий вид господарських санкцій як штрафні санкції. *Штрафними санкціями* визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися *оперативно-господарські санкції* — заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в

односторонньому порядку. До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором.

У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання потерпілою стороною, із звільненням її від відповідальності за це — у разі порушення зобов'язання другою стороною;

відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

2) відмова потерпілої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);

3) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

4) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання. Це заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його

наслідків. Види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначаються Господарським кодексом України, іншими законодавчими актами.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та у порядку, встановленому законом, можуть застосовувати до суб'єктів господарювання такі адміністративно-господарські санкції:

- вилучення прибутку (доходу);
- адміністративно-господарський штраф;
- стягнення зборів;
- зупинення операцій за рахунками суб'єктів господарювання;
- застосування антидемпінгових заходів;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;
- обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;
- скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання та інші.

Висновки

Організація підприємництва в Україні проводиться на основі вимог Господарського кодексу України.

Підприємство створюється згідно з рішенням власника (власників) майна чи уповноваженого ним (ними) органу підприємства-засновника або за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації діючого (чи діючих) суб'єкта господарювання.

Підприємець може розпочинати свою діяльність після реєстрації статуту підприємства в місцевому органі державної влади.

Статут підприємства – основний документ підприємства, у якому відображена суть і мета діяльності підприємства, система

управління підприємством, а також порядок реформування і припинення діяльності підприємства.

На основі чинного законодавства підприємство підприємець зобов'язаний не завдавати шкоди навколишньому середовищу, не порушувати прав та інтересів громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, права місцевого самоврядування і держави; за завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законодавством відповідальність.

Правовим засобом відповідальності у сфері господарювання є господарські та адміністративно-господарські санкції. Господарські санкції - це заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.

У сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Контрольні питання:

1. Суть ідеї підприємництва. В чому вона полягає?
2. Загальні умови створення підприємства. Їх суть.
3. Статут підприємства. Основні розділи статуту. Їх суть.
4. Порядок реєстрації підприємства.
5. Господарсько-правова відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності, її принципи.
6. Господарські та адміністративно-господарські санкції, їх суть, порядок застосування.

ТЕМА 4.

**КОНКУРЕНЦІЯ І АНАЛІЗ ВПЛИВУ КОНКУРЕНЦІЇ
НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Конкуренція як засіб реалізації підприємництва
Бізнес-план як інструмент підприємницької діяльності
Аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність

Шляхи розвитку підприємництва. Показники інтенсифікації і підвищення ефективності підприємницької діяльності

4.1. Конкуренція як засіб реалізації підприємництва

Конкуренція є однією з рушійних сил розвитку економічної системи, складовою частиною внутрішнього економічного механізму функціонування підприємства.

Термін “конкуренція” походить від латинського слова *concurrere* і означає “зіштовхуюсь” (тобто зіштовхуюсь із кимось і взаємно стараємося зіштовхнути один одного). Є різні визначення поняття конкуренції. Наведемо деякі з них:

Конкуренція як економічна категорія – це боротьба між товаровиробниками за найвигідніші умови виробництва та збуту товарів і послуг із метою привласнення найбільших прибутків.

Конкуренція – це форма змагання між підприємствами (підприємцями) в умовах обмеженого впливу кожного з них на загальні умови реалізації товару на ринку і стимулювання виробництва товарів, яких потребує споживач.

Конкуренція – об’єктивний економічний закон розвинутого товарного виробництва, дія якого для товаровиробників є зовнішньою примусовою силою забезпечення подальшого розвитку: підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, розширення масштабів виробництва, прискорення НТП, впровадження нових форм організації виробництва і систем заробітної плати тощо.

Разом із розвитком товарного виробництва розвивалася і конкуренція: від стадії вільної, або чистої конкуренції до стадії

конкуренції монопольної, що найбільше розвинулась у 30-50-х роках 20-го століття. Стадії розвитку ринкової конкуренції збігаються зі стадіями ринкової економіки взагалі.

Досконала конкуренція – це конкуренція в ідеальному варіанті, коли існує необмежена кількість виробників-конкурентів в усіх галузях суспільного виробництва. У даному випадку, коли є велика кількість товаровиробників, то окремий виробник невеликої частки товару не має значного впливу на ринок, на ціну того ж товару. Але досконалої конкуренції в дійсності ніколи не було. В умовах вільної конкуренції існувала й монополія, але як певний виняток із правил. Тому такі монопольні прояви не набули значного масштабу і не мали значного впливу на конкуренцію. *Така конкуренція називається “недосконалою”*. На цій стадії нема єдиної монопольної системи, яка охоплювала б весь ринок, але немає і вільної (чистої, досконалої) конкуренції. *“Недосконала” конкуренція* здатна переростати в монопольну конкуренцію.

Монополія – протилежність конкуренції. Вона вкрай обмежує можливості конкурентного механізму регулювання ринку. У цих умовах ринкова економіка починає втрачати здатність до саморегулювання, загострюються суперечності виробництва: зростає безробіття, зменшується платоспроможність попиту. Така ситуація, що складається в результаті панування монополій, змушує державу втрутитися в економічне життя з метою обмеження монополій і стимулювання конкуренції.

На основі такого втручання державна економічна політика створила *олігополію* – своєрідну конкуренцію невеликої кількості виробників (слово “олігополія” означає “небагато продавців”). Виробників небагато, але достатньо для того, щоб включився механізм ринкової конкуренції. І така конкуренція, створена в результаті державного регулювання, отримала назву “розумної” (П.Самуельсон). Така конкуренція характерна для перехідної стадії розвитку ринкової економіки. При цьому монополія втрачає панівний характер, конкуренція забезпечується різноманітністю форм власності і форм та типів підприємств. Так утворилася *“змішана економіка”*.

4.2. Бізнес-план як інструмент підприємницької діяльності

Бізнес-план відіграє важливу роль як на стадіях організації, так і на стадіях функціонування підприємницької діяльності в умовах ринкових економічних відносин, оскільки у ньому обґрунтовується діяльність підприємства і прогнозування результатів цієї діяльності.

Бізнес-план – документ, який містить обґрунтування головних заходів, які будуть здійснені для реалізації певного комерційного проекту чи створення нової фірми.

Є і ширші визначення поняття “бізнес-план”.

Бізнес-план – документ, що охоплює всі основні аспекти виробничої, комерційної і інших видів діяльності.

Укладається терміном на 3-5 років із розбивкою по роках. Систематично коригується в залежності від кон’юнктури ринку і таким чином адаптується до ринкових ситуацій.

Розробка бізнес-плану починається з визначення кінцевої мети підприємця із з’ясуванням основного питання бізнесу: що буде отримано від реалізації можливостей фірми, які будуть кінцеві фінансові результати діяльності з врахуванням ризику. У положенні “Про типовий бізнес-план” записано:

“Бізнес-планом вважається документ, який містить зобов’язання покупців щодо подальшої експлуатації об’єкта приватизації та обґрунтування можливостей їх виконання відповідно до вимог, що встановлюються фондом державного майна України”.

Але, як показує практика, бізнес-план необхідно розробляти не тільки при приватизації й утворенні підприємства, але і в процесі його функціонування з метою розробки орієнтирів своєї підприємницької діяльності.

Основні розділи бізнес-плану (додаток № 13):

- юридичний статус підприємства;
- основні техніко-економічні показники діяльності підприємства за звітний період;
- показники виробництва основних видів продукції за звітний період та прогноз на перспективу;

- реалізація продукції за звітний рік та прогноз на перспективу залежно від ринку збуту (натуральні одиниці);
- характеристика кількісних та якісних показників продукції (послуг) основних конкурентів;
- існуючі канали збуту продукції (послуг) підприємства та постачання сировини на підприємство тепер та в перспективі;
- перелік та характеристика за терміном служби головних машин і обладнання;
- характеристика кількості та складу працюючих;
- розподіл робітників та службовців за освітнім та віковим показниками;
- середня заробітна плата окремих категорій працівників;
- програма інвестиційних вкладень;
- прогнозний баланс підприємства (на три роки);
- прогноз прибутку та збитку (на три роки).

Бізнес-план розробляється підприємствами (підприємцями-бізнесменами) у разі:

- продажу об'єкта приватизації за некомерційним конкурсом;
- продажу контрольного пакета на конкурентних засадах іноземним інвесторам;
- при створенні спільного (за участю держави) підприємства з іноземними інвестиціями;
- також при функціонуванні підприємства з метою прогнозування результатів своєї підприємницької діяльності.

Таким чином, у основних розділах бізнес-плану вказується статус підприємства, його спеціалізація, перелік і обсяг продукції, яку підприємство буде виготовляти, перелік засновників та розмір їх частин у статутному капіталі, наявність механізмів, структура виробничих кадрів, розподіл заробітної плати, можливе забезпечення виробництва ресурсами, прогнозний баланс підприємства та прогноз прибутку і збитку (на три роки). Крім показників, що характеризують діяльність підприємства, вказується характеристика кількісних та якісних показників продукції (послуг) основних конкурентів. Це дає змогу накреслювати необхідні шляхи забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції і підвищення ефективності підприємницької діяльності в цілому.

З вищесказаного випливає висновок, що бізнес-план – це документ, який охоплює всі основні аспекти підприємницької діяльності: організацію, функціонування і прогноз результатів; укладається терміном на три роки з подальшим коригуванням у залежності від умов, що склалися як на ринку сировини, засобів виробництва, так і готової продукції, і таким чином обґрунтовує втілення в практику основних заходів, які будуть здійснюватися для реалізації певного комерційного проекту.

4.3. Аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність

Щоб зрозуміти вплив конкуренції на розвиток підприємницької діяльності, необхідно добре засвоїти суть самої підприємницької діяльності. Тому ще раз звернемося до визначення підприємництва в законодавстві України.

У Господарському кодексі України записано: “Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку”.

Суть конкуренції як економічної категорії теж полягає в тому, що конкуруючі сторони ведуть між собою боротьбу за привласнення найбільших прибутків. Отже, борючись за привласнення більшого прибутку, вони тим самим збільшують обсяги виробництва, поліпшують якість продукції, збільшують тривалість використання, знижують витрати на виробництво. А цього можна досягти, впроваджуючи нову техніку, технологію, нові методи організації праці тощо.

Таким чином, конкуренція позитивно впливає на якість підприємницької діяльності. Але для цього повинні бути умови – забезпеченість ринку товаром і платоспроможність попиту. Без цього позитивний вплив конкуренції на підприємницьку діяльність неможливий. Це ми можемо спостерігати виходячи з нашої дійсності: продукції вітчизняного виробника недостатньо і платоспроможність українського народу низька.

Розвитку досконалої конкуренції заважають монополії. Монополії є монополіями, і їх вплив на ринкові відносини завжди був і є негативним.

Прибуток – це результат ефективної підприємницької діяльності, суть якої полягає в раціональному використанні всіх виробничих ресурсів, ефективній організації управлінської діяльності, виготовленні конкурентноздатної продукції, що вже вивчалоя в попередньому розділі посібника.

Тому при аналізі впливу конкуренції на підприємницьку діяльність, крім вивчення результатів своєї діяльності, необхідно ґрунтовно вивчити діяльність конкурентів і порівняти з результатами своєї діяльності. Визначити, з якої причини продукція підприємства не є конкурентноздатною: за ціною чи за якістю і виявити причини цього: неефективна технологія, нераціональне використання ресурсів, низька якість матеріально-сировинних ресурсів, які використовуються для виробництва продукції, недостатня кваліфікаційна підготовка трудових ресурсів, менеджерів, виконавців робіт тощо.

Які показники характеризують ефективність діяльності і які необхідно аналізувати, розглянемо у наступному розділі.

4.4. Шляхи розвитку підприємництва. Показники інтенсифікації і підвищення ефективності підприємницької діяльності

4.4.1. Інтенсивний і екстенсивний шляхи розвитку.

Їх суть

Є два види шляхів розвитку національної економіки, у тому числі окремих підприємств як основної ланки матеріального виробництва: інтенсивний і екстенсивний.

Інтенсивний шлях розвитку – це процес суспільного виробництва, що базується на застосуванні ефективних засобів виробництва, предметів праці, кваліфікованої робочої сили, передових форм і методів організації праці, зростаючої інформованості у відповідності з найновішими досягненнями науково-технічного прогресу. Тобто при меншій кількості

залучених ресурсів суспільство забезпечує більшу кількість кінцевого результату – обсягу продукції.

Екстенсивний шлях розвитку – спосіб збільшення обсягів виробництва, шляхом кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва при незмінному рівні технічної основи виробництва. Наприклад, для збільшення випуску продукції вдвічі споживається вдвічі більше сировини, проте в дію вводиться така ж кількість машин, верстатів, устаткування і такої ж кваліфікації й рівня освіти працівники, такі ж форми організації праці тощо.

В даному випадку продуктивність і ефективність праці залишаються незмінними.

У цьому полягає головна відмінність екстенсивного шляху розвитку від інтенсивного, який базується на впровадженні передових досягнень, застосуванні нових технологій, поліпшенні форм і методів організації праці.

Економіка України як у складі СРСР, так і за роки незалежності розвивалася в основному на екстенсивній основі, але внаслідок обмеженості ресурсів цей шлях все більше стає безперспективним. Щоб перейти на переважно інтенсивний шлях розвитку, необхідно якісно вдосконалювати всі елементи економічної системи: продуктивні сили, техніко-економічні відносини, відносини власності, господарський механізм; проводити раціональну економічну політику.

Для того, щоб здійснити такий перехід, необхідно зробити глибокий аналіз, виявити непродуктивні витрати й забезпечити раціональне використання всіх ресурсів. Цьому допоможе розуміння сутності оцінних показників підприємницької діяльності, що характеризують інтенсифікацію і підвищення її ефективності.

4.4.2. Показники інтенсифікації і підвищення ефективності підприємницької діяльності

Прибуток і рентабельність – узагальнюючі показники діяльності підприємства. Їх суть полягає в наступному.

Прибуток – перевищення сукупних доходів над сукупними витратами. Прибуток є валовий, як сума прибутку за всіма

видами діяльності, яка відбивається в його бухгалтерському балансі. Його обчислюють як різницю між валовими доходами і валовими витратами та амортизацією. Він є основним узагальнюючим показником фінансових результатів виробничо-господарської діяльності підприємства. Включає прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг) і від фінансових операцій.

Валовий прибуток - *прибуток-брutto* — загальна сума одержаного підприємством прибутку до вирахування податків.

Прибуток-нетто – прибуток залишковий (чистий) – частина балансового прибутку, яка залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків до державного бюджету, виплати відсотків за банківський кредит і деяких обов'язкових платежів. Використовується для формування фондів економічного стимулювання.

Прибуток нереалізований – прибуток, нагромаджений у незавершеному виробництві.

Прибуток позареалізаційний – прибуток підприємства, отримуваний від діяльності, не пов'язаної з реалізацією продукції, робіт чи послуг.

Прибуток – це абсолютний показник ефективної діяльності підприємства, і він не може повністю характеризувати її, оскільки з його величини не видно, від якого обсягу виробництва така сума прибутку отримана.

Тому, крім абсолютного показника – прибутку, визначається відносний показник прибутковості – рентабельність.

Рентабельність – відносний показник прибутковості, виражений у відсотках, який характеризує ефективність витрат підприємства загалом або ефективність виробництва окремих видів продукції.

Рівень рентабельності розраховують як відношення величини прибутку, отриманого за певний період (місяць, квартал, рік) до середньої за цей період вартості засобів виробництва чи до загальної величини витрат на виробництво.

Рентабельність є базова, гранична, виробництва, капіталу (майна), продукції.

Рентабельність виробництва – економічний показник, що обчислюється як відношення прибутку від звичайної діяльності до середньорічної вартості основних виробничих фондів і

нормованих обігових коштів. Вимірюється у відсотках за формулою:

$$P_{\text{вир}} = \frac{Pr}{\Phi_{\text{осн}} + \Phi_{\text{об}}} \times 100,$$

де Pr – прибуток від звичайної діяльності; $\Phi_{\text{осн}}$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів; $\Phi_{\text{об}}$ – середньорічна вартість нормованих обігових коштів.

Рентабельність продукції – економічний показник, що обчислюється як відношення прибутку від реалізованої продукції до поточних витрат на її виробництво. Вимірюється у відсотках за формулою:

$$P = \frac{Pr}{C/v} \times 100$$

Найбільш узагальнюючий показник рентабельності капіталу (майна), що обчислюється як відношення валового прибутку до вартості всього майна, яке є в розпорядженні підприємства.

Названі показники є узагальнюючими і залежать від показників, що характеризують прибутковість використання складових частин виробничих ресурсів підприємства: основних і оборотних фондів, трудових ресурсів, капіталовкладень, затрат на управління виробничою діяльністю.

Прибуток і рентабельність залежать від цілого ряду оціночних показників використання основних і оборотних фондів, трудових ресурсів, капіталовкладень, управлінських витрат.

Такими показниками є:

- *фондовіддача*: $\Phi_{\text{в}} = \text{ТП} / \Phi_{\text{ср}}$
- *фондорентабельність*: $\Phi_{\text{рен}} = \text{Пр} / \Phi_{\text{ср}}$
- *матеріаловіддача*: $M_{\text{в}} = \text{ТП} / M$
- *затрати на 1 грн. товарної продукції*: $Z_{\text{т}} = (C/v) / \text{ТП}$

- продуктивність праці: $ПП = ТП/Ч_c$;
- зарплатовіддача: $B_{з/н} = ТП/\Phi_{з/н}$;
- віддача управлінських затрат: $B_{унз} = ТП/У_{нз}$,
- рентабельність управлінських затрат:

$$P_{унз} = (Пр/У_{нз}) 100,$$

де $ТП$ – товарна продукція за відповідний період (рік) в грн.;

Φ_{cp} – середньорічні основні виробничі фонди в грн.;

$ПП$ – прибуток, грн.;

M – сума матеріальних затрат, грн.;

$C/в$ – собівартість продукції, грн.;

$\Phi_{з/н}$ – фонд оплати праці, грн.;

$Ч_c$ – середньоспискова чисельність працюючих;

$У_{нз}$ – величина управлінських затрат, грн.

Вивчивши окремо всі ці показники, можна визначити, за рахунок яких факторів відбувалися зміни узагальнюючого показника – прибутковості підприємницької діяльності, тобто визначити їх вплив на величину прибутку й рентабельність діяльності.

Але необхідно відмітити, що вони характеризують зростання інтенсивності й підвищення ефективності тільки в тому випадку, коли їх величини зростають у порівнянні з базовими: тобто при зростанні фондів віддачі, прибутку, але зниженні затрат на 1 грн. товарної продукції, поліпшенні якості, підвищенні продуктивності праці і т.п.

При цьому треба намагатися, щоби ці показники поліпшувалися не за рахунок зростання цін на виготовлювану продукцію чи надані послуги, а за рахунок раціонального використання всіх ресурсів.

Контрольні питання:

1. Конкуренція. Суть конкуренції та її об'єктивна необхідність у ринкових економічних умовах господарювання.
2. Види конкуренції.
3. Конкуренція та її вплив на розвиток підприємницької діяльності.
4. Шляхи удосконалення конкуренції.
5. Які показники є комплексними (узагальнюючими) показниками діяльності підприємства?
6. Прибуток. Його суть і види. Роль прибутку в розвитку виробничої діяльності.
7. Рентабельність виробництва.
8. Рентабельність продукції. Її суть, особливості розрахунку.
9. Фондовіддача, фондорентабельність, фондомісткість і фондоозброєність. Їх суть, особливості розрахунку.
10. Матеріаловіддача.
10. Затрати на 1 грн. товарної продукції.
11. Віддача і рентабельність управлінських затрат.
12. Продуктивність праці і зарплатовіддача.
13. Суть окремих показників та їх вплив на величину узагальнюючих показників – прибуток і рентабельність продукції.
14. Суть інтенсивного і екстенсивного шляхів розвитку.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV.
2. Івін Л.М., Карпов Е.О. Вступ до бізнесу: Навчальний посібник. – К.: НМК ВО, 1992. – 164 с. (С. 59-74; 96-108).
3. Джеймс Стонер, Едвін Долан. Вступ до бізнесу. – К., 2000. – 732 с. (С. 90-145).
4. Сизоненко В.О. Підприємництво: Підручник. – К.: Вікар, – 1999. – 438 с.
5. Основи економічної теорії / За ред. С.В.Мочерного. 1998. – 464 с. (С. 188-206).
6. Ковальчук В.М. Загальні основи ринкової економіки: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 1994. – 228 с. (С. 86-99).

7. ІМЕ. Словник ринку. – 2000. – С. 150, с. 18.
8. Скворцов Н.Н. Формула делового успеха. – К.: Юринком, 1997. – 192 с. (С.171)
9. Бойко В.М., Вашків П.Г. Бізнес словник-довідник. – К.: “Україна”, 1995 – 157 с. (С. 74).

**Розділ III. ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ,
АНТИМОНОПОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ДЕРЖАВНЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА
ПІДПРИЄМНИЦТВА**

ТЕМА 5.

**ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА
ПІДПРИЄМНИЦТВА Й АНТИМОНОПОЛЬНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ**

- 5.1. Монополії і монопольне становище та їх вплив на розвиток економічних відносин
- 5.2. Антимонопольна діяльність держави в умовах ринкової економіки
- 5.3. Антимонопольний комітет України. Основні аспекти його діяльності

5.1. Монополії і монопольне становище та їх вплив на розвиток економічних відносин

Монополія – це окремі наймогутніші підприємства або об'єднання декількох підприємств, які виробляють переважну кількість певної продукції, завдяки чому впливають на процес ціноутворення і привласнюють високі (монопольні) прибутки.

Монополії проникають в усі сфери суспільного відтворення: виробництво, обмін, розподіл і споживання. Перш за все монополізується сфера обігу. На цій основі виникли найпростіші форми монополістичних об'єднань – картелі, синдикати, при яких учасники домовляються про ціну, ринки збуту (картель) або збувають продукцію через загальну збутову контору (синдикат).

Монополізм у виробничій сфері проявляється при організації таких форм монополістичних об'єднань як трести.

Монополізація – це досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища (Закон України “Про захист економічної конкуренції”). Монопольне становище суб'єкта господарювання на ринку характеризується його домінуванням на ринку, наявністю неправомірних переваг в процесі діяльності і дає йому можливість здійснювати певний

вплив на інших суб'єктів господарювання, тим самим обмежуючи конкуренцію. Основними параметрами, які визначають монопольне становище суб'єкта господарювання (згідно з даним законом), є:

- суб'єкт господарювання займає монопольне становище на ринку товару, якщо на даному ринку конкуренти відсутні або рівень конкуренції низький у результаті обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, обмеженості можливості для діяльності інших суб'єктів господарювання в результаті блокування діяльності, встановлення бар'єрів, надання різноманітних пільг тощо;

- монопольним вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції. Або якщо його частка на ринку товару становить 35 і менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема, внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам;

- якщо на одному ринку сукупна частка декількох суб'єктів господарювання, які володіють найбільшою часткою даного ринку, перевищує 50% (три суб'єкти господарювання) або 70% (п'ять суб'єктів господарювання), і при цьому вони не доведуть, що стосовно них не виконуються вищеперелічені умови, то монопольним вважається становище кожного з кількох суб'єктів господарювання.

Важливим етапом у процесі здійснення Україною антимонопольної політики є обмеження монополізму. Для цього необхідно визначити дії, які вважаються зловживанням монопольним становищем. До них згідно з Господарським кодексом відносять:

- нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не стосуються предмета договору, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту;

- обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін;

- інші дії, вчинені з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) суб'єктів господарювання;
- встановлення монопольно високих або дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів або обмежує права окремих споживачів;
- встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції.

6.2. Антимонопольна діяльність держави в умовах ринкової економіки

Оскільки монополії стримують конкуренцію, в усіх державах проводиться антимонопольна політика.

Антимонопольна діяльність – це комплекс заходів, розроблених і впроваджених у багатьох країнах світу, які спрямовані на обмеження діяльності монополій, а також створення антимонопольного законодавства. Уперше такі закони були прийняті наприкінці XIX – на початку XX століття в США, Канаді, Австралії, бо монополізація в цих країнах відбувалася найінтенсивніше.

Сьогодні діють американська та європейська системи антимонопольного права. Перша бере свій початок з 1890 року від закону Шермана і з доповненнями 1914, 1936, 1950 рр. і залишається єдиним антитрестівським законом Америки.

Методом утілення антимонопольних законів є ліквідація фірми (в США це відбувається, коли монополізовано понад 60% будь-якого товару чи послуг). У Німеччині монополією вважається компанія, яка зосередила у своїх руках третину обігу; в Японії – коли частка однієї компанії перевищує 50%, а двох – 75% і більше. В ЄС реєстрації підлягають лише ті угоди, які обмежують конкуренцію між членами цієї організації.

Важливим завданням держави в умовах ринкових економічних відносин є здійснення демонополізації економіки і реалізація антимонопольної політики, недопущення появи й формування монопольного становища окремих підприємств.

Розрізняють прямі і побічні методи антимонопольного регулювання. До прямих відносять адміністративні важелі й

заходи, які усувають монопольне становище певних суб'єктів господарювання на ринку або запобігають його появі. Вони включають адміністративні, економічні санкції, кримінально-правову відповідальність. Побічними є фінансово-кредитні методи антимонопольного регулювання.

В перші роки існування незалежної України було прийнято ряд фундаментальних законів, серед яких одними з найважливіших були Закони України “Про захист економічної конкуренції” та “Про обмеження монополізму та недопущення недоброякісної конкуренції у підприємницькій діяльності”.

Закон “Про захист економічної конкуренції” було прийнято у 2001 році. Він визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин. Він може застосовуватися щодо відносин, які впливають або можуть впливати на розвиток і функціонування конкурентного середовища в Україні та сприяти демонополізації національної економіки та підприємництва. Закон України “Про обмеження монополізму та недопущення недоброякісної конкуренції у підприємницькій діяльності” прийнятий на початку 1992 року. Закон передбачав контроль за створенням, реорганізацією (злиттям, приєднанням) фірм із метою запобігання виникненню монопольних ситуацій, штрафи для підприємців і посадових осіб, а також відшкодування збитків, заподіяних зловживанням монопольним становищем та несумлінною конкуренцією.

В результаті поступового формування законодавчої бази антимонопольні вимоги були відтворені більш ніж у шістьдесяти законах України і шестистах нормативно-правових актах. У даний час правове регулювання антимонопольної діяльності, демонополізації економіки та захист економічної конкуренції здійснюються за допомогою норм, установлених Конституцією України та Господарським кодексом України, законами України “Про Антимонопольний комітет України”, “Про захист економічної конкуренції”, “Про захист від недобросовісної конкуренції”, іншими нормативно-правовими актами і документами, прийнятими відповідно до цих законів.

6.3. Антимонопольний комітет України. Основні аспекти його діяльності

Для реалізації антимонопольного законодавства в листопаді 1993 року в Україні було створено Антимонопольний комітет. Головними напрямками його діяльності є робота щодо захисту конкуренції, проведення демонополізації та створення конкурентного середовища. Основними завданнями Антимонопольного комітету України, які визначені в ЗУ “Про Антимонопольний комітет”, є:

- 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб’єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;
- 2) контроль за концентрацією, узгодженими діями суб’єктів господарювання та регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб’єктами природних монополій;
- 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції;
- 4) методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції.

Таким чином, Антимонопольний комітет України – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді, що здійснює державний контроль за дотриманням антимонопольно-конкурентного законодавства та захист інтересів і споживачів від порушень. Рішення про порушення антимонопольного законодавства за результатами розгляду справ приймає Комітет у складі десяти державних уповноважених. Державні уповноважені та заступники Голови Антимонопольного комітету призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України за поданням Прем’єр-міністра, яке вноситься на підставі пропозиції Голови Антимонопольного комітету. Існує розгалужена система органів Антимонопольного комітету, які здійснюють свою діяльність в областях. Органи Антимонопольного комітету України – це Антимонопольний комітет України, постійно діючі та тимчасові адміністративні колегії Антимонопольного комітету України,

державний уповноважений Антимонопольного комітету України, адміністративні колегії територіальних відділень Антимонопольного комітету України. Антимонопольний комітет України та його територіальні управління мають право приймати рішення про примусовий поділ монопольних утворень, а для створення нових крупних економічних об'єднань необхідно отримати дозвіл цього комітету. Таким чином, Антимонопольний комітет сприяє розвитку в Україні підприємництва й конкуренції. Антимонопольна діяльність держави здійснюється також органами державної влади та місцевого самоврядування.

Для недопущення монополізації окремих підприємств можуть бути застосовані наступні дії: реорганізація та ліквідація суб'єктів господарювання, придбання їх активів, часток господарських товариств, утворення об'єднань, якщо Антимонопольний комітет не дає згоди на концентрацію. Якщо відбувається зловживання монопольним становищем, Антимонопольний комітет може прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання протягом шести місяців. При порушенні антимонопольно-конкурентного законодавства Антимонопольний комітет України має право накладати штрафи на юридичних осіб. Може вилучатися незаконно одержаний прибуток, якщо на це є рішення суду.

Одним із негативних елементів, що призводить до монополізації діяльності, є недобросовісна конкуренція.

Згідно з Господарським кодексом України (ст.32) *недобросовісна конкуренція* – це будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, а саме:

- неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання;
- створення перешкод у процесі діяльності;
- досягнення неправомірних переваг у конкуренції;
- неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці тощо.

Недобросовісна конкуренція тягне за собою адміністративну, цивільну чи кримінальну відповідальність винних осіб згідно із законодавством України.

При недобросовісній конкуренції величина штрафу, який накладають представники Антимонопольного комітету, може бути в розмірі до трьох відсотків виручки від реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг господарюючого суб'єкта за рік, що передував моменту, в якому накладається штраф. Якщо виручка відсутня або її обчислення неможливе, то величина штрафу визначається в розмірі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При недобросовісній конкуренції, вчиненій юридичними особами, їх об'єднаннями та об'єднаннями громадян, що не є господарюючими суб'єктами, штраф, накладений на них Антимонопольним комітетом України, його територіальними відділеннями, може мати величину до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином, діяльність Антимонопольного комітету України на сьогоднішній день має велике значення, оскільки він через розроблені механізми, які постійно вдосконалюються, здійснює недопущення монополізації економіки, виникнення недобросовісної конкуренції і тим самим сприяє розвитку підприємницької діяльності, формуванню конкурентного середовища, які є важливими компонентами ефективного функціонування національної економіки України.

Висновки

Важливим завданням держави в умовах ринкових економічних відносин є здійснення демонополізації економіки і реалізація антимонопольної політики, недопущення появи й формування монопольного становища окремих підприємств. *Монополізація* – це досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища (Закон України “Про захист економічної конкуренції”).

Оскільки монополії стримують конкуренцію, держави проводять антимонопольну політику.

Антимонопольна діяльність – це комплекс заходів, розроблених і впроваджених у багатьох країнах світу, які спрямовані на обмеження діяльності монополій, а також створення антимонопольного законодавства. Основні

антимонопольні вимоги були відтворені більш ніж у шістдесяті законах України і шестистах нормативно-правових актах. Для реалізації антимонопольного законодавства в листопаді 1993 року в Україні було створено Антимонопольний комітет. Головними напрямками його діяльності є робота щодо захисту конкуренції, проведення демонополізації та створення конкурентного середовища.

Контрольні питання:

1. Поняття монополії й монополізації.
2. Сутність антимонопольної державної політики.
3. Характеристика американської та європейської систем антимонопольного права.
4. Основні закони, що формують антимонопольно-конкурентне законодавство України.
5. Поняття про Антимонопольний комітет України.
6. Основні завдання Антимонопольного комітету.
7. Суть недобросовісної конкуренції.
8. Дії, які характеризують зловживання монопольним становищем.

ТЕМА 6.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Необхідність державного регулювання підприємництва.

Суть, функції та форми державного регулювання економіки.

Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю.

Державна підтримка як один із головних аспектів державного регулювання підприємництва

Бюджет і податкова система в регулюванні підприємництва.

6.1. Необхідність державного регулювання підприємництва

Підприємець для здійснення підприємницької діяльності використовує земельні, матеріально-сировинні і трудові ресурси і виготовляє продукцію чи виконує послуги на території того чи іншого регіону, забезпечуючи індивідуальні та суспільні потреби. На підприємствах створюється новостворена вартість, виготовляються матеріальні блага. Учасники бізнесу беруть участь у створенні нових, необхідних суспільних об'єктів, а також у створенні фондів, що використовуються в процесі існування самої держави – державного бюджету. Тобто в умовах підприємництва, незалежно від форми власності й підпорядкування, реалізуються соціально-економічні цілі, які стоять перед національною економікою. Це викликає необхідність регулювання підприємництва.

Згідно з Господарським кодексом України (ст. 47) держава гарантує всім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

Забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок робіт чи послуг для державних потреб.

Держава гарантує недоторканість майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається на підставах і в порядку, передбачених законодавством України.

Державні органи і службові особи можуть втручатися в діяльність підприємства тільки відповідно до своєї компетенції.

Механізм регулювання підприємництва з боку держави – це система впливу держави на підприємницьку діяльність з метою спрямованості її на забезпечення перспективного розвитку національної економіки в цілому і створення умов для розвитку самого підприємництва.

Держава повинна сприяти розвитку ринкового механізму, усувати штучні перешкоди, які можуть створити для нього монопольні підприємства.

В умовах розвинутого ринку державне регулювання економіки – це втручання держави не в ринковий механізм, а в передумови та побічні наслідки його функціонування. Держава повинна не підміняти закони ринку штучними законами, а впливати на економічне середовище, в якому діють ринкові закони, спрямовуючи розвиток економіки підприємств відповідно до визначених цілей та пріоритетів. Так, не втручаючись у закони ціноутворення, держава впливає лише на співвідношення між попитом та пропозицією і через це співвідношення використовує ціну для стимулювання чи стримування виробництва. Державні програми допомоги малозабезпеченим, непрацездатним і тимчасово безробітним забезпечують їхній захист без втручання в ринковий механізм господарювання підприємств. Державне регулювання повинно координувати економічні процеси, що відбуваються в державі загалом. Наприклад, змінюючи податкову і коректуючи кредитну форму регулювання, можна впливати на структуру національної економіки, обсяги виробництва продукції, змінювати розподіл ресурсів. Застосування державних субсидій і пільг окремим підприємствам та галузям (так звана субвенційна форма державного регулювання) повинно бути спрямоване виключно на формування суспільного капіталу, сприяти розвитку науки, освіти, реалізації соціальних програм.

Регулювання економічної діяльності останніх здійснюється за допомогою правових актів, широкого використання договірних відносин, фінансування розвитку державного сектору, податкової, кредитної і банківської систем, ціноутворення та інших регуляторів з метою досягнення цілей, визначених соціально-економічною політикою держави.

6.2. Суть, функції та форми державного регулювання економіки

Державне регулювання економіки – це діяльність держави, спрямована на створення правових, економічних і соціальних передумов для функціонування економічного механізму відповідно до цілей і пріоритетів державної економічної політики.

У сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання, різних суспільних верств населення.

Економічна стратегія — обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення широкомасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. Економічна стратегія включає визначення пріоритетних цілей народного господарства, засобів та способів їх реалізації, виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденцій, що мають місце в національному та світовому господарстві, та враховуючи законні інтереси суб'єктів господарювання.

Економічна тактика — сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку народного господарства.

Правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку

України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах.

Основними напрямками економічної політики, що визначаються державою, є такі.

1. Структурно-галузева політика, спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі народного господарства, удосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення. Складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу;
2. Інвестиційна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ними;
3. Амортизаційна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання найбільш сприятливих та рівноцінних умов забезпечення процесу простого відтворення основних виробничих і невиробничих фондів переважно на якісно новій техніко-технологічній основі;
4. Політика інституційних перетворень, спрямована на формування раціональної багатоукладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення економіки, приватизації та націоналізації виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, еквівалентності відносин обміну між суб'єктами господарювання, державну підтримку і захист

- усіх форм ефективного господарювання та ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур;
5. Цінова політика, спрямована на регулювання державою відносин обміну між суб'єктами ринку з метою забезпечення еквівалентності в процесі реалізації національного продукту, дотримання необхідної паритетності цін між галузями та видами господарської діяльності, а також забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін;
  6. Антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки;
  7. Бюджетна політика, спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у народне господарство, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу;
  8. Податкова політика, спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів;
  9. Грошово-кредитна політика, спрямована на забезпечення народного господарства економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання

кредитних ресурсів на потреби функціонування і розвитку економіки;

10. Валютна політика, спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання;

11. Зовнішньоекономічна політика, спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

Держава здійснює екологічну політику, що забезпечує раціональне використання та повноцінне відтворення природних ресурсів, створення безпечних умов життєдіяльності населення.

У соціально-економічній сфері держава здійснює соціальну політику захисту прав споживачів, політику заробітної плати і доходів населення, політику зайнятості, політику соціального захисту та соціального забезпечення.

У країнах з розвинутою ринковою економікою регулюючі функції держави зводяться до таких: законодавчої, стабілізуючої, розподільчої.

Законодавча функція пов'язана з розробкою системи економічних, соціальних, організаційно-господарських законів, постанов, які є правовою основою ринкової економіки, а отже, гарантом однакових прав і можливостей для підприємств усіх форм власності та господарювання. Розробляючи й реалізуючи антимонопольне законодавство, держава захищає конкуренцію як основну умову і регулятор ринкової економіки. Економічне законодавство виконує роль арбітра в сфері господарських відносин, виявляє незаконну діяльність та вживає відповідні заходи до порушників.

Стабілізуюча функція передбачає підтримку високого рівня зайнятості, цінової рівноваги, стимулювання економічного зростання підприємств. Для цього держава визначає цілі, напрями і пріоритети економічного розвитку, виділяє відповідні ресурси для їх реалізації, використовує грошово-кредитні та бюджетно-податкові важелі, забезпечує зайнятість і стабільний рівень цін, здійснюючи відповідну фіскальну і кредитно-грошову

політику, спрямовану на подолання інфляції й безробіття. Визначені державою головні цілі та пріоритети становлять основу індикативних планів та економічних програм.

Розподільча функція передбачає, що держава здійснює справедливіший розподіл доходів та ефективніше розміщення ресурсів у ринковій економіці. Для реалізації цієї функції вона перерозподіляє доходи багатих верств населення на користь малообезпечених і непрацевдатних.

Державне регулювання економіки поділяють на пряме і непряме (опосередковане). *Пряме* реалізується через бюджетне інвестування державою відповідних програм: фінансування розвитку державних підприємств, інфраструктури, науки, культури, освіти, соціального захисту населення; а також через регламентацію цін, заробітної плати та інших складових ринкового механізму.

Непряме регулювання економіки досягається за допомогою правових, адміністративних та економічних методів.

До правових інструментів належать закони про власність, підприємництво, підприємство, інвестиційну та зовнішньоекономічну діяльність, податки й ціни, соціальний захист населення тощо.

Адміністративні регулятори – це укази, постанови та розпорядження виконавчих органів, що дозволяють, обмежують, забороняють та нормують види господарської діяльності: встановлення квот, ембарго, видання ліцензій, стандарти якості продукції, екологічні норми тощо.

Засобом координації господарської діяльності підприємств є індикативне планування. Його показники не є обов'язковими для окремих підприємств, а мають рекомендаційно-орієнтовний характер. Індикативний план – це інструмент, в якому визначаються цілі, пріоритети та головні параметри розвитку економіки.

До основних економічних методів регулювання належать фінансово-кредитна та бюджетно-податкова політика.

У Господарському кодексі (ст. 12) зазначено, що держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і

соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності.

Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є:

- державне замовлення, державне завдання;
- ліцензування, патентування і квотування;
- сертифікація та стандартизація;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Державне замовлення є засобом державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності. Державний контракт — це договір, укладений державним замовником від імені держави з суб'єктом господарювання — виконавцем державного замовлення, в якому визначаються економічні та правові зобов'язання сторін і регулюються їх господарські відносини. Поставки продукції для державних потреб забезпечуються за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел фінансування, що залучаються для цього, в порядку, визначеному законом.

У випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами, Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади можуть встановлювати державні завдання, що є обов'язковими для суб'єктів господарювання.

Ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та *квотування* є засобами державного регулювання у сфері господарювання, спрямованими на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Ліцензія — документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання-ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. Відносини, пов'язані з ліцензуванням певних видів господарської діяльності, регулюються законом.

У сферах, пов'язаних із торгівлею за грошові кошти (готівку, чеки, а рівно з використанням інших форм розрахунків та платіжних карток на території України), обміном готівкових валютних цінностей (у тому числі операції з готівковими платіжними засобами, вираженими в іноземній валюті, та з платіжними картками), у сфері грального бізнесу та побутових послуг, інших сферах, визначених законом, може здійснюватися патентування підприємницької діяльності суб'єктів господарювання.

Торговий патент — це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання займатися певними видами підприємницької діяльності впродовж встановленого строку. Спеціальний торговий патент — це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання на особливий порядок оподаткування відповідно до закону. Порядок патентування певних видів підприємницької діяльності встановлюється законом.

У необхідних випадках держава застосовує *квотування*, встановлюючи граничний обсяг (квоти) виробництва чи обігу певних товарів і послуг. Порядок квотування виробництва та/або обігу (включаючи експорт та імпорт), а також розподілу квот встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до закону.

У сфері господарювання застосовуються: *державні стандарти України; кодекси усталеної практики; класифікатори; технічні умови; міжнародні, регіональні і національні стандарти інших країн* (застосовуються в Україні відповідно до чинних міжнародних договорів України).

Застосування стандартів чи їх окремих положень є обов'язковим для:

суб'єктів господарювання, якщо на стандарти є посилання в нормативно-правових актах;

учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилення на певні стандарти;

виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні;

виробника чи постачальника, якщо його продукцію сертифіковано щодо вимог стандартів.

У разі виготовлення продукції на експорт, якщо угодою (контрактом) визначено інші вимоги, ніж ті, що встановлено нормативно-правовими актами України, дозволяється застосування положень угоди (контракту), якщо вони не суперечать законодавству України у частині вимог до процесу виготовлення продукції, її зберігання та транспортування на території України.

З метою запобігання наданню послуг та реалізації продукції, небезпечних для життя, здоров'я та майна громадян і довкілля, сприяння споживачеві в виборі продукції, створення умов для участі суб'єктів господарювання в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі здійснюється *сертифікація*, тобто підтвердження відповідності якості продукції та послуг вимогам стандартів.

Держава може надавати *дотації суб'єктам господарювання*: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом. Держава може здійснювати компенсації або доплати сільськогосподарським товаровиробникам за сільськогосподарську продукцію, що реалізується ними державі.

У механізмі державного регулювання підприємництва важливим інструментом є *податки*. Система оподаткування в

Україні, податки і збори встановлюються виключно законами України. Система оподаткування будується за принципами економічної доцільності, соціальної справедливості, поєднання інтересів суспільства, держави, територіальних громад, суб'єктів господарювання та громадян.

З метою вирішення найважливіших економічних і соціальних завдань держави закони, якими регулюється оподаткування суб'єктів господарювання, повинні передбачати:

оптимальне поєднання фіскальної та стимулюючої функцій оподаткування;

стабільність (незмінність) протягом кількох років загальних правил оподаткування;

усунення подвійного оподаткування;

узгодженість з податковими системами інших країн.

Ставки податків мають нормативний характер і не можуть встановлюватись індивідуально для окремого суб'єкта господарювання. Система оподаткування в Україні повинна передбачати граничні розміри податків і зборів, які можуть справлятися з суб'єктів господарювання. При цьому податки та інші обов'язкові платежі, що відповідно до закону включаються до ціни товарів (робіт, послуг) або відносяться на їх собівартість, сплачуються суб'єктами господарювання незалежно від результатів їх господарської діяльності.

Держава здійснює *антимонопольно-конкурентну політику* та сприяє розвитку змагальності у сфері господарювання на основі загальнодержавних програм, що затверджуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України. Державна політика у сфері економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції здійснюється уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

6.3. Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю

У процесі державного регулювання та підтримки підприємництва важливим компонентом є державний контроль

та нагляд за діяльністю підприємств (підприємців) України. *Контроль* означає перевірку відповідності реальних процесів встановленим вимогам.

Процес контролю дозволяє з'ясувати, наскільки підприємницька діяльність відповідає чинним законодавчим нормам, встановленим завданням. Завдяки цьому можна виявити ефективність даної системи і, при необхідності, внести потрібні корективи.

Таким чином, контроль повинен передбачати перевірку відповідності діяльності суб'єктів господарювання господарському законодавству України; додержання законодавства про захист економічної конкуренції, обмеження монополізму.

При цьому достовірна інформація є основою для ефективного контролю. Інформація – нові відомості про будь-яку сферу суспільного життя, що добуваються шляхом наукового пізнання, походить від латинського слова *information* – означає пояснення – одне із загальних понять науки. В даному випадку інформація – це нові відомості про оточуюче середовище, отримані в результаті взаємодії з ним.

Функції контролю здійснюються органами Антимонопольного комітету України, органами державної влади та місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю.

До органів влади належать:

- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади,
- Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим,
- державні органи, що здійснюють регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, ринку цінних паперів,
- державні органи приватизації,
- Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення,
- місцеві органи влади.

Представники органів адміністративно-господарського управління та контролю виконують покладені на них функції в межах делегованих їм повноважень.

Особам, які є представниками вищеперелічених органів державної влади, забороняється вчиняти дії або приймати акти, які формують монопольне становище окремих суб'єктів господарювання, стримують розвиток конкуренції та підприємницького середовища, що в цілому буде призводити до гальмування позитивних тенденцій в національній економіці України.

Держава здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю суб'єктів господарювання у таких сферах:

- збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин — за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності;

- фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин — за додержанням суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додержанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни;

- цін і ціноутворення — з питань додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію і послуги;

- монополізму та конкуренції— з питань додержання антимонопольно-конкурентного законодавства;

- земельних відносин — за використанням і охороною земель; водних відносин і лісового господарства — за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів;

- виробництва і праці — за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю; за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою; за дотриманням стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності;

- споживання — за якістю і безпечністю продукції та послуг;

- зовнішньоекономічної діяльності — з питань технологічної, економічної, екологічної та соціальної безпеки.

Органи державної влади і посадові особи, уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус та загальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються законами.

Незаконне втручання та перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняються.

Органи державної влади і посадові особи зобов'язані здійснювати інспектування та перевірки діяльності суб'єктів господарювання неупереджено, об'єктивно і оперативно, дотримуючись вимог законодавства, поважаючи права і законні інтереси суб'єктів господарювання.

Суб'єкт господарювання має право на одержання інформації про результати інспектування і перевірок його діяльності не пізніше як через тридцять днів після їх закінчення, якщо інше не передбачено законом. Дії та рішення державних органів контролю та нагляду, а також їх посадових осіб, які проводили інспектування і перевірку, можуть бути оскаржені суб'єктом господарювання у встановленому законодавством порядку.

Для забезпечення ефективного контролювання підприємницької діяльності і захисту їх прав та економічних інтересів усі суб'єкти господарювання зобов'язані здійснювати первинний (оперативний) та бухгалтерський облік результатів своєї роботи, складати статистичну інформацію, а також надавати відповідно до вимог закону фінансову звітність та статистичну інформацію щодо своєї господарської діяльності, інші дані, визначені законом. Забороняється вимагати від суб'єктів господарювання надання статистичної інформації та інших даних, не передбачених законом або з порушенням порядку, встановленого законом.

Державна підтримка як один із головних аспектів державного регулювання підприємництва

Державна підтримка підприємництва – це сукупність пріоритетних рішень, що визначають основні напрями і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання. Метою підтримки є створення умов для розвитку підприємництва як провідної сили в подоланні

негативних процесів в економіці, забезпеченні ефективного функціонування національної економіки.

У ст. 48 Господарського кодексу України зазначено, що з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва державні органи влади:

- надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності;

- сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів;

- здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку;

- стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг;

- подають підприємцям інші види допомоги.

Крім того, держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього.

Таким чином, підтримка підприємництва як один із головних аспектів державного регулювання передбачає формування державними структурами належних умов діяльності і розвитку. Найважливіші механізми підтримки підприємництва відображені в указах Президента України “Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності” (від 15 липня 2000 р. № 906/2000), “Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності” (від 20 травня 1999 р. № 539/99), “Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності” (від 23 липня 1998 р. № 817/98) , “Про державну підтримку підприємництва” (від 12 травня 1998 р. № 456/98) тощо.

Найбільше підтримки у сфері підприємництва потребує малий бізнес, оскільки він характеризується надчутливістю до коливань економічної кон'юнктури, політичної обстановки, змін законодавства. Тому розроблена національна програма сприяння розвитку малого бізнесу в Україні. Вона являє собою комплекс

заходів, спрямованих на реалізацію державної політики підтримки та вирішення проблем розвитку малого підприємництва. Головними напрямками державної підтримки малого підприємництва є:

1. Вдосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності.
2. Формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності.
3. Активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки.
4. Сприяння створенню інфраструктури розвитку малого бізнесу.
5. Впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого бізнесу.

Перші кроки формування і проведення державної підтримки підприємництва почалися із указом Президента України № 79 від 3 лютого 1998 року "Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності", який було запроваджено з метою зниження рівня втручання державних органів виконавчої влади у підприємницьку діяльність. Зменшення тиску державних органів на підприємницьку діяльність хоча мало певні позитивні сторони, але не призвело до суттєвих позитивних змін в підприємницькому середовищі, що зумовило необхідність формування більш дійових підходів до реформування політики сприяння розвитку підприємництва. В результаті Президентом України було видано указ № 89 від 22 січня 2000 року "Про запровадження єдиної регуляторної політики у сфері підприємництва", яким визначено, що одним із головних пріоритетів органів виконавчої влади в напрямку здійснення економічних реформ є забезпечення проведення єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва.

Державна регуляторна політика – це діяльність держави, яка спрямована на формування і впровадження оптимального механізму державного регулювання, що буде сприяти розвитку підприємництва. Державна регуляторна політика є важливою формою державного регулювання підприємництва і однією із складових підтримки підприємництва в Україні. Вона спрямовується на удосконалення та оптимізацію механізму

регулювання діяльності суб'єктів господарювання, перегляд існуючих та запропонованих до затвердження нормативно-правових актів на предмет їх доцільності та відповідності існуючим ринковим економічним умовам. Державна регуляторна політика впроваджується на трьох рівнях: центральному (Держкомпідприємства, міністерства, відомства), регіональному (територіальними органами Комітету, місцевими органами виконавчої влади) і неурядовому (шляхом залучення до співпраці широких верств підприємців, громадських уповноважених з питань захисту підприємництва та громадських колегій). Це дозволяє комплексно підходити до основних потреб підприємництва. На регіональному рівні враховуються специфічні особливості регіону, виникає можливість швидкого і адекватного реагування на зміни підприємницького середовища, обов'язково повинні обґрунтовуватися всі нові регулювання, що запроваджуються.

Громадські організації відіграють важливу роль у законодавчому регулюванні підприємницької діяльності, оскільки саме громадські представники інтересів бізнесменів на підставі звернень суб'єктів підприємницької діяльності про порушення об'єктивно відображають усі недоліки, протиріччя і недосконалість нормативно-правових актів, що гальмують розвиток підприємницької діяльності.

Державне регулювання підприємництва повинно впроваджувати комплексне і системне впорядкування й формування підприємницького середовища, сприяти зменшенню тиску державних органів на суб'єктів господарювання і мінімізації втручання держави в їх діяльність. Необхідно, щоб державне регулювання характеризувалося доцільністю, достатністю та відповідністю вимогам ринкових економічних відносин. Це буде сприяти забезпеченню позитивних економічних і соціальних результатів сфері підприємництва та економіки України загалом.

Бюджет і податкова система в регулюванні підприємництва

Важливим інструментом державного регулювання підприємницької діяльності та соціально-економічних процесів у суспільстві є Державний бюджет.

Бюджет як економічна категорія виражає економічні відносини між державою і підприємствами, населенням у процесі розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту шляхом створення централізованого фонду фінансових ресурсів і їх використання.

Державний бюджет – це система грошових відносин, які виникають між державою і підприємством, населенням з метою формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів.

Акумулюючи та регулюючи фінансові ресурси, держава активно впливає на формування оптимальних пропорцій між нагромадженням і споживанням, окремими галузями, економічними регіонами і підприємствами. Держава через фінансове законодавство регламентує та регулює процес нарахування, одержання, зміни й відміни платежів у бюджет.

Державні видатки – це сукупність грошових відносин, які складаються в процесі розподілу і використання фондів грошових ресурсів.

Із бюджету здійснюється фінансування витрат на розвиток економіки та соціальних витрат, зокрема витрат на розвиток агропромислового комплексу, надаються дотації вугільній промисловості, спрямовуються капітальні витрати в об'єкти загальнодержавного значення, фінансуються науково-технічні програми, освіта, охорона здоров'я, збереження довкілля тощо.

Бюджетне фінансування може здійснюватися в таких формах:

1. *Бюджетні інвестиції*, які здійснюються у формі капітальних вкладень (виділення коштів окремим підприємствам під певні об'єкти, проектне фінансування конкретного інвестиційного проекту) чи придбання певної частки акцій акціонерних товариств.

2. *Державні трансферти* – цільове, безповоротне та безоплатне виділення коштів із бюджету конкретним суб'єктам у вигляді державних субсидій, субвенцій, дотацій.

Субсидії (лат. *subsidium* – допомога, підтримка) – допомога держави в грошовій чи натуральній формі місцевим бюджетам, юридичним і фізичним особам за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів, яка здійснюється у вигляді: фінансування наукомістких галузей та фундаментальних наукових досліджень, стимулювання розвитку виробництва у відсталих регіонах країни, надання коштів для модернізації існуючих галузей (вугільної промисловості), виплат сільському господарству, підтримки розвитку передових галузей і зовнішньоекономічної діяльності національного капіталу, закупівлі державою товарів і послуг тощо.

Субвенції (лат. *subvenio* – приходжу на допомогу) – грошова допомога, що видається з державного чи місцевих бюджетів. Характерною їх ознакою є цільове використання одержаних коштів у таких напрямках: здійснення програм соціального захисту, виконання інвестиційних проектів, утримання об'єктів спільного користування чи ліквідація негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування та інші цілі. Невикористані субвенції і кошти, що використовуються не за цільовим призначенням, повертаються назад до бюджету.

Дотації (лат. *dotatio* – дар, пожертвування) – асигнування з державного бюджету матеріальної допомоги. Дотації надаються підприємствам, у яких витрати на виробництво продукції перевищують суму виручки від її реалізації. Їх одержують підприємства добувної та окремих галузей обробної промисловості, підприємства, що обслуговують населення (житлове господарство, міський транспорт), деякі організації невикробничої сфери (театри, стадіони).

3. *Бюджетні кредити* – це надання коштів із бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на поворотній основі (на відміну від банківських кредитів видаються на пільгових умовах за нижчими процентними ставками).

4. *Кошторисне фінансування* – виділення коштів із бюджету на основі спеціального планового документа – кошторису на

видатки соціальної сфери, на фундаментальні дослідження у формі цільового, безповоротного, безоплатного фінансування.

Джерелом формування доходів бюджету на всіх його рівнях є податки.

Податки – це обов’язкові платежі юридичних і фізичних осіб до відповідного бюджету.

За економічною суттю податки є відносинами, які виникають між державою і підприємствами та населенням із приводу примусового відчуження нею частини новоствореної вартості в грошовій формі та перерозподілу останньої для фінансування державних видатків.

Уся сукупність податків, зборів, відрахувань і платежів у державі становить її *податкову систему*. Вимога системності полягає в тому, що ці податки повинні бути взаємопов’язані, органічно доповнювати один одного, не входити в суперечність із системою та іншими її елементами.

Податкова політика здійснюється виходячи з певних принципів, що відображають її завдання. Основними з них є соціальна справедливість, рівнонапруженість, економічна ефективність, стабільність та гнучкість.

Мобілізуючи за допомогою податків доходи бюджету, держава впливає на фінансові можливості господарських структур.

Виділяють *фіскальну функцію* (лат. *fiscus* – державна скарбниця, казна) податків, яка визначає їх суспільне призначення, тобто формування бюджетного фонду для функціонування держави. Податкові надходження мають бути стабільними, рівномірно розподіляться.

Розподільча функція податків використовується державою при встановленні норм оподаткування за кожним видом податків. Її суть полягає в перерозподілі ВВП між сферами виробництва, галузями економіки, регіонами, окремими прошарками населення. За допомогою розподільчої функції здійснюється формування дохідної частини бюджету з подальшим спрямуванням цих коштів на розвиток важливих для держави видів підприємницької діяльності, на підтримку неприбуткових галузей економіки, які виконують важливі соціальні функції тощо. В Україні велика частина податкових надходжень

акумується в державному бюджеті, а потім перерозподіляється по регіонах у формі дотацій та субсидій. Така форма розподілу, на нашу думку, недостатньо сприяє розвитку самостійності регіонів і не націлює на раціональне використання виробничих ресурсів у системі підприємницької діяльності, тобто на збільшення рівня її дохідності (прибутковості).

Через *стимулюючу функцію* податків держава впливає на процес відтворення, стимулюючи його розвиток, посилюючи нагромадження капіталу, створюючи додаткові стимули для ділової та інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Стимулюючий вплив забезпечується через диференціацію податкових ставок і надання податкових кредитів суб'єктам підприємницької діяльності. З метою посилення стимулюючої функції оподаткування необхідне узгодження інтересів платників податків і держави, удосконалення структури податків, дотримання раціональних меж оподаткування.

Податки бувають загальнодержавні і місцеві, залежно від рівня державних структур, які їх встановлюють.

До *загальнодержавних податків і зборів* належать податок на додану вартість; акцизний збір; податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; мито; державне мито; податок на нерухоме майно; плата за землю; рентні платежі; податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів; податок на промисел; збір за геологорозвідувальні роботи; фіксований сільськогосподарський податок; збір за спеціальне використання природних ресурсів; збір за забруднення навколишнього природного середовища; плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності; збір на обов'язкове державне пенсійне страхування; єдиний збір, що справляється в пунктах пропуску через Державний кордон України; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства; гербовий збір; збір за використання радіочастотного ресурсу України; збори до фонду гарантування вкладів фізичних осіб тощо.

До *місцевих податків* належать: податок із реклами, комунальний податок. До *місцевих зборів* належать: збір за паркування автотранспорту; ринковий збір; збір за видачу ордера на квартиру; курортний збір; збір за участь у бігах на іподромі;

збір за виграш у бігах на іподромі; збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі; збір за право використання місцевої символіки; збір за право проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей; збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі; збір із власників собак; збір за право проведення кіно- та телезйомок.

За економічним змістом об'єкта оподаткування податки поділяються на три групи:

– *податки на доходи* – стягуються з доходів суб'єктів господарювання;

– *податки на споживання*, що сплачуються не під час отримання доходів, а при їх використанні; справляються у формі непрямих податків;

– *податки на майно* - встановлюються щодо рухомого чи нерухомого майна, стягуються постійно, доки майно перебуває у власності.

Залежно від форми оподаткування податки поділяються на такі групи:

– *прямі*, які встановлюються безпосередньо щодо платника, який сплачує їх до бюджету; обсяг таких податків залежить від розмірів об'єкта оподаткування (податок на прибуток підприємств, плата за землю, податок із власників транспортних засобів, майнові податки);

– *непрямі*, які входять до складу цін на товари та послуги, їх розмір не залежить від доходів платника (податок на додану вартість, акцизний збір, мито).

Серед прямих податків важливим елементом системи оподаткування є податок на прибуток підприємств. Об'єктом оподаткування є валовий прибуток, який за економічним змістом є оподатковуваним доходом.

Валовий прибуток обчислюється таким чином:

1) визначається сукупний валовий дохід від усіх видів діяльності, отриманий протягом звітного періоду, й коригується (зменшується) на суму доходів, які підлягають виключенню зі складу валових доходів із метою оподаткування;

2) зменшується скоригований валовий дохід на суму валових витрат і амортизаційних відрахувань.

Податок на прибуток визначають за ставкою 25% (Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” №349-IV від 24.12.2002). Однак прибуток від окремих видів діяльності оподатковується і за іншими ставками.

Плата за землю є прямим податком на володіння й користування землею, який сплачується власниками землі та землекористувачами, крім орендарів. Об’єктом оподаткування є площа земельної ділянки. Ставки податку диференціюються залежно від сільськогосподарського чи несільськогосподарського призначення земель. Плата за землю визначається залежно від якості земельної ділянки, її місцезнаходження, грошової оцінки та встановлених ставок податку.

Податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів – прямий майновий податок, нарахування якого здійснюється залежно від об’єму циліндрів двигуна, вимірюваного в см³, за ставками в гривнях із кожних 100 см³ об’єму циліндрів. При цьому розмір ставок диференційований залежно від видів транспортних засобів, їх призначення, об’єму циліндрів та інших показників.

Серед непрямих податків чільне місце займає податок на додану вартість.

Податок на додану вартість (ПДВ) – це частина новоствореної вартості, яка сплачується до державного бюджету на кожному етапі виробництва та реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг. Об’єктом оподаткування є операції:

- із продажу товарів всередині митної території країни;
- із ввезення товарів, отримання робіт, які надаються нерезидентами для їх використання чи споживання на митній території держави;
- із ввезення майна відповідно до договорів оренди, закладу, іпотеки;
- із вивезення товарів за межі митної території країни і виконання робіт для їх споживання за межами митної території країни.

База оподаткування для нарахування ПДВ залежить від сфери та виду діяльності суб’єкта господарювання. Так, база оподаткування з продажу товарів, робіт, послуг визначається

виходячи з їх договірної вартості, визначеної за вільними цінами з урахуванням акцизного збору та інших загальнодержавних податків і зборів, за винятком ПДВ, які входять до ціни товарів, робіт і послуг. Для товарів, які ввозяться на митну територію України, база оподаткування включає митну вартість, вартість митних процедур, ввізне мито, акцизний збір. Для визначення суми податку на додану вартість необхідно базу оподаткування помножити на ставку ПДВ і поділити на 100%.

Згідно з законом “Про податок на додану вартість” застосовуються дві ставки оподаткування – нульова і 20%.

Крім податку на додану вартість, є і такі види непрямих податків, як акцизний збір і мито.

Акцизний збір – податок, який встановлюється на високорентабельні та монопольні товари і включається в їх ціну. Податок нараховується один раз на точно визначеному законодавством етапі руху товару від виробника до споживача. Товари, які згідно з чинним законодавством обкладаються акцизом, називаються підакцизними. Ставки збору встановлюються: в процентах до обороту з реалізації товарів або митної вартості; у твердих сумах із одиниці товару. При використанні процентних ставок акцизного збору оподатковуваний оборот визначається таким чином. Для товарів, які реалізуються за договірними цінами вітчизняними виробниками, він обчислюється виходячи з вартості товарів за вказаними цінами з урахуванням акцизного збору, без ПДВ. Для товарів, що ввезені на територію України, оборот, який оподатковується, визначається виходячи з митної вартості товарів, вартості митних процедур, суми ввізного мита, акцизного збору.

Приклад 1. *Вартість реалізованих ювелірних виробів (без ПДВ) становить 300 000 грн. Ставка акцизного збору – 55%. Сума акцизного збору, яка включена в ціну ювелірних виробів, становитиме*

$$300\ 000 \times 55\% \div 100\% = 165\ 000 \text{ грн.}$$

Приклад 2. *Підприємство виробило і продало 100 000 пляшок по 1 л виноградного вина, ставка акцизного збору*

становить 0,8 грн. за 1л. Сума акцизного збору з проданих пляшок вина буде дорівнювати

$$100\ 000 \times 0,8 = 80\ 000 \text{ грн.}$$

Мито – це непрямий податок, який справляється з товарів, що переміщуються через митний кордон, тобто ввозяться, вивозяться або слідуєть транзитом. Об'єктом оподаткування є митна вартість товару, який переміщується через митний кордон. Сплата податку здійснюється при перетині митного кордону. Стягнення мита здійснюється у фіскальних цілях (формування доходів бюджету) та регулюючих (формування раціональної структури експорту та імпорту, захист національного виробника). Для обчислення суми мита використовують два види ставок: у процентах до митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон; у грошовому вимірі на одиницю товару.

Для окремих видів підприємницької діяльності чи окремих підприємницьких структур в Україні застосовуються *спрощені системи оподаткування*. Зокрема, для оподаткування малих форм підприємництва (єдиний податок з суб'єктів малого підприємництва – фізичних і юридичних осіб), суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб (фіксований податок) та сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм (фіксований сільськогосподарський податок).

Спрощена система оподаткування суб'єктів малого підприємництва передбачає заміну сплати визначених законодавством податків та обов'язкових платежів сплатою єдиного податку. Єдиним податком для юридичних осіб обкладається виторучка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без урахування акцизного збору, яка фактично надійшла на розрахунковий рахунок або в касу за здійснення операцій із продажу товарів, робіт, послуг.

Фіксований сільськогосподарський податок справляється з одиниці земельної площі. Його введено замість численних податків і зборів до бюджету та державних цільових фондів. Платниками є сільськогосподарські підприємства, які займаються виробництвом, переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, а їхній валовий дохід від

операцій із продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний рік перевищує 50% загальної суми валового доходу підприємства.

За роки незалежності в Україні не використовується належним чином стимулююча функція податків, а перевага надається фіскальній функції, суть якої розглянута вище. Це спричинило високий рівень тіньової економічної діяльності, ухилення від сплати податків, низький обсяг податкових надходжень до бюджетів.

З метою створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в Україні необхідне реформування чинної системи оподаткування. Основним його напрямком повинно стати зменшення податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності шляхом зниження нормативної величини (ставок) оподаткування на окремі види податків, розширення бази оподаткування, скорочення податкових пільг в окремих видах діяльності, посилення контролю за своєчасністю і повнотою сплати податків та достовірністю представленої звітної документації підприємств, посилення контролю за реєстрацією підприємницької діяльності в Україні. Збиткові підприємства в умовах ринкових економічних відносин не повинні мати підґрунтя для існування.

Успішне вирішення цих завдань залежить від розробки і впровадження в практику Податкового кодексу України. Проектом Податкового кодексу від 2000 року передбачено зниження податку на прибуток до 20%, зниження розміру ставки ПДВ з 20 до 17%, зменшення переліку підакцизних товарів, введення майнових податків, зниження розміру ставок податку на окремі види транспортних засобів та розширення переліку транспортних засобів, які будуть обкладатися податком, нові підходи до визначення валових доходів і валових витрат виробництва та обігу суб'єктів господарювання, зменшення кількості загальнодержавних податків до 13 і місцевих – до 10 тощо. Проектом пропонується включити до загальнодержавних податків такі: податок на додану вартість, акцизний податок, податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, мито, державне мито, податок на майно, податок на транспортні засоби, збір на розвиток виноградарства, садівництва

і хмелярства, єдиний збір, що справляється в пунктах пропуску через державний кордон України, рентні платежі, платежі за спеціальне використання природних ресурсів, екологічний збір. Проект Податкового кодексу пропонує такий перелік місцевих податків: податок із реклами, за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, податок за використання місцевої символіки, ринковий збір, шкільний податок, готельний збір, збір за паркування автотранспорту, курортний податок, збір за організацію гастроляних заходів, збір за видачу дозволів на будівництво в населених пунктах об'єктів виробничого та невиробничого призначення, індивідуального житлового, дачного будівництва, будівництво садових будинків і гаражів.

Реформування чинної системи оподаткування сприятиме зацікавленості підприємців у зростанні прибутковості своєї діяльності, що забезпечить здійснення соціально-економічної політики як підприємства, так і держави в цілому. Адже прибуток використовується для формування фондів підприємства і для наповнення дохідної частини державного бюджету.

Висновки

З метою забезпечення розвитку підприємництва в Україні держава регулює підприємницьку діяльність і підтримує розвиток бізнесу в Україні відповідно до законодавства.

Механізм регулювання підприємництва з боку держави – це система впливу держави на підприємницьку діяльність з метою спрямованості її на забезпечення перспективного розвитку національної економіки в цілому, створюючи умови для розвитку самого підприємництва.

Держава гарантує всім підприємцям рівні права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних та інших ресурсів.

Державне регулювання економіки – це діяльність держави, спрямована на створення правових, економічних і соціальних передумов для функціонування економічного механізму відповідно до цілей і пріоритетів державної економічної політики.

Держава повинна сприяти розвитку ринкового механізму, усувати штучні перешкоди, які можуть створити для нього монопольні підприємства.

Важливу роль у регулюванні з боку держави підприємницької діяльності та соціально-економічних процесів у цілому відіграє бюджет.

Бюджет як економічна категорія виражає економічні відносини між державою і підприємствами, населенням у процесі розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту шляхом створення централізованого фонду фінансових ресурсів і їх використання. Джерелом формування доходів бюджету на всіх його рівнях є податки. Податки бувають загальнодержавні і місцеві, залежно від рівня державних структур, які їх встановлюють. Залежно від форми оподаткування податки поділяються на прямі і непрямі. Бюджетне фінансування може здійснюватися у формі бюджетних інвестицій, державних трансфертів, бюджетних кредитів, кошторисного фінансування.

Контрольні питання:

1. Державне регулювання підприємництва. Його суть та форми прояву.
2. Функції державного регулювання.
3. Пряме і непряме регулювання економіки.
4. Сутність і необхідність державного контролю та нагляду за господарською діяльністю.
5. Державна підтримка підприємництва, її види.
6. Бюджет, його суть та роль в системі державного регулювання економіки.
7. Податки, їх функції.
8. Класифікація податків.
9. Чому підприємства в ринкових економічних умовах не повинні бути збитковими?
10. Тіньова економіка. Її шкідливість для суспільства.

Література:

1. Господарський кодекс України //Відомості Верховної Ради. - 2003. - №18, №19-20, №21-22.
2. Закон України “Про захист економічної конкуренції” N 2210-III від 11.01.2001.
3. Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції” // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996 . - № 36. - Ст. 164).
4. Закон України „Про Антимонопольний комітет України” N 3659-XII від 26.11.1993(зі змінами)
5. Україна. Закони. Нове законодавство України / Укладач Ю.П.Єлісовенко. – К.: Махаон, 2003.
6. Державне регулювання економіки / За ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І.Р.Михасюка. – Львівський національний університет ім. І.Франка. Підручник. Друге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атака, Ега-Н, 2000. – 592 с. (С. 58-64).
7. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Вікар, 2003. – 262 с. (С. 9-43).
8. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств“ від 22.05.97 №283/97 (зі змінами від 24.12.2002 №349-IV).
9. Закон України “Про фіксований сільськогосподарський податок” від 17.12.98.
10. Закон України “Про податок на додану вартість” від 03.04.97 №168/97.
11. Декрет Кабінету Міністрів України “Про місцеві податки і збори” від 20.05.93 №56-93.
12. Указ Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва” від 03.07.98 №727/98, зі змінами.
13. Основи бізнесу. Конспект лекцій (частина II) / Укладач: Цигилик І.І. – Івано-Франківськ: Інститут менеджменту та економіки, 2000. – 136с. (С.16-30).
14. Цигилик І.І. Підприємництво в умовах ринкової економіки. Навчально-методична розробка. – Івано-Франківськ: Інститут менеджменту та економіки, 2000. – 72 с. (С. 34-42).

15. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. – Тернопіль: Астон, 2002. – 212 с. (С. 128-124, 164-199).
16. Економічна енциклопедія. У трьох томах. / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. Ред.) та ін. – К.: вид. Центр «Академія», 2000, 2001, 2002.

Розділ IV. ФІНАНСИ, БАНКИ ТА КРЕДИТ. ЇХ РОЛЬ У СИСТЕМІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

ТЕМА 7.

ФІНАНСИ, БАНКИ ТА КРЕДИТ. ЇХ РОЛЬ У СИСТЕМІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

- 7.1. Сутність фінансів суб'єктів підприємницької діяльності. Організація фінансової діяльності підприємства.
- 7.2. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємницьких структур.
- 7.3. Суть та функції кредиту. Банківське кредитування суб'єктів господарювання: види, принципи, організація.
- 7.4. Форми небанківського кредитування, їх характеристика.

7.1. Сутність фінансів суб'єктів підприємницької діяльності. Організація фінансової діяльності підприємств

В економічних відносинах суб'єктів підприємницької діяльності особливе місце займають фінанси. Тому при організації підприємництва слід особливу увагу приділяти фінансовій діяльності, формуванню і використанню фінансових ресурсів, дотриманню вимог фінансової дисципліни.

Фінанси суб'єктів підприємницької діяльності – це особливі економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів на мікрорівні у процесі відтворення.

Фінансові відносини, які розкривають суть фінансів на рівні суб'єктів підприємницької діяльності, охоплюють такі відносини:

- між засновниками підприємства в процесі формування статутного капіталу;
- підприємства з іншими підприємствами й організаціями з приводу постачання сировини, матеріалів, реалізації продукції;

- між підприємствами та банківською системою з приводу банківських послуг при отриманні й погашенні кредитів, купівлі й продажу валюти та інших операціях;
- підприємства зі страховими компаніями з приводу страхування активів, комерційних і фінансових ризиків;
- між підприємствами та інвестиційними інститутами під час розміщення інвестицій, приватизації;
- підприємства з філіями та дочірніми підприємствами;
- між підприємствами і державою з приводу сплати податків та інших платежів до бюджету і позабюджетних фондів, отримання фінансування з бюджету, надання підприємствам податкових пільг;
- підприємства з інституціями фінансового ринку: товарними, сировинними, фондовими біржами;
- між підприємствами та зовнішніми інвесторами – акціонерами, власниками облігацій підприємства;
- всередині самого підприємства у зв'язку з внутрішньовиробничим розподілом доходів і фондів;
- між підприємством і його працівниками з приводу виплати заробітної плати, премій, дивідендів тощо;
- підприємства з аудиторськими органами.

Фінанси підприємницьких структур, обслуговуючи процес створення нової вартості, яка знаходить своє відображення у вартості ВВП, здійснюють первинний його розподіл на фонди нагромадження, споживання, відновлення матеріальних елементів процесу виробництва.

Організація фінансової діяльності підприємства передбачає форми, методи і способи формування та використання фінансових ресурсів, контроль за їх кругообігом із метою досягнення економічних цілей.

Організація фінансів підприємств за умов ринкової економіки ґрунтується на засадах комерційного розрахунку, який здійснюється шляхом реалізації таких *принципів*:

- 1) повна господарська і юридична самостійність підприємства;
- 2) невтручання держави у внутрішні справи підприємства;
- 3) отримання максимального прибутку при мінімальних витратах;

- 4) фінансова відповідальність підприємства за результати своєї діяльності, своєчасне виконання зобов'язань, сплату податків, зборів та інших платежів;
- 5) самоокупність – покриття витрат на просте відтворення виробництва за рахунок отриманих доходів;
- 6) самофінансування – покриття витрат на розвиток та розширене відтворення підприємства за рахунок своїх доходів.

Організація фінансів підприємства, структура фінансових ресурсів, напрями використання прибутку, взаємовідносини з бюджетом залежать від форми власності (приватне, колективне, державне підприємство), від галузі діяльності (промисловість, будівництво, сільське господарство, транспорт, фінансово-кредитна сфера), від обсягу діяльності (мале, середнє, велике підприємство), від характеру виробництва (технологічні особливості виробництва: фондо-, матеріало-, трудомісткість, тривалість виробничого циклу, залежність від природних умов, сезонність виробництва).

Виробнича і фінансова діяльність підприємств починається з *формування фінансових ресурсів*, які мають створити передумови для стабільного процесу виробництва та його постійного зростання, що визначає конкурентоспроможність підприємства.

Фінансові ресурси – це акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які призначені для формування основних і оборотних засобів підприємства та здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу.

Фінансові ресурси підприємств *залежно від джерел формування* поділяються на такі:

- сформовані під час заснування підприємства (внески засновників у статутні фонди);
- сформовані за рахунок власних та притриманих до власних коштів (прибуток від основної діяльності, фінансових операцій, інших видів діяльності, амортизаційні відрахування, виручка від реалізації зайвих товарно-матеріальних цінностей тощо);
- мобілізовані на фінансовому ринку (кошти від випуску цінних паперів, кредитні інвестиції);

- одержані в порядку перерозподілу (страхові відшкодування, бюджетне фінансування, кошти позабюджетних фондів, надходження від керівної організації, дивіденди та відсотки від цінних паперів інших емітентів).

За правом власності фінансові ресурси бувають:

- власні (статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, цільове фінансування);
- залучені (кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; поточні зобов'язання підприємства по розрахунках);
- позикові кошти (довгострокові і короткострокові кредити банків, інші довгострокові фінансові зобов'язання).

Матеріально-технічною основою процесу виробництва на підприємстві є основні виробничі фонди і оборотні активи.

Основні виробничі фонди – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи інших видів діяльності, очікуваний строк використання яких більше одного року. Вони зберігають товарно-речову форму і по частинах переносять свою вартість на виготовлений продукт.

Первісне формування основних фондів, їх функціонування і розширене відтворення здійснюється за участю фінансів, за допомогою яких створюються та використовуються грошові фонди цільового призначення. Формування основних засобів на підприємствах, що створюються, відбувається за рахунок фінансових ресурсів статутного капіталу. В міру участі у виробничому процесі основні фонди поступово зношуються. Та частина їхньої вартості, що дорівнює зносу, переноситься на вартість готової продукції та в міру реалізації останньої поступово нагромаджується в грошовій формі в спеціальному амортизаційному фонді, що створюється за рахунок щорічних амортизаційних відрахувань. Інша частина вартості наявних основних фондів виражає залишкову вартість.

Суми амортизаційних відрахувань визначаються за формулою:

$$A = B \times H \div 100\%,$$

де Бв – балансова вартість основних засобів,
Н – норма амортизації, в %.

Нараховані амортизаційні відрахування використовуються для простого та частково розширеного відтворення основних фондів.

Просте відтворення основних фондів здійснюється шляхом заміни окремих зношених частин основних засобів через проведення ремонтів чи шляхом придбання нових фондів на заміну старих. Це відновлення основних фондів у тому самому обсязі, у якому вони були зношені та вибули.

Розширене відтворення передбачає розширення діючих основних фондів через здійснення нового будівництва, технічного переозброєння, реконструкції і розширення діючих підприємств, модернізації обладнання. Розширене відтворення основних фондів здійснюється у формі капітальних вкладень. У складі власних фінансових ресурсів, що використовуються підприємствами на розширене відтворення основних фондів, важливе місце займає прибуток підприємства. На капітальні вкладення спрямовуються також акціонерний і пайовий капітали, що мобілізуються на фінансовому ринку, залучаються довгострокові кредитні ресурси, інвестиційний податковий кредит, в особливих випадках – бюджетні асигнування та кошти позабюджетних фондів, придбання основних фондів на основі фінансового лізингу.

Для здійснення виробничого процесу підприємству поряд із основними фондами необхідні оборотні виробничі фонди, до складу яких входять запаси сировини, матеріалів, палива, допоміжних матеріалів, залишки незавершеного виробництва, витрати майбутніх періодів.

Оборотні виробничі фонди – активи, які беруть безпосередню участь у процесі виробництва, споживаються в одному виробничому циклі, і їхня вартість повністю переноситься на готову продукцію. Спожиті в процесі виробництва оборотні фонди залучаються до сфери обігу вже в товарній формі у вигляді готової продукції на складі та відвантажених товарів, які в міру реалізації переходять у грошову форму – грошові засоби в розрахунках, грошові засоби

в касі підприємства, на рахунку в банку. Товарна і грошова форми ресурсів, які перебувають у сфері обігу, становлять фонди обігу.

З метою забезпечення безперервності процесу виробництва й реалізації продукції кожне підприємство повинно володіти водночас оборотними виробничими фондами та фондами обігу. Грошові засоби, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу, становлять обігові кошти підприємства, для нарощування яких підприємство використовує як власні, так і позикові ресурси.

Основні і оборотні фонди підприємство використовує для здійснення підприємницької діяльності, мета якої – отримання доходу (прибутку). Частину доходу у вигляді податку підприємство перераховує в бюджет, суть якого розглянута в попередньому розділі.

У забезпеченні ефективної діяльності підприємства належну роль повинні відігравати банки.

7.2. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємницьких структур

Банки – це фінансові посередники, які акумулюють тимчасово вільні кошти, надають їх у кредит, здійснюють розрахунки та інші фінансові операції. Сукупність різних банків, що функціонують у державі, становить *банківську систему*.

Банківська система в країнах із ринковою економікою є *дворівневою*:

перший рівень становить центральний банк, який виконує функції управління процесами організації кредитно-розрахункового й фінансового обслуговування господарства, проводить державну політику в сфері грошового обігу та кредиту, координує роботу банків, здійснює контроль за їх діяльністю;

другий рівень – банківські установи, що безпосередньо забезпечують процес кредитно-розрахункового та фінансового обслуговування економіки.

Банки розрізняють за такими ознаками:

- за сферою діяльності: універсальні, які здійснюють різноманітні операції; спеціалізовані, які виконують окремі специфічні операції та обслуговують певні галузі економіки, певні сегменти ринку (іпотечні, інвестиційні, ощадні, зовнішньоекономічні);

- за територіальним характером діяльності: місцеві кооперативні, регіональні, міжрегіональні, міжнародні;

- за розміром активів: найбільші, великі, середні та малі.

З метою забезпечення функціонування суб'єктів господарювання банки здійснюють такі види операцій: відкриття і ведення рахунків суб'єктів підприємницької діяльності, проведення безготівкових розрахунків, касові, кредитні, інвестиційні, трастові та інші операції.

Для забезпечення господарської діяльності та інших потреб підприємств банки відкривають їм рахунки в національній та іноземних валютах. Клієнти мають право вільного вибору банку для відкриття власного рахунку за умови згоди банку. На сьогодні немає жодних обмежень щодо кількості банківських рахунків, які можуть відкривати підприємства.

Депозитні рахунки відкриваються на підставі укладення в письмовій формі договору банківського вкладу між банком і позичальником, а поточні рахунки відкриваються за договором банківського рахунку (Додаток 2).

Депозитні рахунки – це рахунки, які відкриваються банком підприємствам та їх структурним підрозділам на визначений строк або без зазначення такого строку на відповідній платній основі. Проведення розрахункових операцій та видача коштів готівкою з депозитних рахунків юридичної особи забороняються. На підставі укладення договору банківського вкладу між власником рахунку та установою банку клієнт зобов'язується надавати банку в тимчасове користування певну суму вільних коштів, а банк – зберігати залучені грошові кошти, виплатити дохід у формі процентів у встановлений договором термін та повернути депозит разом із процентами у визначений договором строк.

Поточні рахунки відкривають підприємства всіх видів і форм власності, а також їх відокремлені підрозділи для зберігання грошових коштів і здійснення розрахунково-касових

операцій за цими рахунками за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог чинного законодавства.

Для відкриття поточних рахунків підприємства подають установам банків такі документи:

- заяву на відкриття поточного рахунку встановленого зразка (Додаток 3);

- копію свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, засвідчену нотаріально або органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію (крім установ, що утримуються за рахунок бюджетів);

- копію належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту, засновницького договору, установчого акта), засвідчену органом, який здійснив реєстрацію, або нотаріально;

- копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчену органом, який видав довідку, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- копію документа, що підтверджує взяття підприємства на облік в органі державної податкової служби, засвідчену податковим органом або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- довідку про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену органом, який видав довідку, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- довідку про реєстрацію у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, засвідчену органом, який видав довідку, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- картку зі зразками підписів і відбитка печатки, завірену нотаріально (до картки включаються зразки підписів осіб, яким відповідно до чинного законодавства чи установчих документів надано право розпорядження рахунком і підписання розрахункових документів) (Додаток 4)

Банки здійснюють безготівкові розрахунки в господарському обороті України між суб'єктами господарювання шляхом перерахування грошових коштів із поточних рахунків платників на поточні рахунки одержувачів. Клієнти можуть

давати банкам доручення на перерахування грошей зі своїх рахунків лише в межах наявних на цих рахунках коштів.

Основні форми розрахункових документів, за якими здійснюються безготівкові розрахункові операції, такі:

- *платіжне доручення* – письмове розпорядження платника банківській установі, яка його обслуговує, перерахувати відповідну суму грошових коштів із його рахунку (Додаток 5);

- *платіжна вимога-доручення* – комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин: вимоги постачальника до покупця оплатити вартість відвантаженої йому продукції чи виконаних робіт, наданих послуг та доручення покупця своєму банку перерахувати з його рахунку відповідну суму на користь постачальника;

- *чек* – письмове доручення власника рахунку (чекодавця) банківській установі (банку-емітенту) переказати кошти з рахунку чекодавця на рахунок пред'явника чека (одержувача коштів) чи оплатити пред'явнику чека зазначену в чеку суму;

- *акредитив* – розрахунковий документ із дорученням однієї кредитної установи іншій здійснити за рахунок спеціально задепонованих коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантаженим товар, причому документи постачальника оплачуються банком тільки на умовах, передбачених в акредитивній заяві покупця;

- *платіжна вимога* – письмове розпорядження одержувача коштів обслуговуючому його банку списати кошти з рахунку платника без згоди останнього;

- *інкасове доручення* – це розрахунковий документ, який складають фінансові органи, банки, підприємства в тих випадках, коли їм надане право безспірного стягування коштів;

- *вексель* – письмове безумовне зобов'язання, боргова розписка стандартної форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми від особи, яка видала вексель, у визначений строк та у визначеному місці (Додатки 6, 7).

Розрахункові документи повинні відповідати вимогам встановлених стандартів. Підприємство, виходячи зі встановлених можливостей, може подавати в банк розрахунковий документ як у паперовій формі, так і у формі електронного розрахункового документа. Розрахункові документи, які

подаються в банк, повинні бути правильно заповнені, в іншому випадку банк їх не приймає до виконання. Розрахунки за документами, що надійшли до банку протягом операційного дня, здійснюються банком того ж дня, а за документами, які надійшли до банку після завершення операційного дня, банк здійснює наступного дня. Якщо рахунки клієнтів відкриті в різних банках, то міжбанківські розрахунки проводяться за допомогою кореспондентських відносин. Усі міжбанківські розрахунки в Україні здійснюються через систему електронних платежів НБУ.

Установи банків здійснюють контроль за додержанням правил розрахунків, а також станом розрахунків у підприємств.

Незважаючи на інтенсивний розвиток сучасних платіжних систем і форм безготівкових розрахунків, велика частка в грошовому обороті вітчизняних підприємницьких структур припадає на готівкові кошти. Тому банки прагнуть забезпечити якісне виконання операцій із касового обслуговування клієнтів.

Касове обслуговування являє собою прийняття готівкових коштів від клієнтів і зарахування їх на відповідні банківські рахунки та видачу з клієнтських рахунків через касу банку готівкових коштів за розпорядженнями клієнтів на цілі, передбачені законодавством. Банки виконують касові операції на основі єдиних правил, встановлених НБУ, які визначають порядок прийняття, видачі, перерахування, упакування, зберігання, обліку грошей.

Для прийому, зберігання і видачі грошей та цінностей кожен банк має касовий відділ. При обслуговуванні рахунків суб'єктів підприємницької діяльності банки здійснюють видаткові і прихідні касові операції.

Виходячи з потреби прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, установлюються ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки). Банкам і підприємцям ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки) не встановлюються.

Підприємства можуть тримати в позаробочий час у своїх касах готівкову виручку (готівку) в межах, що не перевищують установлений ліміт каси. Готівка, що перевищує встановлений ліміт каси, обов'язково здається до банків для її зарахування на

банківські рахунки (на будь-який банківський рахунок підприємства (підприємця) на його вибір).

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів, понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, уключаючи день одержання готівки в банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених відокремлених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, уключаючи день одержання готівки в банку. Готівка, що одержана в банку на інші виплати, має видаватися підприємством своїм працівникам у той самий день. Суми готівки, що одержані в банку і не використані за призначенням протягом установлених вище строків, повертаються підприємством до банку не пізніше наступного робочого дня банку або можуть залишатися в його касі (у межах установленого ліміту).

Строки здавання підприємствами готівки для її зарахування на рахунок в банках визначаються підприємством і встановлюються за погодженням з відповідним банком (у якому відкрито рахунок підприємства, на який зараховуються кошти).

Кожне підприємство визначає ліміт каси з урахуванням режиму і специфіки його роботи, віддаленості від банку, обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками, установлених строків здавання готівки, тривалості операційного часу банку, наявності домовленості підприємства з банком на інкасацію тощо. Для підприємств, які мають строк здавання готівки в банк щодня (у день її надходження до каси) (підприємства торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, транспорту та ін.) або наступного дня від дня її надходження до каси (для підприємств, у яких час закінчення робочого дня (зміни), що встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку і графіками змінності відповідно до законодавства України, не дає змогу забезпечити здавання готівки в день її надходження), - у розмірах, що потрібні для забезпечення їх роботи на початку робочого дня, але не більше розміру середньоденного надходження готівки до каси (за три

будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти). Для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де немає банків, і мають строк здавання готівки в банк не рідше ніж один раз на п'ять робочих днів, - у розмірах, що залежать від установлених строків здавання готівки та її суми, але не більше п'ятикратного розміру середньоденних надходжень готівки (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти).

Підприємства, що виробляють та перероблюють сільськогосподарську продукцію можуть установлювати (переглядати) ліміт каси на період заготівлі та перероблення сільськогосподарської продукції згідно з фактичними показниками їх касових оборотів (надходжень або видачі готівки) за будь-які три місяці сезону виробництва (перероблення) сільськогосподарської продукції попереднього року. Ліміт каси підприємства сфери грального бізнесу, включаючи гральні будинки, казино, ігрові автомати з грошовим виграшем тощо, установлюють з урахуванням особливостей діяльності та режиму роботи цих закладів відповідно до затвердженого положення про призовий фонд, як правило, у межах відповідного середньоденного показника. За рішенням керівника підприємства сфери грального бізнесу або уповноваженої ним особи дозволяється встановлювати ліміт каси з перевищенням визначеного середньоденного показника, але не більше суми максимально можливого виграшу клієнта.

Операції з обслуговування готівково-грошового обороту клієнтів проводяться через операційні каси банків. Прийом готівки здійснюється денними і вечірніми прихідними касами за такими документами, як оголошення на внесення готівки з видачею квитанції (Додаток 8) та прибутковий касовий ордер (Додаток 9). Видача грошей із кас банку здійснюється видатковими касами й оформляється грошовими чеками (Додаток 10) та видатковими касовими ордерами (Додаток 11).

Денні каси проводять прийом готівкових коштів протягом операційного дня. Для організації прийому готівки після завершення операційного дня в усіх банках працюють вечірні каси. Видаткових операцій вони не проводять, а прийняті гроші зараховуються на рахунки власників не пізніше наступного дня.

Кредитні операції – вид активних операцій, пов'язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, врахування векселів тощо. Кредитні операції, як правило, забезпечують банкам основну частину їхніх доходів.

Інвестиційні операції банків передбачають:

- купівлю цінних паперів на продаж;
- купівлю цінних паперів на інвестиції, тобто для їх утримання до настання строку погашення й отримання дивідендного доходу;
  - довгострокові вкладення капіталу банку в асоційовані компанії, де банк володіє 20% або більшою частиною їх капіталів і на його частку виплачуються дивіденди;
  - вкладення капіталу в дочірні компанії, при цьому банк повинен володіти 50% або більшою частиною їх капіталів і на його частку виплачуються дивіденди.

Трастові (довірчі) операції – операції банків, пов'язані з управлінням майном, виконанням інших послуг в інтересах і за дорученням клієнта на правах його довіреної особи. Трастові операції для підприємств включають розпорядження портфелем цінних паперів підприємств, заставленим майном, під яке підприємства випускають облігації; тимчасове управління справами підприємства в разі його реорганізації; агентські операції з виплати дивідендів на акції корпорацій, процентів на облігації. Крім того, банк може здійснювати збереження цінностей клієнтів у власному депозитарії; ведення реєстрів власників цінних паперів; розміщення цінних паперів, емітованих клієнтами, за їх дорученням тощо, за що стягує плату у вигляді комісії. А також пропонує своїм клієнтам *консультаційні послуги* - надання роз'яснень, інформації, рекомендацій із різноманітних банківських, правових, фінансових питань, проблем ведення бізнесу тощо.

Роль банків у системі підприємництва значною мірою проявляється в процесі кредитування ними суб'єктів господарювання.

7.3. Суть та функції кредиту. Банківське кредитування суб'єктів господарювання: види, принципи, організація

За своєю сутністю кредит – це економічні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах добровільності, повернення і платності. Економічною основою кредиту є мобілізація й нагромадження тимчасово вільних коштів і формування з них позичкового капіталу. У кредитних відносинах беруть участь дві сторони – кредитор і позичальник, які називаються суб'єктами кредитної угоди; а ті грошові чи матеріальні цінності, витрати чи проекти, стосовно яких укладається кредитна угода, є об'єктами кредитування.

Кредитні відносини не змінюють власника цінностей, із приводу яких вони виникають, кредитор залишається власником переданої в борг власності, а позичальник одержує її лише в тимчасове розпорядження, після чого повинен повернути власникові. Суб'єкти, які хочуть вступити в кредитні відносини, повинні бути економічно самостійними, здатними нести майнову відповідальність один перед одним, мати взаємний інтерес у співробітництві між собою.

За умов товарного виробництва кредит є обов'язковим атрибутом підприємницької діяльності. Кредитна підтримка сприяє утворенню і становленню нових підприємств малого та середнього бізнесу, запровадженню нових технологій і вдосконаленню видів підприємницької діяльності.

Кредит необхідний для підтримки безперервного кругообороту фондів підприємств із метою компенсації тимчасового розриву між виробничим циклом і періодом реалізації продукції, між здійсненням поточних витрат і надходженням виручки.

Необхідність кредиту зумовлюється особливостями індивідуального кругообороту засобів підприємства, що пов'язані з коливаннями потреби в додаткових коштах. Ці особливості визначаються як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. До об'єктивних факторів відносять: галузеву належність підприємства, характер виробничого процесу, умови

постачання матеріалів і сировини, сезонність виробництва. До суб'єктивних факторів відносять: рівень організації виробництва, рівень організації збуту і постачання, інші фактори.

У кругообороті капіталів, що забезпечують відтворення основних фондів, також наявні коливання. Вони зумовлені невідповідністю між потребою у великих одномоментних капітальних витратах і поступовим характером відновлення їхньої вартості. Тому кредит дає змогу здійснити капітальні вкладення ще до того часу, як суб'єкт господарювання нагромадив власні кошти.

Кредиту притаманні такі *функції*:

1) *перерозподільна*, яка полягає в тому, що матеріальні та грошові ресурси, які були вже розподілені й передані в користування економічним суб'єктам, через кредит перерозподіляються і спрямовуються в тимчасове користування іншим суб'єктам;

2) *забезпечення потреб обороту в платіжних засобах*, яке полягає в тому, що кредит дає можливість гнучко розширити масу платіжних засобів в обороті, коли потреба в них зростає, і навпаки, тобто забезпечує передумови для ефективного регулювання обороту грошей;

3) *контрольна*, яка впливає з самої природи кредиту і полягає в тому, що в процесі кредитування забезпечується контроль за дотриманням умов та принципів кредиту з боку суб'єктів кредитної угоди;

4) *стимулююча*, яка полягає в тому, що позичальник зобов'язаний ефективно використовувати отриману позику, щоб на зароблені кошти не тільки повернути основну суму боргу і сплатити відсотки за користування кредитом, а й отримати прибуток.

За користування кредитом позичальники сплачують процент, суму якого не включають до собівартості продукції, а відносять до витрат фінансової діяльності підприємства. У податковому обліку витрати підприємства на сплату відсотків за користування кредитом відносять до складу валових витрат підприємства, унаслідок чого зменшується сума об'єкта оподаткування податку на прибуток.

Кредиторами підприємства можуть бути банки, небанківські установи (лізингові, інвестиційні, факторингові, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди), інші підприємства, держава, міжнародні фінансово-кредитні організації, а формами кредитування – грошова і товарна.

Основна частка кредитів надається банками. Банківський кредит являє собою економічні відносини між банком і позичальником з приводу надання коштів у тимчасове користування на умовах повернення та платності. Банки надають позики суб'єктам господарювання всіх форм власності на умовах, передбачених кредитним договором. Банківська система через надання кредитів організовує й обслуговує рух капіталу, забезпечує його залучення й перерозподіл у ті сфери виробництва й обігу, де виникає дефіцит капіталу.

Видача банками кредитів суб'єктам підприємницької діяльності здійснюється при дотриманні принципів цілеспрямованості, терміновості, забезпеченості, диференційованості та платності.

Суть *принципу цілеспрямованості*, або цільового використання кредиту, полягає в тому, що останній має використовуватися лише на визначені цілі – на задоволення тимчасової потреби позичальника в додаткових коштах. На практиці цей принцип знаходить відбиття у відповідному розділі кредитного договору, що встановлює конкретну мету позички й дозволяє здійснювати банківський контроль за дотриманням цієї умови позичальником.

Принцип терміновості повернення кредиту передбачає повернення кредиту в заздалегідь обумовлений термін. Строк кредитування встановлюється відповідно до періоду окупності здійснюваних витрат і можливостей позичальника отримати дохід для погашення кредиту та процентів за користування ним. Дотримання цього принципу є важливим для всіх суб'єктів кредитних відносин. Для банківських установ своєчасне повернення наданих у позику коштів є важливим фактором підтримки належного рівня ліквідності, можливості забезпечення виконання своїх зобов'язань перед вкладниками і кредиторами. Для кожного клієнта дотримання принципу строковості, по-перше, дозволяє дотримуватися своїх комерційних інтересів і не

сплачувати додаткових процентів за прострочення позики, по-друге, позначається на можливостях одержання нових кредитів.

Принцип забезпеченості кредиту виражає можливість реалізації майнових інтересів кредитора щодо наданих у тимчасове користування коштів у разі відсутності в позичальника можливостей повернення кредиту. У сучасних умовах використовують забезпечення у формі застави майна та майнових прав, гарантій, а також договору страхування банківського ризику непогашення кредиту.

Принцип диференційованості кредиту означає зважений підхід із боку банку до різних категорій потенційних позичальників. Диференціація кредитування здійснюється на основі аналізу кредитоспроможності потенційних боржників, характеру їхнього забезпечення, прибутковості вкладень у тих чи інших позичальників, тривалості використання кредитних ресурсів останніми тощо.

Принцип платності означає необхідність не лише прямого повернення позичальником отриманих у банку коштів, але й оплати права на їх використання. Реалізація цього принципу здійснюється через механізм позичкового процента. Банківський позичковий процент відображає економічні відносини перерозподілу й привласнення банком частини прибутку, що створюється на підприємствах-позичальниках унаслідок продуктивного використання наданої позики. Отже, джерелом сплати процента є додаткова вартість, що створюється в процесі використання позики. Розмір процентних ставок за кредитами, наданими вітчизняними банками суб'єктам господарювання, за 2002-2004 роки та вересень 2005 року показаний нижче.

**Процентні ставки банків України за кредитами,
наданими суб'єктам господарювання (у розрізі валют)
(середньозважені ставки в річному обчисленні, %)**

Період	Розмір процентних ставок	
	у т. ч. у національній валюті	у т. ч. в іноземній валюті
2002	24,9	11,9
2003	19,8	11,2
2004	17,2	12,2
2005 вересень	15,0	10,8

Примітка. Бюлетень НБУ. – 2005. – №11. – С.59.

Кредити, що надаються банками, класифікують за різними ознаками.

За строками надання банківські кредити поділяються на короткострокові (до 1 року), середньострокові (до 3 років), довгострокові (понад 3 роки).

Короткострокові кредити надаються позичальникам на цілі поточної господарської діяльності в разі виникнення в них тимчасових фінансових труднощів у зв'язку із витратами, які не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді. *Середньострокові* кредити надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капіталовкладень. *Довгострокові* кредити – на фінансування капітальних витрат на реконструкцію, модернізацію та розширення діючих основних фондів, будівництво нових об'єктів та ін.

За строками погашення кредити бувають: строкові, прострочені (кредити, термін повернення яких, встановлений у кредитному договорі, закінчився, а борг іще не повернуто кредиторю), пролонговані (кредити, стосовно яких на прохання позичальника банк прийняв рішення про перенесення на пізніший строк повернення боргу), до запитання (кредити, що видаються на невизначний термін), онкольний (погашається на першу вимогу банку).

За валютою виділяють кредити в національній та в іноземній валютах.

За характером виплати відсотка розрізняють кредити з фіксованим, плаваючим, змішаним відсотком.

За забезпеченням кредити бувають: забезпечені заставою (майном, майновим правами, цінними паперами), з гарантійним забезпеченням, з іншим забезпеченням (іпотека, поручництво, страхова угода), незабезпечені (бланкові).

Залежно від кількості кредиторів розрізняють: кредити, які надаються одним банком, консорціальні кредити (кредити, що надаються консорціумом банків, у якому один із банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну клієнтові суму кредиту), паралельні кредити (надаються одному клієнту кількома банками на однакових, заздалегідь погоджених договірних умовах).

За ступенем ризику кредити поділяють на такі:

- стандартні – з мінімальним ступенем ризику,
- нестандартні, до яких належать кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні.

За формою розрізняють лізингові (довгострокові кредити в майновій, товарній формі з приводу надання довгострокової оренди), іпотечні (надаються під заставу нерухомого майна), бланкові кредити (незабезпечені кредити, що надаються фінансово стійким підприємствам на термін 1-10 днів).

Залежно від мети використання кредити поділяються на кредити на формування обігових коштів та кредити на фінансування основних фондів, приватизацію державного майна.

За методами надання: кредити, що надаються в разовому порядку (коли рішення про надання кредиту приймається банком окремо щодо кожної позики клієнта), відповідно до відкритої кредитної лінії (надання позичальнику кредиту протягом певного часу в розмірах, що не перевищують заздалегідь обумовленої суми – ліміту кредиту), гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання чи в міру виникнення потреби).

За способами погашення кредити поділяються на такі, які погашаються поступово або частинами; такі, які погашаються одним платежем по закінченні терміну; такі, які погашаються відповідно до умов кредитного договору.

Кредитні ресурси банків, за допомогою яких вони мають змогу надавати позики підприємствам, формуються за рахунок їх власних, а також залучених коштів. До залучених коштів входять залишки грошових коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних і фізичних осіб, кредитів Національного банку, міжбанківських кредитів інших комерційних банків тощо.

Найважливішими етапами процесу банківського кредитування є:

- розгляд заявки на кредитування;
- оцінка кредитоспроможності та фінансового стану позичальника;
- підготовка й укладання кредитного договору (Додаток 12);
- процедура надання кредиту;
- повернення кредиту;
- контроль за виконанням умов кредитного договору.

Для одержання кредиту позичальник звертається до банку з заявкою (клопотанням), у якій обумовлюються сума, мета, вид, термін кредиту, його забезпечення. Банк вимагає, щоб до заяви були долучені супровідні документи, повний перелік яких залежить від конкретного об'єкта кредитування. Основні з них такі:

- копія свідоцтва про державну реєстрацію;
- копія установчих документів;
- фінансова звітність за останні 3 роки (баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про рух грошових коштів);
- бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування заходу;
- матеріали аудиторських перевірок за 3 роки;
- відомості про раніше отримані кредити та відсутність заборгованості за ними;
- копії договорів на постачання та реалізацію відповідних товарів, послуг;
- документація на предмет застави, гарантії, поручительства, страхування тощо.

На основі ознайомлення з документами банк оцінює сильні та слабкі сторони майбутнього позичальника, робить початковий висновок про можливість видачі кредиту.

Для надання кредиту важливе значення має оцінка кредитоспроможності та фінансового стану позичальника.

Кредитоспроможність банківських клієнтів означає такий їх юридичний статус і фінансово-господарський стан, які дають впевненість у здатності й готовності позичальників отримати та повернути кредити відповідно до умов договору.

Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним вітчизняним банком самостійно з урахуванням рекомендацій НБУ. У кожному комерційному банку мають бути визначені ґрунтовні й технічно виражені критерії економічної оцінки фінансової діяльності клієнтів на основі порівняльного аналізу їх балансів, звітів про фінансові результати та ін.

З метою оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника – юридичної особи – НБУ пропонує враховувати чітко визначені об'єктивні показники діяльності клієнта:

- платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);
- фінансову стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення власних і залучених коштів);
- обсяг реалізації;
- прибуток та збиток (у динаміці);
- рентабельність (у динаміці);
- собівартість (у динаміці);
- обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника та суми кредиту, наявність рахунків у інших банках, наявність неплатежів (у динаміці);
- склад і динаміку дебіторської та кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточні роки);
- кредитну історію (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

Також необхідно враховувати чинники суб'єктивного характеру: ефективність управління підприємством, його ринкову позицію й залежність від циклічних і структурних змін в економіці, галузі; наявність держзамовлень і державної підтримки позичальника, професіоналізм керівництва та його ділову репутацію; іншу інформацію.

Показники, які НБУ рекомендує застосовувати банкам для оцінки фінансового стану позичальників – юридичних осіб

Показник	Формула розрахунку	Нормативне значення
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Високоліквідні активи ÷ Поточні зобов'язання	Не менше 0,2
Коефіцієнт поточної ліквідності	(Високоліквідні активи + дебітори + векселі одержані) ÷ Поточні зобов'язання	Не менше 0,5
Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи ÷ Поточні зобов'язання	Не менше 2,0
Коефіцієнт маневреності	(Власний капітал – необоротні активи) ÷ Власний капітал	Не менше 0,5
Коефіцієнт незалежності	Зобов'язання ÷ Власний капітал	Не більше 1,0
Рентабельність активів	Чистий прибуток÷ Активи	Оцінюється в динаміці
Рентабельність продажу	Чистий прибуток÷ Обсяг реалізації продукції	Оцінюється в динаміці
Достатність грошових потоків	$[(Нсм \times n) - (Зм \times n) - Зі] \div$ Сума кредиту і процентів	Не менше 1,5

Примітка.

Високоліквідні активи – грошові кошти та поточні фінансові інвестиції.

Поточні зобов'язання – короткострокові кредити і розрахунки з кредиторами.

Нсм – середньомісячні надходження на всі рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (крім кредитних коштів).

Зм – щомісячні умовно-постійні зобов'язання.

Зі – податкові та інші платежі перед кредиторами, які мають бути сплачені з рахунку позичальника протягом строку дії кредитної угоди.

n – строк дії кредитної угоди.

Для доповнення аналізу фінансового стану клієнта й визначення джерел погашення кредиту банки проводять аналіз грошових потоків клієнта, які є безпосередньо джерелом погашення кредиту. Метою аналізу є оцінка кредитного ризику на підставі звітних показників, порівняння надходжень і витрат за певний період. Стійке перевищення надходжень над витратами свідчить про кредитоспроможність клієнта. Приплив коштів проходить, в основному, у вигляді одержання виручки від реалізації товарів, робіт, послуг; авансованих платежів від покупців; короткострокових кредитів; реалізації основних активів. Відплив грошових коштів проходить внаслідок оплати праці, відрахувань на соціальні потреби, розрахунків із бюджетом, погашення кредитів і сплати процентів по них, оплати основних активів.

За результатами оцінки фінансового стану банк зараховує позичальника до відповідного класу.

Клас А – фінансова діяльність позичальника дуже добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитного договору, економічні показники в межах установлених значень, відмінна ділова репутація керівництва, бездоганна кредитна історія.

Клас Б – фінансова діяльність позичальника близька до класу А, але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою, позичальники потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставить під загрозу

достатність надходжень для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності.

Клас В – фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність своєчасного погашення боргу в повній сумі та в строки, передбачені договором, однак спостерігається можливість виправлення ситуації та поліпшення фінансового стану.

Клас Г – фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають встановленим значенням), і спостерігається її нестабільність протягом року, високий ризик значних збитків, низька ймовірність своєчасного й повного погашення боргу.

Клас Д – фінансова діяльність незадовільна, наявні збитки, показники не відповідають установленим значенням, забезпечення кредиту є неліквідним, відсутня ймовірність своєчасного й повного погашення боргу.

На етапі підготовки до укладання кредитного договору банк визначає вид кредиту, суму, термін, способи видачі й погашення, вид забезпечення, процентну ставку за користування кредитом і приймає кінцеве рішення про можливість надання кредиту. Важливою проблемою для банку у зв'язку з цим є визначення ступеня допустимості й виправданості кредитного ризику та розроблення заходів, які знижують можливість втрат від проведення даної кредитної операції (зменшення розміру кредиту, що надається одному позичальнику, страхування кредитів, одержання достатнього забезпечення шляхом укладання договору застави, надання позичальником поручительств, гарантій інших організацій, формування резерву від можливих втрат за даною кредитною операцією), оскільки невірна оцінка ризику матиме несприятливі фінансові наслідки для банку.

Банк проводить оцінку якості забезпечення кредиту, яке в разі неповернення позичальником наданих у позику коштів є важливим джерелом відшкодування боргу. Вітчизняні банки використовують такі основні форми забезпечення повернення

кредиту, як застава рухомого й нерухомого майна, гарантії третіх осіб, страхування ризику неповернення позики тощо.

До матеріального забезпечення банки ставлять такі вимоги: можливість оцінки забезпечення, висока ліквідність, невеликі витрати банку на зберігання чи реалізацію майна. Необхідною умовою використання застави майна як форми забезпечення кредиту є перевищення величини вартості застави над вартістю наданого кредиту; важливе значення має при цьому проведення правильної ринкової оцінки вартості предмета застави.

При встановленні процентних ставок вітчизняні банки враховують нині цілий ряд факторів, які умовно можна поділити на зовнішні (не залежать від комерційного банку) і фактори, пов'язані з діяльністю банку та позичальника. До перших слід віднести: циклічність розвитку ринкової економіки, темпи інфляційних процесів, середню ставку по міжбанківському кредиту, ефективність державного кредитного регулювання, динаміку грошових накопичень фізичних та юридичних осіб, динаміку виробництва й обігу та інше. До других – середню ставку, що сплачується банком за депозитними рахунками, структуру кредитних ресурсів, вид і строковість кредиту, платоспроможність, надійність позичальника, ризик банку в залежності від забезпечення кредиту та інші.

Строки користування залежать від характеру об'єкта кредитування, забезпеченості банку кредитними ресурсами, їх складу та структури за строками залучення, платоспроможності позичальників, рівня фінансової стійкості банку.

Розмір кредиту визначається банком разом із позичальником з урахуванням прогностичних обсягів виробництва чи реалізації продукції, капітального будівництва та інших показників.

Розробляється також графік погашення кредиту. Погашення кредиту передбачає повернення основної суми боргу і нарахованих відсотків.

Кредитні взаємовідносини між банком і позичальником регулюються в кредитному договорі, який укладається в письмовій формі. Документальне оформлення кредитної угоди є дуже важливим, бо неправильне її оформлення може призвести

до втрат чи збільшення кредитного ризику. Типова кредитна угода містить такі положення:

- предмет договору (мету, суму, строк погашення кредиту та процентів за користування ним тощо);
- умови забезпечення кредиту;
- зобов'язання банку (відкриття рахунку, надання консультацій, перевірка забезпечення та цільового використання кредиту);
- зобов'язання позичальника (використання на вказані цілі, повернення кредиту в строк, подання інформації про хід виконання угоди, подання звітності);
- права банку (перевірка використання кредиту та забезпечення, можливість розірвання угоди);
- права позичальника (дострокове погашення, можливість відстрочення);
- особливі умови договору (перерахування суми кредиту, зміна процентів за користування кредитом, зміна умов договору, спірні питання);
- реквізити сторін.

Відповідно до договору кожна зі сторін бере на себе певні зобов'язки, володіє певними правами щодо контролю за дотриманням договірних умов і відповідає за їхнє виконання.

Кредити видаються, як правило, із простого позичкового рахунку в безготівковій формі шляхом оплати розрахункових документів на умовах контрактів.

Кредити можуть видаватися на основі простих і складних процентних ставок. У банківській практиці прийнято видавати кредити строком до одного року за простими процентними ставками, а строком більше одного року – за складними процентними ставками.

Вартість користування кредитом за простими процентами можна обчислити за формулою:

$$CB = \frac{CK \times r \times n}{T \times 100\%}$$

де СВ – вартість користування кредитом у грошовій оцінці,

СК – сума кредиту,

r – річна відсоткова ставка, %,

n – кількість днів нарахування,
 T – максимальна кількість днів у році за умови договору.

Наприклад, банк надав підприємству кредит на суму 150 000 грн. під 20% річних (при умові нарахування простого відсотка). Вартість користування кредитом, яка буде нарахована підприємству за 3 місяці (92 дні), становитиме

$$\frac{150\,000 \times 20\% \times 92}{365 \times 100\%} = 7561,6 \text{ грн.}$$

Нарахування складних відсотків означає, що нараховані відсотки додаються до основної суми боргу і на нарощену суму в свою чергу нараховуються відсотки, при цьому застосовується така формула:

$$\text{НСК} = \text{СК} \times (1 + r \div 100\%)^n,$$

де НСК – нарощена сума кредиту, тобто сума кредиту разом із нарахованими відсотками;

СК – початкова сума кредиту;

r – річна відсоткова ставка, %;

n – кількість років.

Наприклад, банк надав позику підприємству на суму 200 000 грн. на 3 роки під 25% річних. Загальна сума позики разом із нарахованими відсотками через 3 роки (у випадку складного відсотка) буде становити

$$200\,000 \times (1 + 25\% \div 100\%)^3 = 390\,625 \text{ грн.}$$

Кредит може погашатися повністю одноразовим платежем після закінчення терміну дії кредитної угоди або поступово (частинами) протягом усього терміну дії кредитної угоди. Відсоток нараховується на суму непогашеного кредиту.

Первинним джерелом погашення кредиту є доходи позичальника. У разі фінансової неспроможності позичальника повернути кредит джерелом відшкодування наданих у позику коштів для банку може виступати виручка від реалізації заставленого майна, перерахування коштів гарантом або страховою компанією.

Протягом усього строку кредитування до повного погашення кредиту кредитний працівник банку здійснює супровід кредитних проектів, тобто контроль за виконанням умов кредитного договору:

1) перевіряє цільове використання наданих коштів, тобто відповідність платіжних документів, наданих позичальником для сплати з позичкового рахунку, цілям, зазначеним у кредитній угоді;

2) проводить виїзні перевірки з метою перегляду первинних документів: перевіряє факт одержання матеріальних цінностей на підставі даних складського обліку, журналів-ордерів, головної книги та їх фактичне місцезнаходження;

3) здійснює щоквартальні перевірки наявності та вартості майна, переданого в заставу;

4) оцінює якість кредитної заборгованості та визначає клас позичальника з метою повноти формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;

5) для уникнення можливих труднощів при погашенні кредиту та процентів відслідковує та фіксує зміни фінансового стану позичальника:

а) проводить аналіз бухгалтерської та фінансової звітності за методикою оцінки позичальника;

б) відслідковує грошові потоки по рахунках клієнта і в разі відхилень вимагає в позичальника відповідних корегувань;

в) здійснює контроль за нарахуванням процентів і їх сплатою.

Крім банківського кредитування, є і небанківські форми кредитування, суть яких розглядається в п.4.

7.4. Форми небанківського кредитування, їх характеристика

Господарючі суб'єкти в процесі здійснення виробничо-фінансової діяльності, крім банківського кредиту, можуть використовувати й інші види кредиту: комерційний, лізинговий, державний, міжнародних фінансових організацій.

Комерційний кредит – це угода між продавцем (кредитором) і покупцем (позичальником) щодо надання першим відстрочки платежу за товари, надані послуги, виконані роботи. Це товарна форма кредиту, яка визначає відносини щодо перерозподілу матеріальних ресурсів між суб'єктами

господарювання. Призначенням комерційного кредиту є прискорення реалізації товарів та одержання прибутку.

Традиційний механізм комерційного кредиту передбачає проведення кредитування з використання векселів, суть якого полягає в тому, що платник (позичальник) надає постачальнику (кредитору) комерційний вексель – фінансовий інструмент, цінний папір, який містить зобов'язання сплатити позичальником кредитору зазначену в векселі суму у визначений у векселі термін. Погашення кредиту може здійснюватися через оплату боржником векселя, передаванням векселя іншій особі, шляхом переоформлення комерційного кредиту на банківський.

Крім того, комерційний кредит може здійснюватися шляхом записів вартості проданих у кредит товарів за відкритим рахунком. За цієї форми комерційного кредитування постачання наступної партії товарів можливе до моменту погашення попередньої заборгованості.

Сучасний механізм комерційного кредиту містить систему торгових знижок із покупної ціни товарів «сконто», яка використовується при оплаті вартості товарів протягом певного терміну після виписки рахунків, що заздалегідь визначається в контрактах.

Різновидом комерційного кредиту є податковий кредит, який являє собою відстрочку сплати підприємством податку до бюджету в календарному році.

Лізинговий кредит надається в товарній формі і являє собою довгострокову оренду майна. Це угода, за якою кредитор зобов'язується придбати майно і передати його в користування позичальнику на визначений термін за відповідну плату.

Виділяють три суб'єкти лізингових відносин:

- лізингодавець (кредитор) – суб'єкт підприємницької діяльності, який передає в користування майно за лізинговою угодою;

- лізингоотримувач (позичальник) – суб'єкт підприємницької діяльності, який одержує в користування майно за лізинговою угодою;

- продавець лізингового майна або його безпосередній виробник.

Кредиторами при лізингу можуть бути лізингові компанії, банки та інші фінансово-кредитні установи.

Доцільність використання лізингу для лізингоотримувача:

1. Він дозволяє організаціям, не вдаючись до залучення кредитів чи значних одноразових витрат власного капіталу, використовувати у виробництві нове технологічне обладнання й технології, а морально застаріле періодично поновлювати.

2. Лізингоотримувач не залучає позичкового капіталу, що підвищує його ліквідність, тобто підтримується оптимальне співвідношення власного та позичкового капіталів.

3. Придбане в розстрочку обладнання дозволяє знизити і собівартість продукції, і базу оподаткування (оскільки лізингові платежі входять до складу валових витрат), і податкові платежі.

4. Підприємству простіше отримати майно в лізинг, ніж кредит на його придбання, тому що об'єкт лізингу є заставою і право власності на нього має лізингодавець.

Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій (ступеня окупності) виділяють оперативний і фінансовий лізинг. Фінансовий лізинг – це угода, яка передбачає протягом періоду своєї дії виплату лізингових платежів, які покривають повну вартість амортизації майна або більшу його частину, додаткові витрати та прибуток орендодавця (процент за лізинг). А при оперативному лізингу угода укладається на термін, менший за період амортизації орендованого майна, тому для нього характерне часткове відшкодування вартості майна, що здається в лізинг, і витрати лізингодавця не покриваються орендними платежами протягом одного лізингового контракту.

Державний кредит – це економічні відносини, які виникають між підприємством і державою щодо купівлі підприємством державних цінних паперів, а також отримання останнім бюджетних і позабюджетних кредитів.

Державне кредитування здійснюється шляхом надання бюджетних кредитів безпосередньо міністерствам, відомствам, іншим центральним органам державної виконавчої влади для фінансування підприємствами, об'єднаннями та організаціями (далі - позичальниками) через банківські установи в першу чергу пускових об'єктів, а також раніше розпочатих важливих новобудов виробничого призначення, технічного переозброєння і

реконструкції діючих підприємств, незалежно від форм власності, на пріоритетних напрямках економіки відповідно до Концепції регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки. Воно є прямим, цільовим, поворотним, строковим, в обов'язковому порядку забезпеченим заставою, поручительством або гарантією і здійснюється за рахунок коштів, передбачених на цю мету Державним бюджетом України.

Банки, що проводять фінансування, здійснюють державне кредитування будов і об'єктів тільки за умови отримання від позичальника необхідних для оформлення фінансування капітальних вкладень документів. Бюджетні кредити надаються для фінансування будов і об'єктів, проектні строки спорудження яких (або їх черг) не перевищують трьох років, а в окремих випадках - п'яти років.

Перелік будов і об'єктів виробничого призначення, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету, визначає Міністерство економіки за погодженням з Міністерством фінансів на основі пропозицій міністерств, відомств, інших центральних органів державної виконавчої влади і подає його на затвердження Кабінету Міністрів України у складі Державної програми економічного і соціального розвитку України на плановий рік.

Організація роботи по обслуговуванню бюджетних кредитів, їх обліку та проведенню розрахунків з позичальниками здійснюється уповноваженими банками України. Міністерство фінансів перераховує міністерствам, відомствам, іншим центральним органам державної виконавчої влади на окремий рахунок кошти, в межах яких надається бюджетний кредит, згідно з затвердженою Державною програмою економічного і соціального розвитку України.

Міністерства, відомства, інші центральні органи державної виконавчої влади - замовники, яким надається бюджетний кредит, укладають з Міністерством фінансів (Головним управлінням державного казначейства) кредитну угоду, в якій визначаються умови надання позички та її гарантованого повернення у визначені кредитним договором терміни.

Погашення бюджетних кредитів починається через рік

після закінчення будівництва, реконструкції або технічного переозброєння об'єкта кредитування (його черги, пускового комплексу) і здійснюється щоквартально у термін не більше як за три роки.

Державне кредитування підприємств може здійснюватися для забезпечення післяприватизаційної фінансової підтримки. Приватизовані підприємства кредитуються Фондом державного майна України через уповноважені банки за рахунок коштів Державного позабюджетного фонду приватизації та коштів, передбачених Державною програмою приватизації.

Суб'єкти підприємницької діяльності можуть одержувати кредити від міжнародних фінансово-кредитних організацій, серед яких велику роль відіграють Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Німецько-український фонд, Фонд “Євразія”, Фонд підтримки підприємств у нових незалежних державах, Агентство США з міжнародного розвитку та інші.

Головною метою кредитів Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) є сприяння розвитку підприємництва, роздержавлення та приватизація, фінансова підтримка малого та середнього бізнесу. Основними напрямками діяльності ЄБРР в Україні є надання прямих кредитів та участь у спільному (з іншими кредиторами) фінансуванні, інвестування акціонерного капіталу підприємств приватного та державного сектор, полегшення доступу підприємствам до внутрішніх та міжнародних ринків капіталу шляхом надання гарантій і сприяння в інших формах.

ЄБРР надає позики в доларах США для:

- довгострокового фінансування засобів виробництва та пов'язаного з ним збільшення оборотного капіталу;
- короткострокового фінансування витрат на імпортовану сировину та запасні частини для подальшої переробки або використання у виробництві;
- фінансування лізингу;
- короткострокового фінансування експортних контрактів.

Короткострокові позики надаються на термін до 12 місяців, а довгострокові – до 5 років з максимальною відстрочкою погашення до 2 років. За рахунок коштів ЄБРР кредитуванню

підлягають тільки фінансово окупні та забезпечені заставою проекти.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), який входить до Групи Світового банку, сприяє економічному зростанню країн, що розвиваються. Позики банку надаються під гарантії уряду на термін до 15-20 років і мають 5-річний термін відстрочення. МБРР кредитує інвестиційні проекти, метою яких є технічна реконструкція окремих існуючих підприємств певної галузі або регіону, створення нових підприємств або надання коштів на поповнення оборотних коштів підприємств. Основними напрямками кредитування є транспорт, зв'язок, енергетика, сільське господарство. При цьому чітко визначається перелік товарів, послуг і робіт, які закуповуватимуться за рахунок позики банку. При впровадженні інвестиційних проектів кредитна угода підписується між Україною та МБРР.

Німецько-український фонд, створений для мікрокредитування українських підприємств. Надає кредити терміном до двох років:

- мікропідприємствам та індивідуальним підприємцям без права створення юридичної особи;
- малим підприємствам із переважною часткою приватної власності;
- середнім підприємствам, які ведуть спільну діяльність з німецьким партнером (партнер володіє від 30 до 70% власного капіталу підприємства).

Позики можуть бути використані для фінансування оборотного капіталу або капіталовкладень.

Фонд “Євразія” надає кредити в іноземній валюті з низькою відсотковою ставкою підприємствам, що працюють у сфері виробництва, надання послуг, мають перспективні з економічної точки зору проекти. Максимальний розмір позики не перевищує 100 000 дол. США, максимальний період надання – 2 роки. Для отримання кредиту необхідна наявність застави, гарантії як забезпечення. Кредити надаються на закупівлю обладнання, сировини та матеріалів.

Фонд підтримки підприємств у нових незалежних державах сприяє розвитку малих і середніх приватних підприємств в Україні, Молдові, Білорусі. Фонд здійснює фінансування у формі

часткової участі в статутному фонді та у формі позик у розмірі від 500 тис. до 5 млн. дол. США залежно від специфічних потреб проекту. Позики надаються на період від кількох місяців до п'яти років залежно від мети проекту.

Агентство США з міжнародного розвитку, маючи на меті створити можливості для зростання малого бізнесу в Україні, надає кредитну підтримку інвестиційним проектам на конкурентній основі для високотехнічних виробництв та мікрокредити.

Висновки

Фінанси суб'єктів підприємницької діяльності – це особливі економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів на мікрорівні у процесі відтворення.

Фінанси підприємницьких структур, обслуговуючи процес створення нової вартості, яка знаходить своє відображення у вартості ВВП, здійснюють первинний його розподіл на фонди нагромадження, споживання, відновлення матеріальних елементів процесу виробництва.

Для фінансування виробничого процесу підприємству необхідні фінансові ресурси. Фінансові ресурси – це акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які призначені для формування основних і оборотних засобів підприємства та здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу. Їх формують під час організації підприємства та поповнюють протягом періоду його функціонування.

З метою забезпечення функціонування суб'єктів господарювання банки здійснюють відкриття і ведення рахунків суб'єктів підприємницької діяльності, проводять безготівкові розрахунки, касові, кредитні, інвестиційні, трастові та інші операції.

Кредитування – одна з форм фінансового забезпечення діяльності підприємства. Кредитні засоби використовуються для покриття тимчасової потреби суб'єктів господарювання в додаткових коштах.

Кредит – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах добровільності, повернення і платності.

Основна частка кредитів надається банками. Найважливішими етапами процесу банківського кредитування є: розгляд заявки на кредитування; оцінка кредитоспроможності та фінансового стану позичальника; підготовка й укладання кредитного договору; процедура надання кредиту; повернення кредиту; контроль за виконанням умов кредитного договору.

З метою оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника банки враховують об'єктивні показники діяльності клієнта (платоспроможність, фінансову стійкість, обсяг реалізації, прибуток і збиток, рентабельність, собівартість, обороти за рахунками, склад і динаміку дебіторської та кредиторської заборгованості, кредитну історію) та чинники суб'єктивного характеру (ефективність управління підприємством, його ринкову позицію й залежність від циклічних і структурних змін в економіці, галузі; наявність держзамовлень і державної підтримки позичальника, професіоналізм керівництва та його ділову репутацію; іншу інформацію).

Господарюючі суб'єкти в процесі здійснення виробничо-фінансової діяльності, крім банківського кредиту, можуть використовувати й інші види кредиту: комерційний, лізинговий, державний, міжнародних фінансово-кредитних організацій.

Правильно організовуючи фінансову діяльність, використання кредитів банків та інших фінансово-кредитних установ, підприємство забезпечить значне підвищення ефективності своєї діяльності.

Контрольні питання:

1. Сутність і основні принципи організації фінансів суб'єктів підприємництва.
2. Фінансові ресурси підприємства, їх суть. Чому їх необхідно раціонально використовувати?
3. Види послуг банків суб'єктам підприємницької діяльності.

4. Роль кредиту в системі підприємництва.
5. Види банківських позик, їх характеристика.
6. Основні етапи процесу банківського кредитування.
7. Які показники діяльності позичальника враховує банк при оцінці кредитоспроможності клієнта?
8. Особливості лізингового, комерційного, державного кредитування суб'єктів підприємницької діяльності. Кредитування міжнародними фінансово-кредитними організаціями.

Література:

1. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств“ від 22.05.97 №283/97 (зі змінами від 24.12.2002 №349-IV).
2. Закон України “Про лізинг” від 16.12.97. №723/97 ВР (зі змінами від 11.12.2003 №1381 - IV).
3. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 №279 (зі змінами від 19.03.2003 №119, від 15.08.2003 №339, від 27.08.2004 №411).
4. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 №492.
5. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою Правління Національного банку України №637 від 15.12.2004 (зі змінами)
6. Положення про державне кредитування будов і об'єктів виробничого призначення, затверджене наказом Міністерства фінансів України № 178/170 від 15.11.1995 (із змінами №128/79 від 26.06.96, № 76/35 від 31.03.98)
7. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2000. – 416 с. – С. 237-250.
8. Гроші та кредит: Підручник / За ред. проф. Б.С. Івасіва. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510 с. – С. 156-168, 300-319, 268-275, 332-339, 406-411, 368-373.

9. Економічна енциклопедія. У трьох томах. / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр “Академія”, 2000, 2001, 2002.
10. Криховецька З.М. Суть кредитного механізму та його елементи в період ринкової трансформації економіки // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Економіка. – 2002. – №10. – С. 118-122.
11. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика. Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 2002. – 215 с.- С. 26-31, 41-55, 110-122, 165-209.
12. Основи бізнесу. Конспект лекцій (частина II) / Укладач: Цигилик І.І. – Івано-Франківськ: Інститут менеджменту та економіки, 2000. – 136 с. – С.16-30.
13. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія). Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с. – С. 83-86, 119-123.
14. Операції комерційних банків / Р.Коцовська, В.Ричаківська, Г.Табачук, Я.Грудзевич, М.Вознюк. – 4-е вид. – К., 2004. – 500 с. – С. 116-181, 200-202, 350-353.
15. Парти Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств. Навч. посіб. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 265 с.- С. 9-18, 165-184.
16. Пересада А.А., Майорова Т.В. Інвестиційне кредитування. Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 271 с. – С. 87-91, 178-195.
17. Фінанси підприємств. Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М.Поддєрьогін. 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 1999. – 384 с. – С. 5-14, 21-36, 219-223.
18. Цигилик І.І. Підприємництво в умовах ринкової економіки. Навчально-методична розробка. – Івано-Франківськ: Інститут менеджменту та економіки, 2000. – 72 с. – С. 34-42.

Розділ V. ПРАВОВИЙ СТАТУС І ЕТИКА ПІДПРИЄМЦЯ

ТЕМА 8.

ПРАВОВИЙ СТАТУС І ЕТИКА ПІДПРИЄМЦЯ

1. Правовий статус підприємця, його місце і роль в організації (підприємстві).
2. Типи керівників і ділова етика сучасного керівника (підприємця, менеджера).
3. Психологія та етика керівника.
4. Планування особистої праці менеджера.
5. Організація управлінської праці і забезпечення ефективності діяльності фірми.
6. Дейл Карнегі про основи спілкування з людьми.

8.1. Правовий статус підприємця, його місце і роль в організації (підприємстві)

Основним законом, який встановлює правові основи підприємництва в Україні, є Господарський кодекс України. Він, зокрема, визначає суть підприємництва, суб'єктів підприємницької діяльності, їх права і обов'язки.

В цілому Господарський кодекс України складається з дев'яти розділів.

У першому розділі „ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ” дається визначення господарської діяльності як діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність; визначаються конституційні основи правопорядку у сфері господарювання; основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування в господарській діяльності; обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції; дається визначення господарської

комерційної діяльності (підприємництва), її принципів, а також некомерційної господарської діяльності.

Зокрема, у ст. 19 „Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю” визначається, що втручання державних органів у господарську діяльність підприємця не допускається, якщо вона не зачіпає передбачених законодавством України прав державних органів щодо здійснення контролю за діяльністю підприємців.

У статті 43 “Свобода підприємницької діяльності” вказано, що підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Також вказано на особливості регулювання окремих видів підприємництва, що встановлюється законодавством України: деякі види діяльності підлягають ліцензуванню, а на деякі види підприємництва встановлено обмеження у зв’язку з підвищеними вимогами до безпеки робіт та необхідністю централізації функцій управління.

У статті 46 “Право найму працівників і соціальні гарантії щодо використання їх праці” вказується, що для здійснення підприємницької діяльності підприємець має право укладати з громадянами договори про використання їх праці. При цьому підприємець зобов’язаний забезпечити належні і безпечні умови праці, її оплату не нижче встановленого в державі мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне і медичне страхування та соціальне забезпечення відповідно до чинного законодавства.

У статті 51 “Припинення підприємницької діяльності” вказано, що діяльність підприємця може припинитися:

- з власної ініціативи підприємця;
- на підставі рішення суду у випадках, передбачених законодавством України;
- у разі закінчення строку дії ліцензії;
- у разі припинення існування підприємця.

У другому розділі „СУБ’ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ” дається визначення суб’єктів господарювання, їх види; висвітлено особливості діяльності основних видів та організаційних форм підприємств, їх об’єднань, діяльність громадян у сфері господарювання.

У третьому розділі „МАЙНОВА ОСНОВА ГОСПОДАРЮВАННЯ” визначаються права власності у сфері господарювання, дається визначення майна, його видів та джерел утворення, використання у сфері господарювання природних ресурсів, прав інтелектуальної власності, цінних паперів, корпоративних прав.

Четвертий розділ „ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ” визначає загальні положення про господарські зобов'язання, господарські договори, особливості ціноутворення у сфері господарювання, питання виконання господарських зобов'язань та їх припинення, умови визнання суб'єкта підприємництва банкрутом.

П'ятий розділ „ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ” розкриває загальні засади відповідальності учасників господарських відносин, особливості відшкодування збитків у сфері господарювання, застосування штрафних та оперативно-господарських, адміністративно-господарських санкцій, питання відповідальності суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства.

У шостому розділі „ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ГОСПОДАРЮВАННЯ” визначаються засади правового регулювання господарсько-торговельної діяльності, комерційного посередництва, капітального будівництва, перевезення вантажів, інноваційної та фінансової діяльності.

Сьомий розділ „ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ” розкриває правові засади зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

Розділ 8 „СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ” розглядає спеціальні економічні зони та інші види спеціальних режимів господарської діяльності.

Розділ 9. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ.

8.2. Типи керівників і ділова етика сучасного керівника (підприємця, менеджера)

Підприємницька діяльність повинна базуватися на знаннях ринку, вмінню керівництві підпорядкованим персоналом, професійній культурі стосунків з підлеглими. Крім того, підприємець повинен бути патріотом своєї держави і завжди ставити державні інтереси вище своїх. Тобто одним з найголовніших правил в підприємницькій діяльності є дотримання вимог законів і законодавчих актів України, що стосуються підприємницької діяльності. Це дуже важливо нині, коли Україна стає на самостійний шлях розвитку як в економічному, так і в політичному відношенні. Вимоги до сучасного керівника включають також:

- компетентність;
- людяність;
- вміння організувати працівників на виконання завдань, що стоять перед колективом, створити дійову управлінську систему, яка забезпечить виконання всіх функцій управління, що включають всі види управлінської діяльності від організації до функціонування підприємства.

Розрізняють наступні *типи керівників*:

- автократичний;
- демократичний;
- ліберальний.

Крім того, керівників ще поділяють на такі 4 категорії:

- які знають, що робити і як робити;
- які знають, що робити, і не знають, як робити;
- які не знають, що робити, але знають, як робити;
- які не знають ні що робити, ні як робити.

Підприємець в рамках своєї діяльності повинен сприяти здійсненню економічних цілей, що стоять перед економікою країни, а також дотриманню 5-ти фундаментальних питань, які необхідно виконувати в системі підприємництва.

8.3. Психологія та етика керівника

Спілкуючись з людьми, ми пізнаємо їх якості та особливості. Особистість – це людина як свідомо, розумна істота, що володіє мовою, здатністю до трудової діяльності і перебуває в певних відносинах з іншими людьми. Пізнання психологічної структури

особистості передбачає вивчення її психічних якостей, які виявляються у взаємодії особистості з навколишнім середовищем. До найбільш важливих психологічних якостей особистості належать здібності, емоційність, темперамент, характер, основні потреби та мотиви трудової діяльності, домінуючі форми спілкування.

Керівник повинен оточити себе людьми, які мають здібності до виконання своїх функціональних обов'язків. Важливою якістю особистості є емоційність, яка виявляється в силі, характері та спрямованості її емоцій. *Під емоціями розуміють чуттєву реакцію людини на зовнішній вплив.* Менеджер повинен будувати взаємовідносини з підлеглими таким чином, щоб у них переважали позитивні емоції і мінімальними були негативні.

Необхідно також знати ступінь емоційності своїх підлеглих для того, щоб бути готовим до емоційного вибуху при контактах з ними. Для того, щоб зняти негативні емоції, менеджер повинен створювати емоційні розрядки для співробітників.

До важливих психологічних якостей працівника належить *темперамент – індивідуальна психологічна характеристика людини, яка виявляється в силі, напруженості, швидкості та урівноваженості перебігу її психологічних процесів.* Розрізняють 4 типи темпераменту:

Сангвіністичний темперамент характеризується сильним, урівноваженим, живим типом нервової діяльності. Люди з цим типом темпераменту емоційні, добре адаптуються, ініціативні, швидко входять у колектив, не переживають у разі невдачі.

Флегматичний – сильний, урівноважений, спокійний тип нервової діяльності. Люди з цим типом темпераменту надзвичайно працездатні, але важко переключаються з одного виду робіт на інший.

Холеричний – характеризується неурівноваженістю, нестриманістю у поведінці, схильністю до конфліктів.

Меланхолічний – слабкий тип нервової діяльності, для якого характерна підвищена сконцентрованість на власних переживаннях, проте і чутливість до всього, що відбувається з іншими людьми.

Вирішальним у поведінці людини є не темперамент, а характер. *Під характером слід розуміти сукупність найбільш*

розвинених психічних рис, що визначають індивідуальні дії і поведінку людини. Характер виявляється у різноманітних сферах духовного життя і діяльності людини.

Основний зміст людського життя – праця. У праці виявляються особливості волі, а також такі риси характеру, як працелюбність, ініціативність, творчість.

У ставленні людини до самої себе виявляються такі риси характеру, як почуття власної гідності, гордість та ін.

У ставленні до суспільних та особистих цінностей виявляються такі риси характеру, як акуратність, дбайливе ставлення до природи, речей, предметів мистецтва.

Розрізняють 4 типи життєвої позиції людини: соціальної активності, соціальної інертності, споживацького ставлення до життя і антисуспільної спрямованості:

– *позиція соціальної активності* характеризується такими рисами особистості людини, як почуття відповідальності, суспільного обов'язку;

– *позиція соціальної інертності* характерна для людей, які сумлінно ставляться до своїх обов'язків, але поєднують це зі слабким почуттям відповідальності за загальну справу;

– *споживацьке ставлення до життя* характеризується домінуванням власних інтересів над колективними і суспільними, егоїзмом і бездуховністю у повсякденному житті;

– *антисуспільна спрямованість* рідко виявляється безпосередньо у процесі виробничо-господарської діяльності. До осіб з такою спрямованістю відносять злодіїв, хабарників, хуліганів та інших антисуспільних елементів.

Керуючи людьми, потрібно враховувати ряд аспектів і нюансів, які зумовлюють успіх чи невдачу в управлінні діяльністю підприємства. Наприклад, люди не сприймають, коли керівництво називає їх кадрами, персоналом, вони люблять одержувати винагороду за сумлінну працю у вигляді премій, доплат та ін.

Людина схильна прагнути до одержання задоволення у різних його формах. Однією з них є добрі умови праці.

Важливим стимулом підвищення ефективності праці людей є також контакт керівництва з сім'ями працюючих, повідомлення

їм про успіхи працівників, поздоровлення з пам'ятними датами, вирішення побутових проблем.

Отже, ефект управління значно підвищується завдяки урахуванню і правильному використанню людського фактора у виробництві та управлінні.

Психологічний аспект діяльності менеджера найбільш яскраво проявляється у процесі особистих контактів з підлеглими, видачі розпоряджень, мотивації і стимулюванні праці та контролю дій співробітників.

Спілкуючись з людьми однакового соціального становища, керівник повинен висловлювати свої побажання у вигляді прохання, а не розпорядження. Підлеглий прекрасно розуміє, що прохання керівника не передбачає відмови, а являє собою вказівку до дій і разом з тим є виявом поваги до підлеглого. Коли підлеглі звикнуть до того, що керівник дає розпорядження у вигляді прохань, більш різкий тон можна використовувати як ефективний дисциплінарний захід.

Перед керівником часто постає питання про ступінь довіри до підлеглого та надання йому самостійності у вирішенні службових питань. В такому випадку потрібно користуватися правилом, згідно з яким ступінь довіри повинен бути прямо пропорційним здатності підлеглого до самоконтролю.

Люди по-різному реагують на різні стимули і навіть в одних і тих же людей реакція не завжди однакова. Людина звикає до стимулів і перестає на них реагувати, тому керівник повинен володіти певним арсеналом мотиваційних засобів, основними з яких є:

- інформування про результати праці;
- мотивація методом обміну досвіду та знаннями між керівником та підлеглими;
- мотив “першого дня роботи”;
- розкриття перспектив службового зростання;
- справедлива оплата праці;
- усвідомлення важливості виконуваної роботи;
- професійна гордість;
- участь у прийнятті рішень;
- еластичність робочого часу;
- недирективна консультація;

– вміння користуватися заохоченнями та стягненнями.

Інформування про результати праці. Інформація про підсумки власної праці полегшує процес навчання і є корисною не тільки для підлеглого, а й для керівника. Проблеми інформування про підсумки роботи тісно пов'язані з проблемою оціночних показників, оскільки їх наявність є невід'ємною умовою результатів праці.

Мотивація методом обміну досвідом та знаннями між керівником і підлеглим. Застосування цього досвіду передбачає форми:

1. Керівник повинен проявляти інтерес до будь-якої ініціативи, спрямованої на поліпшення справи.

2. Керівнику потрібно доброзичливо сприймати навіть ту ініціативу, яка спрямована на удосконалення дрібних питань.

3. Навіть якщо пропозиції підлеглого слабко опрацьовані та не доведені до можливості практичного використання, керівник повинен допомогти їх доопрацювати.

4. Якщо задум підлеглого, запропонований для удосконалення роботи, виявився повністю непридатним, то керівник повинен ґрунтовно це пояснити.

5. Якщо невдала ідея підлеглого нашттовхне на іншу вдалу думку, керівник повинен згадати про це першоджерело.

Мотив “першого дня роботи”. Фактором, що має мотиваційний вплив протягом тривалого періоду, є враження, яке виникає у працівника від першого ознайомлення з майбутньою роботою, тому доцільно докласти зусиль для того, щоб відповідно організувати перші години, тижні, дні роботи нового члена колективу.

Розкриття перспектив службового зростання. Керівник повинен створити такий клімат, щоб людина, яка тільки починає працювати, бачила перед собою перспективу просування по службі. Це дає їй можливість спрямувати запас сил та енергії на підвищення кваліфікації. Якщо такої перспективи вона не бачить, то цей запас енергії може бути втраченим або використаним не в тому напрямі.

Справедлива оплата праці. Необхідно, щоб показники оцінки роботи працівника були зрозумілими для нього. Це дало б змогу порівнювати внесок окремих осіб у результати діяльності

організації, щоб уникнути непорозумінь та переконатися у справедливості оплати праці.

Професійна гордість. У колективі, який знає, що на тій чи іншій ділянці роботи досягнуто успіху, який помічений і відповідним чином оцінений, зростає віра у свої сили та прагнення добиватися нових успіхів.

Еластичність робочого часу. Суть проблеми полягає в тому, що робочий час, протягом якого працівник апарату управління повинен знаходитися на робочому місці виходячи з потреб колективу або для обслуговування відвідувачів, не збігається з часом, коли цей же працівник виконує свої завдання без контакту з людьми. Для вирішення цієї проблеми потрібно, щоб тривалість другої частини робочого дня працівники встановлювали самостійно.

Недирективна консультація – це доброзичливе вислуховування підлеглого, який перебуває у стані сильного емоційного напруження.

Вміння керівника користуватися заохоченнями та стягненнями. Заохочення за правильну поведінку посилює бажання продовжувати певний спосіб поведінки. У свою чергу стягнення утримує від поведінки, яка може призвести до покарання, але одночасно покарання викликає негативну реакцію щодо того, хто карає. Система стягнень повинна:

- мати запобіжне значення і бути логічно пов'язаною з порушеннями;
- покладатися на працівників незалежно від їх становища у колективі і позицій.

Процес контролю за діяльністю підлеглих. Контролюючи роботу підлеглих, необхідно враховувати їхні індивідуальні особливості. Працівників кваліфікованих, які сумлінно виконують свої обов'язки, не потрібно турбувати без крайньої потреби. Необхідно уникати дріб'язкової опіки над працівником, оскільки це породжує залежність підлеглого, сковує його ініціативу, і незабаром такі відносини можуть стати тягарем як для підлеглого, так і для керівника.

Отже, застосування психологічних методів впливу на людей повинно ґрунтуватися на знанні їх індивідуальних особливостей

і вмінні використовувати ці знання в загальних інтересах організації.

8.4. Планування особистої праці менеджера

Багато керівників приступають до роботи, яка здається їм у певний момент невідкладною. Чим більше паперів накопичується на столі керівника, тим із більшим азартом він приступає до будь-якої роботи, не вміючи зосередитись і зайнятися найбільш суттєвим. У результаті цього апарат управління працює хаотично, із сфери уваги випадають ключові проблеми управління, а зусилля концентруються на другорядних.

Менеджеру дуже важливо визначити свої найголовніші завдання, спланувати свій час так, щоб зайнятися перспективою розвитку, а не тільки вирішенням поточних питань.

Вихідним моментом у плануванні особистої праці є аналіз використання свого робочого часу і складу своїх посадових обов'язків.

Управління також ефективно за умови правильно визначених обов'язків кожного працівника апарату управління, в тому числі і керівника.

Організацію особистої праці керівника і підпорядкованих йому фахівців необхідно починати з опису їхніх робочих місць і закріплення цього опису в посадових інструкціях. Аналіз використання робочого часу керівника і упорядкування посадових обов'язків в апараті управління є основою ефективного планування особистої праці керівника.

У практиці планування роботи керівника розрізняють три види планів:

1. Довгострокові плани роботи, які, як правило, охоплюють період діяльності за рік.
2. Робочі плани за квартал.
3. Тижневі плани роботи керівника.

У перспективному плані роботи повинні бути відображені основні напрями діяльності керівника протягом року. У тижневих і щоденних планах роботи керівника встановлюється чіткий розпорядок кожного робочого дня. Тижневі чи щоденні графіки роботи складають на основі

довгострокових планових завдань і оперативних завдань. Рекомендується жорстко розписувати не більше 60-70% свого робочого часу, оскільки можуть виникнути непередбачені справи. На кожний день слід виділяти найбільш складні завдання і робочий день починати з їх виконання. Особисту працю фахівці апарату управління планують в основному на квартал і на тиждень. При цьому квартальний план доцільно складати загалом та в розрізі структурних підрозділів апарату управління, вказуючи в ньому перелік необхідних робіт. Основою такого плану мають бути плани фінансово-господарської діяльності організації чи підприємства, особистої праці керівника і власні завдання фахівців відділів, групи чи управління. Квартальний план повинен бути доведений до кожного співробітника і служити йому орієнтиром у щотижневому плануванні особистої праці.

8.5. Організація управлінської праці і забезпечення ефективної діяльності підприємства

З метою забезпечення ефективної діяльності підприємства необхідна належна організація праці в такій специфічній частині трудового колективу, організації чи підприємства як апараті управління, обґрунтований поділ та кооперація управлінської праці.

Під організацією управлінської діяльності розуміють порядок, правила службової поведінки в апараті управління, спрямовані на виконання поточних та перспективних завдань керівниками, фахівцями та іншими працівниками управління відповідно до діючих посадових інструкцій та положень про структурні підрозділи.

Організація праці в апараті управління ґрунтується на розробці комплексу регламентів, які визначають місце і роль кожного структурного підрозділу апарату управління в системі управління, порядок взаємозв'язків між ними, норми взаємовідносин усередині апарату управління, форми впливу на діяльність об'єкта управління, способи контактів з навколишнім середовищем.

Організація управлінської праці, як система, є результатом упорядкованої діяльності і невід'ємною складовою частиною управління.

Застосовують три напрями поділу управлінської праці: функціональний, технологічний та кваліфікаційний.

Функціональний поділ праці полягає в закріпленні конкретних функцій управління за підрозділами чи окремими працівниками. Так, у будь-якому апараті управління повинні бути працівники, зайняті встановленням мети, плануванням, розробкою рішень, організацією їх виконання, мотивацією, контролем.

Технологічний поділ праці являє собою спеціалізацію працівників відповідно за трьома великими групами робіт: керівництво структурним підрозділом, прийняття рішень на основі інформації про здійснення робіт згідно з певною функцією; обробка інформації, яка надходить як від об'єкта управління, так і з інших джерел, та створення комплексу документації, необхідної для здійснення функції; оформлення документації, її пересилання, зберігання, облік, сортування та ін.

Кваліфікаційний поділ праці – це ознака поділу праці, за якою співробітники виконують різну роботу, що відповідає їх кваліфікації та досвіду.

Під кооперацією праці розуміють об'єднання поділених видів праці для виконання спільних завдань. В управлінні застосовують паралельну і послідовну, постійну й епізодичну кооперацію праці управлінського апарату.

Поділ і кооперація управлінської праці є передумовою раціональної організації робочих місць в апараті управління.

Останніми роками організація та обладнання робочих місць працівників апарату управління, створення відповідних умов для їх праці набувають дедалі більшого значення.

Вимоги до організації робочих місць можна згрупувати таким чином: інформаційні, економічні, ергономічні, гігієнічні, естетичні, технічні, організаційні.

Інформаційні вимоги охоплюють комплекс заходів з інформаційного забезпечення робочого місця. До них відносять: визначення обсягів і структури інформації, яка надходить на робоче місце, обробляється на ньому і передається на інші робочі

місяця; проектування інформаційних потоків, у систему яких включене робоче місце та ін.

Економічні вимоги передбачають таку організацію робочого місця в апараті управління, при якій витрати на утримання робочого місця мінімальні, проте достатні для його функціонування. Доцільно також перевірити робоче місце за критерієм оптимальності: ефект від діяльності працівника на робочому місці повинен перевищувати витрати на утримання робочого місця і працівника.

Ергономічні вимоги вивчаються та формулюються новою галуззю науки, яка з'явилась порівняно недавно у зв'язку з новими вимогами виробництва та управління, – ергономікою. Ергономіка – галузь науки, яка вивчає функціональні можливості людини в трудових процесах з метою створення для неї оптимальних умов праці, які, роблячи її високопродуктивною і надійною, разом з тим забезпечують людині необхідні зручності та зберігають її сили, здоров'я, працездатність.

Гігієнічні вимоги – це вимоги до освітлення робочих місць, повітрообміну, температурного режиму, вологості, шуму та інших факторів середовища, які впливають на здоров'я і працездатність людини.

Естетичні вимоги. Продуктивність праці людини значною мірою залежить від елементів зовнішнього оформлення середовища, в якому вона працює. Отже, такі елементи естетичного оформлення виробничого середовища як зовнішній вигляд приміщення і знарядь праці, їх кольорова гама, наявність квітів в інтер'єрі та інші також необхідно враховувати при організації робочого місця.

Технічні вимоги. Для будь-якої праці, в тому числі для праці службовця, насамперед, необхідний певний простір. Це площа, на якій встановлюють необхідні меблі та устаткування, яку займає працівник, а також площа проходів до столу, устаткування, іншого робочого місця та ін.

Встановлюють такі розміри робочих площ для різних категорій службовців, м²:

Керівник підприємства.....	24-54
Заступник керівника, керівник великого структурного підрозділу.....	12-35

Керівник відділу, його заступник, головний фахівець.....	8-24
Фахівець.....	4-8
Старший діловод.....	5-7
Завідувач машбюро, друкарка, молодший діловод.....	3,25

Однак ці норми можуть бути лише орієнтиром при організації і плануванні робочих місць, оскільки вони не враховують всієї різноманітності умов праці службовців різних професій. Тому набагато зручніше використовувати для визначення загальної площі робочого місця в кожному конкретному випадку сумарний метод розрахунку, при якому враховують площу трьох складових частин робочого місця:

$$P_{заг} = P_p + P_y + P_{пр}$$

де P_p – площа, необхідна для праці та пересування працівника; P_y – площа, яку займає устаткування; $P_{пр}$ – площа для проходів.

При такому методі підрахунку можна враховувати також площу, необхідну для відвідувачів, а в деяких випадках – для устаткування, яке використовується колективно. При використанні сумарного способу розрахунок здійснюється згідно з нормативами на окремі елементи робочого місця.

Механізація і автоматизація управлінської праці здійснюється у двох напрямках. Перший – впровадження сучасної обчислювальної техніки, другий – впровадження засобів оргтехніки та оперативної поліграфії. Найбільший ефект досягається при спільному застосуванні засобів обчислювальної техніки та оргтехніки.

Потреба в механізації виконання різноманітних робіт, процесів, операцій управлінської праці зумовила створення різноманітних засобів оргтехніки. Широка номенклатура сучасних засобів оргтехніки, що відрізняються між собою виконуваними функціями, застосовуваними технологічними процесами, експлуатаційними можливостями, конструктивними особливостями та іншими ознаками, викликає потребу їх класифікації.

Побудова сучасних класифікацій ґрунтується на використанні такої класифікаційної ознаки, основою якої є інформаційний характер процесу управління. Відповідно до цього засоби оргтехніки класифікують за функціями, виконуваними ними щодо інформації або її носія – документа.

Згідно з цією класифікаційною ознакою всі засоби оргтехніки можна поділити на такі класи: складання документів; копіювання та оперативного розмноження документів; обробки документів; зберігання, пошуку та транспортування документів; технічні засоби зв'язку.

Широкое комплексне впровадження засобів механізації й автоматизації дає змогу значно підвищити ефективність управлінської праці.

Поняття “культура” є узагальнюючим і має кілька значень. Наприклад, говорять про культуру суспільства, частини суспільства, окремої особистості і, врешті-решт, про культуру окремих видів людської діяльності.

Діяльність людини може належати до виробництва матеріальних благ або духовних цінностей. У зв'язку з цим розрізняють матеріальну і духовну культуру.

До матеріальної культури належать засоби виробництва і предмети праці, які використовуються у сфері суспільного виробництва. Рівень і характер розвитку матеріальної культури тісно пов'язаний з розвитком виробничих сил і визначається виробничими відносинами в суспільстві. Матеріальна культура є показником рівня практичного оволодіння людиною природою.

До духовної культури належать наука, рівень освіченості населення, стан освіти, медичного обслуговування, мистецтво, моральні норми поведінки людей у суспільстві, рівень розвитку духовних потреб і інтересів людей.

Отже, культура охоплює всі досягнення людини в процесі її розвитку як у сфері матеріального виробництва, так і в духовному житті. Вона полягає в знаннях людства, у змісті праці людини, навичках і досвіді, набутих нею.

Культура управління є складовою частиною людської культури і являє собою форму використання загальнолюдських культурних надбань у сфері управління. Культура управління складається з чотирьох тісно пов'язаних і взаємозалежних

елементів: культури працівників управління, культури процесу управління, культури умов праці і культури документації. Визначальним елементом серед них є культура працівників управління. Маючи високу культуру, кожний працівник якісно виконуватиме свою роботу, тобто підтримуватиме високий рівень культури процесу управління і прагнучиме удосконалити організацію своєї праці.

Культура працівників управління залежить від багатьох факторів і характеризується рівнем загальної культури, наявністю ділових якостей, необхідних для використання в роботі відповідно до посади, яку обіймає працівник. Культура працівників управління визначається також глибоким і всебічним знанням науки управління та вмінням використовувати ці знання в процесі своєї діяльності (мистецтво управління) і, врешті-решт, стилем роботи працівника.

Важливим елементом культури управління є культура умов праці. Від того, наскільки зручне приміщення і робоче місце працівника, наскільки вони відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, значною мірою залежить продуктивність праці працівників апарату управління. У відповідному устаткуванні, оформленні приміщення і робочих місць працівників, у забезпеченні найбільш комфортних умов праці виявляється культура управління підприємством чи організацією.

Удосконалити культуру управління – означає удосконалити всі її елементи. У кожному конкретному випадку ті чи інші елементи можуть набувати вирішального значення для підвищення ефективності управління. Тому, вирішуючи проблему удосконалення управління, необхідно здійснити докладний комплексний аналіз культури управління з метою виявлення тих елементів культури і напрямів її удосконалення, які можуть дати найбільший ефект.

Культура управління – важлива складова частина управління, яка спричинює прямий і безпосередній вплив на результати діяльності підприємств і організацій.

8.6. Дейл Карнегі про основи спілкування з людьми

Дейл Карнегі рекомендує дотримання таких принципів у спілкуванні з людьми:

➤ *Шість способів, які дають змогу повернути до себе увагу:*

1. Виявляйте щирий інтерес до людей. Прагнучи лиш одного – справити на людей вигідне враження і зацікавити їх собою, ми у такий спосіб ніколи не здобудемо справжніх, щирих друзів. Хто хоче мати друзів, той повинен діяти, не шкодуючи сил і часу. Навіть розмовляючи по телефону, вітаймося так, щоб у нашому голосі бриніла радість.

2. Усміхайтесь. Ціна усмішки – нуль, але вона багато чого варта. Вона збагачує тих, хто її приймає, й не збіднює тих, хто її дарує. Вона триває лише мить, але пам'ять про неї залишається назавжди. Ніхто не є таким багатим, щоб обійтися без неї, і нікого не збіднюють, а тільки збагачують наслідки. Вона створює щастя в домі, заохочує до добрих справ і є ознакою дружби. Вона – відпочинок для стомлених, світло для зневірених, сонячний промінь для засмучених і найкращий засіб від неприємностей. Однак її не можна купити, випросити, позичити або вкрасти, оскільки вона не може по-справжньому робити добро, доки її не віддають з доброї волі. Ніхто так не потребує усмішки, як ті, в кого вже нічого не залишилося, щоб давати іншим.

3. Не забувайте, що для людини її ім'я найсолодше і найважливіше будь-якою мовою. Людину цікавить її власне ім'я більше за всі інші імена, разом узяті. Пам'ятайте ім'я людини, вимовляйте його легко і невимушено, це замінить найкращий комплімент. Але забувши чи перекрутивши ім'я, ви поставите себе в дуже невідне становище.

4. Будьте уважними слухачами. Спонукайте інших говорити про них самих. Найзапекліший скаржник схилить голову перед терплячим, співчутливим слухачем, спроможним змовчати, коли він розгнівано, наче кобра перед атакою, бризкатиме отрутою своїх убивчих аргументів. Пам'ятайте: людина, з якою ви розмовляєте, зацікавлена власною особою і своїми бажаннями в стократ більше, ніж вами і вашими проблемами. Хто говорить лише про себе і думає лише про себе,

той неосвічена людина, незалежно від того, скільки і де вона навчалася.

5. Ведіть бесіду в річищі зацікавлень вашого співрозмовника.

6. Допмагайте людям реалізувати прагнення їхньої власної значущості і робіть це щиро. Ви прагнете схвалення з боку тих, з ким спілкуєтесь? Хочете, щоб вас шанували? Бажаєте пересвідчитись, що й ви чогось варті в цьому маленькому світі? Вам потрібні не фальшиві лестощі, а щире визнання? Всі ми потребуємо цього. Тоді дотримуємось золотого правила: даруймо людям те, що хочемо одержати від них. Маленькі люб'язності на взірець: “Вибачте, що турбую вас”, “Чи не будете такі ласкаві...”, “Якщо не заперечуєте” – всі ці фрази, немов мастило, змащують шестерні скрипучого механізму нашого життя і, крім того, є ознакою добра, вихованості.

➤ *12 способів зробити власний погляд надбанням інших людей:*

1. Якщо хочете виграшу – остерігайтеся суперечок.
2. Шануйте погляди інших людей. Ніколи не кажіть людині, що вона помилилася.
3. Припустившись помилки, відразу визнайте це легко і відверто.
4. Розмовляйте у дружній манері.
5. Спонукайте людину одразу ж сказати те ж.
6. Спонукайте співрозмовника говорити значно більше, ніж це робите ви самі.
7. Дайте співрозмовникові відчуття, що ідея належить йому.
8. Навчіться бачити явища та події очима іншої людини.
9. Виявляйте своє співчуття.
10. Звертайтеся до благородних мотивів.
11. Давайте своїм ідеям наочність, інсценізуйте їх.
12. Кидайте виклик.

➤ *9 способів примусити людину змінити свою позицію, при цьому не завдавши їй образ і не викликавши в неї обурення:*

1. Починайте з похвали та щирого визнання чеснот людини.
2. Вказуйте людині на її помилку, робіть це в непрямій формі.
3. Перш ніж когось принижувати, визнайте свої помилки.
4. Не віддавайте наказів.
5. Давайте людині можливість зберегти своє обличчя.
6. Хваліть людину за кожен, навіть найменший, успіх. Не скупіться на похвалу.
7. Створіть людині добру репутацію, і вона намагатиметься відповідати їй.
8. Створіть і застосуйте заохочення.
9. Спонукайте людей з приємністю робити те, що вам потрібно.

На закінчення:

Стародавні китайці були мудрими людьми, мудрими у світовому розумінні. Вони любили прислів'я, яке ми маємо завжди пам'ятати: *“Людина, яка не усміхається, не повинна відкривати крамницю”*. Усміхнену людину завжди радо зустрічають. Коли ви виходите з дому, підніміть підборіддя, ступайте з радістю, наче у вас на голові корона, глибоко вдихніть напоєне сонцем повітря, вітайте своїх друзів усмішкою і щирим рукостисканням. Не бійтеся, що вас не так зрозуміють і не гайте ані хвилини на роздуми про ваших ворогів. Намагайтеся тримати у пам'яті те, що ви маєте зробити, і неухильно прямуйте до визначеної мети. Концентруйтеся на важливих і добрих справах, які ви прагнете зробити, і в тиші дня ви набиратиметесь сили для здійснення ваших намірів, як королі беруть з морської хвилі всі необхідні елементи, створіть в уяві образ здібною, серйозною людини, якою ви хочете бути, і переконайте себе, що ви здатні стати такою людиною.

Висновки

Підприємець організовує підприємство, є суб'єктом підприємницької діяльності, несе відповідальність за дотримання вимог законів і законодавчих актів України, що регулюють підприємницьку діяльність, в тім числі за завдання шкоди

навколишньому середовищу, за порушення відносин в питаннях оподаткування тощо.

Підприємницька діяльність повинна базуватися на знаннях ринку, вмілому керівництві підпорядкованим персоналом, професійній культурі стосунків з підлеглими. Крім того, підприємець повинен бути патріотом своєї держави і завжди ставити державні інтереси вище своїх.

Контрольні питання:

1. Правові засади підприємницької діяльності.
2. Характеристика розділів Господарського кодексу України
3. Типи керівників і вимоги до особистості сучасного керівника.
4. Ділова етика і професійна культура підприємця.
5. Цілі, які стоять перед економікою країни.
6. П'ять фундаментальних завдань, які необхідно виконувати при здійсненні підприємницької діяльності.
7. Функції управління, які необхідно здійснювати в системі управління підприємством незалежно від його підпорядкування і власності.
8. Дейл Карнегі про основи спілкування з людьми.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV(зі змінами).
2. Основи бізнесу. Конспект лекцій (частина II) / Укладач: Цигилик І.І. – Івано-Франківськ: Інститут менеджменту та економіки, 2000. – 136с. (С.16-30).
3. Цигилик І.І. Підприємництво в умовах ринкової економіки. Навчально-методична розробка. – Івано-Франківськ: Інститут менеджменту та економіки, 2000. – 72 с. (С. 34-42).

ДІЛОВА ГРА

на тему

“ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ”

ВСТУП

Майбутній фахівець економічного профілю повинен мати фундаментальну як теоретичну, так і практичну економічну підготовку; досконало володіти знаннями своєї спеціальності, вмінні поповнювати і збагачувати та раціонально застосовувати їх у своїй практичній організаційно-управлінській діяльності. Велике значення має вміння студентів застосувати свої знання на практиці, швидко орієнтуватись у нових ринкових умовах господарювання, розпочати свою власну справу, власний бізнес.

Майбутній економіст повинен бути творчою і впевненою у собі особистістю, працелюбною, схильною до розумного, виправданого ризику. Традиційний процес навчання потребує суттєвої модернізації у зв'язку із зростанням вимог до освітньої та професійної підготовки спеціалістів: студент повинен учитися самостійно, адже якість підготовки економістів у вищій школі визначається не тільки обсягом певних знань і навичок, а й здатністю до самоосвіти і творчої діяльності, що зумовлено сучасними потребами ринку.

За сучасних умов система вищої освіти має істотно випереджати сьогоденні вимоги суспільства щодо якості рівня підготовки кадрів, працювати на перспективу. Організація навчального процесу має на меті підготовку високопрофесійних спеціалістів у різних галузях матеріального та духовного виробництва, оскільки після закінчення навчання студент повинен бути підготовлений вступити у всі життєдіяльні зв'язки та відносини, а це, в свою чергу, вимагає активізації навчальної діяльності викладача на розробку та використання нових форм та методів навчання, які повинні включати в себе: організацію, здійснення, стимулювання і мотивацію навчання; контроль

і самоконтроль навчально-пізнавальної діяльності. Одним із таких методів і є ділові ігри.

Ділова гра проводиться, з одного боку, з метою освітньої діяльності, з другого – це умова, що дає змогу ширше використовувати пізнавальні можливості студентів, спонукає їх творчо підходити до оволодіння знаннями, створює передумови для самореалізації. Ділова гра належить до тих методів навчального процесу, за допомогою яких забезпечується найефективніше засвоєння матеріалу що вивчається. Це можливість нагромадження і закріплення студентами знань і умінь в процесі творчого навчання, це наближення навчального процесу до практичної підприємницької діяльності.

Педагогічні технології, які сприяють підготовці сучасних спеціалістів в умовах ділової гри:

1. Особистісно розвиваючий підхід до навчання.
2. Відносини співробітництва педагогів і студентів.
3. Вивчення того, що дійсно необхідне для даної професії.
4. Навчання без примушування.
5. Модульне навчання, рейтингова система підготовки знань.
6. Використання викладачем різноманітних методів проблемного навчання.
7. Емоційно-культурний фон навчання, задоволеність ним.

Ділові ігри передбачають активну участь студентів у навчальному процесі. Під час заняття детально обговорюється зміст ділової гри, викладач керує груповою динамікою, регулює обговорення, допомагає робити висновки.

Ділова гра має на меті навчити студентів приймати правильні управлінські рішення, потребує вміння використовувати власні знання і активно здобувати та засвоювати нові, формує навички професійної діяльності, розвиває особистіснозначущі якості.

Навчас студентів при прийнятті конкретних рішень логічно і послідовно думати, аналізувати ситуацію, передбачати подальший розвиток подій.

При вивченні “Економіки підприємства”, “Основ бізнесу”, “Підприємництва в умовах ринкової економіки”, “Економіки і організації виробництва” важливою темою є “Організація підприємницької діяльності і забезпечення її ефективного функціонування”. Для глибокого вивчення вказаної теми і рекомендується проведення ділової гри.

Тема ділової гри: “Організація підприємницької діяльності і забезпечення її ефективного функціонування”.

Ділова гра включає чотири заняття (8 академічних годин).

Мета ділової гри: навчити студентів готувати документи з організації і реєстрації підприємства. (Мета ділової гри полягає в тому, що основний акцент робиться не на оволодінні готовими знаннями, а на їх добуванні, поглибленні і застосуванні у практичній діяльності).

Повинні знати:

- сутність підприємництва і принципи організації підприємницької діяльності;
- законодавчу базу для організації підприємницької діяльності;
- фактори ефективності підприємницької діяльності.

Повинні вміти:

- скласти документацію на організацію підприємства;
- виділити слабкі і сильні сторони підприємницької і управлінської діяльності.
- знаходити резерви підвищення ефективності підприємницької діяльності.

У процесі заняття студенти, попередньо вивчивши необхідний теоретичний матеріал, ведуть колективний пошук

нових ідей, визначають оптимальні шляхи, механізми їх реалізації.

СТРУКТУРА ЗАНЯТЬ:

Заняття відбуваються у вигляді ділової гри.

1. Ознайомлення з метою і змістом ділової гри.
2. Розподіл групи на підгрупи. Кожна підгрупа може складатися з 4-5 студентів. Крім того, визначаються група експертизи, голова державної адміністрації; юрист; зав. канцелярії; нотаріус; представник податкової інспекції; представник банку; представник пенсійного фонду, які будуть здійснювати перевірку правильності оформлення засновницьких документів і реєструвати діяльність підприємства.
3. Рольовий розподіл студентів. Кожна підгрупа визначає засновника, керівника підприємства, головного бухгалтера, економіста та інших.
4. Проведення ділової гри. Ділову гру передбачено провести впродовж 4 занять тривалістю по 90 хвилин кожне.
5. Обговорення проведеної гри, визначення виявлених недоліків.
6. Підсумок.

Заняття № 1 (2 год.)

Тема: Підприємство як суб'єкт господарювання. Правові основи підприємництва

1. Організація групи. Перевірка наявності студентів, робочого інструментарію: робочих зошитів, обчислювальної техніки тощо.

2. Перевірка рівня підготовки студентів до проведення ділової гри на тему “Організація підприємницької діяльності і забезпечення її ефективного функціонування” шляхом опитування:

Контрольні питання:

1. Які цілі поставлені перед економікою?
2. П'ять фундаментальних питань, які необхідно дотримуватися в умовах ринку. Чому?
3. Підприємство – головна ланка національної економіки. Чому?
4. Які елементи ринкової економіки необхідно враховувати при формуванні діяльності підприємства?
5. Правові основи формування і функціонування підприємницької діяльності.
6. Законодавчі вимоги до формування і функціонування підприємств. Їх сутність і вплив на результати виробничої діяльності.
7. Види підприємств, що діють в Україні згідно з Господарським кодексом України.
8. Які види та організаційно-правові форми об'єднань підприємств можуть створюватися в Україні згідно з Господарським кодексом України.
9. Статут підприємства. Суть і основні розділи статуту.

10. *Коли підприємство може розпочинати свою діяльність?*
11. *Чим повинно володіти підприємство для організації свого функціонування?*
12. *Резерви підвищення ефективності підприємницької діяльності.*

3. Оцінка рівня знань студентів і рівня підготовки до проведення ділової гри. Формування груп-учасників ділової гри (в групі 4-5 студентів: засновник, керівник, головний бухгалтер, економіст).

4. *Домашнє завдання:* підготувати розподіл управлінських функцій між учасниками ділової гри (відповідальний засновник і керівник підприємства); сформулювати завдання для проведення установчих зборів, підготувати рекламу підприємства; документацію з реєстрації підприємства, загальний розділ Статуту підприємства, документацію з відкриття розрахункового рахунку, візців підписів у банку.

Заняття № 2 (2 год.)

Тема: Сутність і порядок оформлення документації з організації і реєстрації підприємства

1. *Організаційний момент (перевірка наявності студентів на занятті).*
2. Перевірка рівня підготовки студентів до проведення ділової гри:
  - розподілу управлінських рішень;
  - підготовки до проведення установчих зборів;
  - проекту реклами підприємства;
  - документації з організації і реєстрації підприємства.
3. Ознайомлення студентів з ходом ділової гри:

- проведення установчих зборів;
- розробка установчого договору;
- розробка статуту;
- заповнення реєстраційної картки суб'єкта підприємницької діяльності.

4. Проведення ділової гри.

Майбутні підприємці перш за все повинні з'ясувати наступні питання, які за змістом і послідовністю можуть бути такими:

- 1) пошук і знаходження своєї господарсько-ринкової ніші на вітчизняному чи світовому ринку;
- 2) свідомий вибір форми підприємницької діяльності (індивідуальне або колективне підприємництво).
- 3) формування необхідного пакета документів для започаткування підприємницької діяльності;
- 4) практична реалізація акції – підготовка документів для заснування, державної реєстрації й ліцензування діяльності започаткованої власної фірми.

Теоретичні положення

Законодавча база України, сформована протягом останніх років, дозволяє підприємцю створити (заснувати) підприємство з будь-якою формою власності. Створення нових підприємств у системі ринкових відносин, як правило, здійснюється через заснування малих організаційних утворень підприємницької діяльності — малих підприємств. Малі підприємства (організаційні утворення малого бізнесу) можуть створюватися на основі будь-якої форми власності фізичними і юридичними особами (державними, орендними, кооперативними, спільними, акціонерними підприємствами, господарськими асоціаціями, громадськими організаціями та їх підприємствами, державними органами, вповноваженими управляти державним майном).

Перелічені фізичні й юридичні особи можуть бути *засновниками* малого підприємства, тобто тими, хто приймає рішення про його створення.

Малі підприємства можуть створюватись на базі структурних підрозділів діючих підприємств, а також шляхом заснування нових організаційно-господарських утворень.

Конкретним засновником малого підприємства можуть виступати як один громадянин, так і члени його сім'ї або інші особи, котрі спільно ведуть підприємницьку діяльність. Якщо мале підприємство створюється однією фізичною особою або сім'єю, то воно вважатиметься індивідуальним чи приватним підприємством. Коли ж мале підприємство засноване двома або більшою кількістю громадян, то воно може мати статус кооперативу, повного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю (з позначкою ЛТД), акціонерного товариства.

Відповідно до чинного законодавства кількість засновників і створюваних ними підприємств не обмежується. Зафіксовано лише розмір статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства. Він має дорівнювати сумах, відповідно еквівалентним 625 і 1250 мінімальним заробітним платам, виходячи з мінімальної ставки на момент створення названих товариств.

Засновники мають виконати кілька функцій у процесі створення нового підприємства. До них, зокрема, належать:

- визначення виду підприємства та його назви;
- обґрунтування предмета і мети діяльності;
- визначення управлінської структури і межі її компетенції.

Для малого підприємства у формі акціонерного товариства законом України «Про господарські товариства» передбачені обов'язкові вимоги до змісту документів про заснування. До таких вимог належать відомості про:

- вид товариства;
- предмет і мету діяльності;
- склад засновників і учасників (членів);
- повну назву і місцезнаходження;
- розмір і порядок формування статутного фонду товариства;
- порядок розподілу доходів і збитків;

— склад і компетенцію органів управління;
— порядок прийняття рішень щодо внесення змін у документи заснування, а також про ліквідацію або реорганізацію товариства.

Важливим етапом організації малого підприємства є укладання засновницького договору. Основні його розділи такі:

- предмет договору;
- зобов'язання;
- права і відповідальність;
- порядок розв'язання суперечок;
- розмір статутного фонду;
- юридична адреса.

У статуті малого підприємства у формі акціонерного товариства подаються відомості про категорії акцій та їх номінальну вартість.

У документах про заснування товариства з обмеженою відповідальністю крім відомостей, що є однаковими для обох видів товариств, необхідно додавати інформацію про розмір частки кожного з учасників, про розмір, склад та порядок вкладення ними (учасниками) внесків.

У документах обох видів товариств відображається порядок участі акціонерів в управлінні, внесення додаткових коштів, розподіл прибутку, величина резервного фонду.

Статут малого підприємства розробляють і затверджують засновники. Він є юридичним документом, що визначає діяльність підприємства. У статуті наводиться повна характеристика напрямків діяльності підприємства:

- мета і основні завдання;
  - правова основа діяльності;
  - перелік майна і коштів;
  - взаємовідношення з бюджетом;
  - формування і розподіл доходу (прибутку);
  - управління підприємством;
  - реорганізація і припинення діяльності підприємства.
- У статуті також визначаються: вид підприємства, його повна назва, місце знаходження, товарний знак тощо.

5. Узгодження розроблених документів з групою експертизи.
6. Державна реєстрація підприємства.

Теоретичні положення

Звернення у реєстраційний орган держадміністрації

З метою реєстрації новоствореного підприємства треба подавати такі документи:

- рішення власника майна або вповноваженого органу про організацію малого підприємства (за наявності двох або більшої кількості власників таким документом є договір про заснування);

- статут підприємства;

- письмове підтвердження юридичної адреси суб'єкта підприємництва;

- реєстраційна картка, котра одночасно виконує роль заяви засновника про реєстрацію підприємства;

- квитанція про сплату мита за реєстрацію підприємства.

Місцева держадміністрація відповідно до своїх прав і повноважень може провести екологічну експертизу представленого для державної реєстрації підприємства або вимагати експертного висновку щодо його санітарного і протипожежного стану.

Реєстрація (видача реєстраційним відділом свідоцтва встановленого зразка про державну реєстрацію юридичної особи; направлення реєстраційних карток в орган держстатистики і податкову інспекцію).

---

7. Оцінка проведеної студентами роботи. Виявлення і усунення недоліків.

8. *Домашнє завдання:* оформити необхідним чином розроблені документи. Підготувати документацію на банківське обслуговування.

Заняття № 3 (2 год.)

Оформлення документації з організації і реєстрації підприємства

1. *Організаційний момент (перевірка наявності студентів на занятті).*
2. Перевірка рівня підготовки студентів до проведення ділової гри:
  - оформлення розроблених на попередньому занятті документів;
  - підготовка документації на банківське обслуговування.
3. Проведення ділової гри.

Завершальним етапом створення і реєстрації підприємства є відкриття розрахункового рахунку у відповідному банку за місцем знаходження новоствореного підприємства. Для цього після отримання свідоцтва про державну реєстрацію необхідними діями є:

- *звернення у податкову інспекцію* (відмітка про реєстрацію, взяття на облік для установи банку; подання необхідних додаткових відомостей);

- *звернення до нотаріуса* (засвідчення підпису підприємця на заповненій банківській картці у двох примірниках; копії реєстраційного свідоцтва; сплата державного мита за нотаріальне засвідчення документів);

- *звернення у банківську установу* (подання документів, необхідних для відкриття рахунку в банку: заяви для відкриття рахунку; двох примірників банківських карток зі зразками підписів відповідальних осіб, копії свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності з відміткою податкової інспекції; заяви щодо оформлення перепусток у банк особам, які опрацьовують фінансові документи і мають справу з готівкою);

- *звернення у місцевий відділ внутрішніх справ* (подання документів для отримання дозволу на виготовлення печатки і штампів: заяви; ескізів печатки і штампів у двох примірниках;

довідки банку про відкриття рахунку; копії свідоцтва про реєстрацію);

- *звернення у штемпельно-гравірувальну майстерню* (подання ескізів печатки і штампів з відміткою районного ВВС про дозвіл на виготовлення);

- *ліцензування* (отримання дозволу на здійснення конкретного виду підприємницької діяльності — за необхідності).

---

4. Обговорення проведеної ділової гри. Виявлення і усунення недоліків.

5. *Домашнє завдання*: дооформити документи, здати на перевірку.

6. Підсумки.

Перелік необхідних для організації, заснування і реєстрації підприємства документів:

1. Протокол зборів засновників підприємства.
2. Установчий договір.
3. Статут приватного підприємства (додаток 1).
4. Висновок юриста про статут.
5. Повідомлення про реєстрацію статуту.
6. Інформація про засновників.
7. Реєстраційна картка суб'єкта підприємницької діяльності.
8. Заява про відкриття рахунку.
9. Картка взірців підпису.
10. Договір банківського рахунку.
11. Повідомлення про відкриття рахунку.
12. Заява для юридичних осіб.
13. Журнал вхідної і вихідної пошти.

ПРОТОКОЛ №1

*Зборів засновників товариства з обмеженою
відповідальністю “Мрія”*

м. Івано-Франківськ

16.07.04 р.

Були присутні засновники – всього три засновники:

1. Громадянин Гаврилюк Володимир Ігорович
2. Громадянин Луканюк Василь Петрович
3. Громадянин Мізюк Дмитро Іванович

Порядок денний:

1. Обрання Голови і Секретаря зборів.
2. Заснування приватного підприємства з виготовлення та реалізації кондитерських виробів.
3. Обрання директора товариства з обмеженою відповідальністю “Мрія”.
4. Затвердження майнових і грошових внесків засновників.
5. Затвердження статуту.

Заслухавши та обговоривши порядок денний, **постановили:**

З першого питання

Обрати головою зборів п.Мізюка Дмитра Івановича, секретарем – п. Луканюка Василя Петровича.

Рішення прийнято одногolosно.

З другого питання

заснувати ТзОВ “Мрія”, предметом діяльності якого є:

- виготовлення кондитерських виробів;
- маркетинг, продаж солодошів;
- гуртова та роздрібна торгівля продовольчими товарами при наявності відповідних ліцензій;
- імпорт сировини (екзотичні фрукти, арахіс, прянощі) та експорт готової продукції;
- здійснення робіт із заготівлі та закупівлі сировини;
- здійснення торгово-закупівельної діяльності.

Рішення прийнято одногolosно.

З третього питання

обрати директором товариства з обмеженою відповідальністю “Мрія” Мізюка Дмитра Івановича.

Рішення прийнято одногolosно.

*Установчий договір
Про створення товариства з обмеженою
відповідальністю “Мрія”*

м.Івано-Франківськ

16.07.04р.

Засновниками приватного підприємства виступають фізичні особи:

1. Громадянин Гаврилюк Володимир Ігорович
2. Громадянин Луканюк Василь Петрович
3. Громадянин Мізюк Дмитро Іванович

Товариство з обмеженою відповідальністю “Мрія” – надалі Товариство – є суб’єктом підприємницької діяльності, що діє на принципах самоокупності та самофінансування з правом найму робочої сили.

Сторони даного договору, що надалі іменуються Засновники; домовилися про наступне:

1. Предмет договору.

1.1. Повне найменування Товариства:

Товариство з обмеженою відповідальністю “Мрія”.

1.2. Юридична адреса Товариства:

284000, Україна, м.Івано-Франківськ, вул. Стуса, 8.

1.3. Товариство з моменту державної реєстрації є юридичною особою, має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в банківських установах, печатку, штампи, товарний знак та інші реквізити.

1.4. Товариство може створювати на території України і за її межами дочірні підприємства, філії та представництва відповідно до чинного законодавства України та держави за місцем реєстрації.

2. Мета та предмет діяльності Товариства.

2.1. Метою діяльності Товариства є насичення внутрішнього українського ринку високоякісними виробами та отримання прибутку в інтересах учасників.

2.2. Предметом діяльності підприємства є:

- виготовлення кондитерських виробів;
- маркетинг, продаж солодошів;
- гуртова та роздрібна торгівля продовольчими товарами при наявності відповідних ліцензій;
- імпорт сировини (екзотичні фрукти, арахіс, прянощі) та експорт готової продукції;
- здійснення робіт із заготівлі та закупівлі сировини;
- здійснення торгово-закупівельної діяльності.

2.3. Товариство має право без обмежень приймати рішення щодо напрямів своєї діяльності.

2.4. Товариство може від свого імені укладати угоди, набувати майнових та особистих немайнових прав і нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді, господарському суді та третейському суді.

2.5. Товариство у своїй діяльності керується чинним законодавством, цим Договором, Статутом, а також іншими нормативними актами.

3. Статутний фонд Товариства.

3.1. Для забезпечення діяльності Товариства за рахунок вкладів засновників створено статутний фонд. Розмір статутного фонду становить 60 000 грн. (шістдесят тисяч гривень).

3.2. Перелік грошових внесків до статутного фонду кожного Засновника представлено таким чином:

Гаврилюк Володимир Ігорович:

- Грошові кошти у сумі 20 000 (двадцять тисяч) грн.

Луканюк Василь Петрович

- Грошові кошти у сумі 20 000 (двадцять тисяч) грн.

Мізюк Дмитро Іванович

- Грошові кошти у сумі 20 000 (двадцять тисяч) грн.

3.3. У Товаристві створюється резервний фонд у розмірі 25% статутного фонду, а також інші фонди, що передбачені законодавством України. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду встановлюється у розмірі 5% суми чистого прибутку.

4. Обов'язки учасників Товариства.

4.1. Учасники зобов'язані:

вносити вклади в порядку та розмірах передбачених установчими документами Товариства;

нести видатки зі створення підприємства;

виконувати інші обов'язки, що передбачені чинним законодавством України та Статутом підприємства.

4.2. Кожний із учасників має право передати свою частку третій особі.

4.3. До моменту державної реєстрації Товариства надати право представляти його інтереси в державних органах, банках, інших установах та організаціях працівникам ТзОВ "Мрія".

4.4. Взаємовідносини учасників, що стосуються Товариства і виходять за рамки цього договору, регулюються чинним законодавством України.

4.5. Органи управління Товариства визначаються статутом Товариства.

4.6. У разі ліквідації Товариства належні йому кошти розподіляються між засновниками пропорційно їх часткам у статутному фонді.

4.7. Договір набуває чинності з моменту його підписання учасниками.

5. Юридичні адреси та реквізити Засновників.

Мізіюк Дмитро Іванович

Адреса: м.Івано-Франківськ, вул. С.Бандери, 16, кв.16.

Паспорт: СС №114431, вид. 21 листопада 1998 року

Івано-Франківським МВ УМВС

Гаврилюк Володимир Ігорович

Адреса: м.Івано-Франківськ вул. Торгова, 6, кв.9.

Паспорт: СС №165894, вид. 21 липня 1987 року

Івано-Франківським МВ УМВС

Луканюк Василь Петрович

Адреса: м.Івано-Франківськ, вул. Івасюка, 6, кв.186.

Паспорт: СС №859641, вид. 1 листопада 1997

року Івано-Франківським МВ УМВС

Типова схема державної реєстрації новоствореного підприємства в Україні

№	Назва послідовних дій	Короткий зміст дії (етапу)	Підсумковий документ
1	Рішення про створення нового підприємства	Вибір видів підприємницької діяльності	Бізнес-план
2	Збори засновників	Вибір організаційно-правової форми підприємства. Вибори або призначення керівника новоствореного підприємства	Витяг з протоколу зборів
3	Підготовка документів про заснування	Підготовка проекту статуту підприємства або договору про заснування	Статут підприємства. Договір про заснування
4	Підготовча організаційна робота	Звернення в реєстраційний відділ органу місцевої влади (консалтингової фірми). Отримання додаткової інформації та бланків документів	Довідкова інформація. Бланки документів
5	Підготовка додаткових документів (за необхідності)	Документи про реєстрацію юридичних осіб-засновників. Договір про оренду.	Необхідні додаткові документи
6	Послуги нотаріальної контори	Нотаріальне засвідчення підписів керівників фірми, копії реєстраційних посвідчень засновників та договору оренди. Сплата державного мита.	Нотаріальне засвідчення документів. Квитанція про сплату державного мита.
7	Звернення до банку (за необхідності)	Формування 30% статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю на тимчасовому розрахунковому рахунку	Довідка банківської установи
8	Звернення до державного органу реєстрації	Подання необхідних документів, включаючи додаткові та квитанції про сплату реєстраційного збору	Прийняття рішення про реєстрацію
9	Здійснення	Виписка і видача свідоцтва про	Свідоцтво про

	процесу реєстрації у державному органі	реєстрацію. Направлення реєстраційних карток до органу статистики та податкової інспекції	реєстрацію підприємства
10	Дії податкової інспекції	Вимога додаткових відомостей про керівників підприємства. Здійснення відмітки про реєстрацію. Занесення до Державного реєстру юридичних осіб	Відмітка про реєстрацію у податковій інспекції
11	Дії органу статистики	Занесення до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України. Встановлення ідентифікаційного коду і кодів класифікаційних ознак	Ідентифікаційний код і коди класифікаційних ознак у свідоцтві про реєстрацію
12	Дії банківської установи	Прийняття необхідних документів. Відкриття поточного рахунку. Оформлення перепусток для входу в банк службовим особам	Відкритий розрахунковий рахунок. Перепустки службовим особам
13	Реєстрація підприємства у спеціальних фондах	Здійснення відмітки про реєстрацію у Пенсійному фонді та фонді Чорнобиля	Відмітка Пенсійного фонду на документах для відкриття рахунку у банках
14	Звернення до місцевого відділу внутрішніх справ	Прийняття необхідних документів і видача дозволу на виготовлення печатки і штампів	Дозвіл на виготовлення печатки і штампів
15	Звернення до штемпельно-гравірувальної майстерні	Виготовлення печатки і штампів для заснованого підприємства	Печатка і штампи
16	Ліцензування видів підприємницької діяльності	Видача дозволу (ліцензії) на здійснення окремих видів підприємницької діяльності	Ліцензія

Заняття № 4

Тема: “Оформлення взаємовідносин із банком (укладання угод на здійснення розрахунково-касового обслуговування і надання кредитів)”

1. Організація групи (перевірка наявності студентів на занятті).
2. Перевірка рівня підготовки студентів до проведення заняття (ділової гри).
3. Проведення ділової гри (оформлення документації на отримання кредиту банку та інше банківське обслуговування).

Контрольні питання:

1. Банк, його сутність і роль у розвитку підприємництва.
2. Які взаємовідносини виникають між банком і підприємством (підприємцем)?
3. Що таке кредит? Види кредитів. Для чого і коли підприємцеві необхідно отримувати кредит у банку?
4. Яку документацію необхідно оформити для отримання кредиту? Порядок оформлення.

ХІД ДІЛОВОЇ ГРИ

Кожна група складає умову для отримання кредиту в банку. Оформляє документацію. Підраховує ефективність використання кредиту.

Результати розрахунків подаються в групу експертизи. Група експертизи аналізує результати.

Викладач остаточно робить оцінку і аналізує весь хід заняття – ділової гри, яка буде проведена протягом 4-х занять. Називає студентів, які недостатньо опрацювали матеріал. Призначає термін підготовки і перескладання засвоєного матеріалу.

Відповіді на контрольні питання до заняття № 1
“Підприємство як суб’єкт господарювання.
Правові основи національної економіки”.

1. Які цілі поставлені перед економікою?

Перед національною економікою поставлено наступні цілі:

1. Економічний ріст. Бажано забезпечити виробництво більшої кількості і кращої якості товарів і послуг – простіше кажучи, забезпечити вищий рівень життя народу.

2. Повна зайнятість. Відповідне заняття необхідно забезпечити всім, хто бажає і здатний працювати.

3. Економічна ефективність. Одержати максимальну віддачу при мінімумі витрат від використання наявних обмежених виробничих ресурсів.

4. Стабільний рівень цін. Необхідно уникати значного підвищення або зниження загального рівня цін, тобто інфляції і дефляції.

5. Економічна свобода. Керівникам підприємств, працівникам і споживачам повинна бути забезпечена свобода економічної діяльності.

6. Справедливий розподіл доходів. Жодна група громадян не повинна перебувати в крайніх злиднях, коли інші громадяни купаються в розкоші.

7. Економічне забезпечення. Необхідно забезпечити існування хронічно хворих, непрацездатних, недієздатних, перестарілих та інших категорій населення, які самі не можуть забезпечити собі необхідний рівень існування.

8. Торговий баланс. Підтримання розумного балансу у міжнародній торгівлі і міжнародних фінансових операціях.

2. П’ять фундаментальних питань, які необхідно дотримуватися в умовах ринку. Чому?

Сутність економічної свободи бізнесу означає свободу вибору: у кого купувати, кому і на яких умовах продавати, з ким конкурувати, відкривати своє діло чи найнятися на роботу.

Економічна свобода підприємницької діяльності регламентується Господарським кодексом України, у якому записано:

“Підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом.” Але свобода бізнесу не має абсолютного характеру, тому виникають п’ять фундаментальних питань, які необхідно враховувати в процесі підприємницької діяльності в умовах ринку.

1. Скільки необхідно виробляти? В якому обсязі або яку частину наявних ресурсів необхідно використати у виробничому процесі?

2. Що необхідно виробляти? Який набір (склад) товарів і послуг найповніше задовольняє матеріальні потреби суспільства?

3. Як цю продукцію необхідно виробляти? Як повинно бути організовано виробництво? Які фірми повинні здійснювати виробництво і яку технологію виробництва необхідно використовувати?

4. Хто повинен отримувати цю продукцію? Як, зокрема, повинна розподілятися продукція економіки між індивідуальними споживачами?

5. Чи здатна система адаптуватися (приспосуватися) до змін? Чи може система зробити певні зміни (корекції) у зв’язку із зміною попиту споживачів, постачання ресурсів і технології виробництва?

3. Підприємство – головна ланка національної економіки. Чому?

Підприємство є головною організаційною ланкою національної економіки України. Їм належить провідна роль у розвитку економічного потенціалу країни.

Згідно з Господарським кодексом України підприємство є самостійним суб’єктом господарювання, який є юридичною особою та здійснює виробничу, науково-дослідну, торговельну та іншу господарську діяльність для задоволення суспільних та особистих потреб.

Кодекс визначає підприємство як господарюючий об'єкт. Суть цього визначення полягає в тому, що підприємство є товаровиробником, трудовим колективом, який на професійній основі здійснює господарську діяльність.

Підприємство є основною ланкою національної економіки. Визначення “основна ланка”, відмежовує підприємство, з одного боку від інших організаційних форм економічної діяльності (на кшталт домашніх господарств, індивідуальних промислів без створення підприємств, тіньових структур), з іншого боку – від суб'єктів господарського права, які не належать до основної ланки (органи управління економікою, фінансові посередники).

4. Які елементи ринкової економіки необхідно враховувати при формуванні діяльності підприємства?

При формуванні діяльності підприємства необхідно враховувати такі елементи ринкової економіки як закон попиту і пропозиції, конкуренція. Згідно з законом попиту і пропозиції рівновага між тією кількістю товару, яку хочуть продати виробники, й тією, яку хочуть придбати покупці, коригується змінами цін.

Попит – це спосіб реагування покупців на зміни цін. При зниженні цін на товари і послуги попит на них збільшується, а при підвищенні цін – падає.

Пропозиція – це спосіб реагування виробників на зміну цін на товари. При зростанні цін виробники звичайно збільшують випуск товарів (якщо вони зможуть це зробити). Отже, вищі ціни на товари і послуги стимулюють збільшення пропозиції з боку виробників.

Таким чином, зміна попиту і пропозиції коригує тимчасову нестачу товарів або їх надвиробництво. Ринковий механізм попиту і пропозиції доводить побажання споживачів до підприємств – виробників продукції, а через них – і до постачальників ресурсів.

Боротьба за ринок посилює конкуренцію між конкурентами з виробництва однотипної продукції.

Конкуренція – важливий засіб контролю в ринковій системі і є рушійною силою в розвитку бізнесу. Тому і вживаються

заходи щодо тих явищ, які стримують конкуренцію. Поняття, протилежне конкуренції, – монополія. Щоб не стримувати розвитку конкуренції, а потім і розвитку бізнесу, в державі проводиться антимонопольна політика.

Конкуренція – об’єктивний економічний закон розвинутого товарного виробництва, дія якого для товаровиробників є зовнішньою примусовою силою забезпечення подальшого розвитку: підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, розширення масштабів виробництва, прискорення НТП, впровадження нових форм організації виробництва і системи заробітної плати.

Конкуренція змушує підприємства найповніше сприймати науково-технічні досягнення, використовувати ефективну техніку, технологію, сучасні методи організації праці і виробництва. Конкуренція спонукає до розширення виробництва і зниження ціни продукції до рівня, що відповідає витратам виробництва.

Конкуренція – це економічне змагання виробників однакових товарів за притягнення якомога більшої кількості покупців і отримання завдяки цьому максимальної вигоди.

5. Правові основи формування і функціонування підприємницької діяльності.

Діяльність підприємства спирається на правові основи, які викладені в Господарському кодексі України, Законах України “Про власність”, “Про іноземні інвестиції”, “Про господарські товариства” та інших чинних на території України законодавчих актах.

Вони встановлюють основні цілі, принципи діяльності, види і організаційні форми підприємств та їх об’єднань, порядок створення і реєстрації, механізм підприємницької діяльності, регламентують господарську, економічну та соціальну діяльність незалежно від форми власності, регулюють відносини з державою та іншими об’єктами господарювання, визначають відповідальність, порядок ліквідації і реорганізації підприємства.

б. Законодавчі вимоги до формування і функціонування підприємств. Їх сутність і вплив на результати виробничої діяльності.

Підприємство створюється згідно з рішенням підприємств-засновників або за рішенням трудового колективу. Підприємство може бути створене внаслідок примусового поділу іншого підприємства відповідно до антимонопольного законодавства України, а також шляхом виділення із складу діючих підприємств чи організацій одного або кількох структурних підрозділів за рішенням їх трудових колективів, якщо на це є згода власника або уповноваженого ним органу.

Державна реєстрація створеного підприємства здійснюється згідно з “Положенням про державну реєстрацію суб’єктів підприємницької діяльності” у відповідному виконавчому комітеті ради народних депутатів або державній адміністрації за місцем розташування підприємства. Для цього в органи місцевої влади подаються заява, рішення засновника про створення, статут, документ, що засвідчує сплату реєстраційного збору, та інші документи, визначені Кабінетом Міністрів України. Дані про державну реєстрацію повідомляються міністерствам фінансів і статистики, а підприємство включається до державного реєстру України від дня його реєстрації. Перереєстрація підприємства здійснюється у такому ж порядку, як і реєстрація.

Підприємство діє на основі статуту, затвердженого власником (власниками) майна. У статуті визначаються власник, найменування і місцезнаходження підприємства, предмет та мета його діяльності, органи управління, порядок їх формування, компетенція і повноваження трудового колективу та його виборних організацій, порядок утворення майна підприємства, умови реорганізації й припинення існування. У найменування підприємства входять його назва (завод, фабрика, майстерня та ін.) і вид (приватне, колективне, державне, акціонерне товариство тощо). До статуту можуть включатися положення, пов’язані з особливостями діяльності підприємства: про трудові відносини (колективні підприємства, кооперативи); про повноваження, порядок створення та структуру ради підприємства; про товарний знак тощо. У статуті підприємства визначається орган,

який має право представляти інтереси трудового колективу (рада трудового колективу, рада підприємства, профспілковий комітет та ін.).

Майно підприємства становлять основні та оборотні кошти, а також інші цінності, вартість яких відображується в самостійному балансі підприємства. Це майно підприємства належить йому на правах власності або повного господарського відання (володіння, користування, розпорядження на власний розсуд та інші дії, які не суперечать статуту підприємства). Джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, а також від інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджету; надходження від роздержавлення і приватизації власності; придбання майна іншого підприємства чи організації; безплатні або благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств, окремих громадян тощо.

Підприємству надається право, якщо інше не передбачене статутом, передавати безплатно, обмінювати, здавати в оренду громадянам та іншим підприємствам засоби виробництва і матеріальні цінності з дозволу власника або уповноваженого ним органу. Володіння і користування землею та іншими природними ресурсами підприємство здійснює у встановленому порядку за плату з умовою своєчасного проведення природоохоронних заходів за рахунок власних коштів або інших джерел. Підприємство має право випускати, купувати і продавати власні цінні папери юридичним особам та громадянам України чи інших держав.

7. Види підприємств, що діють в Україні згідно з Господарським кодексом України.

У Господарському кодексі України ст. 63, зазначено, що в Україні залежно від форм власності можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, засноване на власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

- підприємство колективної власності, засноване на основі колективної власності;
- підприємство, яке засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- комунальне підприємство, засноване на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності.

Залежно від способу утворення та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих підприємств.

8. Які види та організаційно-правові форми об'єднань підприємств можуть створюватися в Україні згідно з Господарським кодексом України?

Підприємства для забезпечення підвищення результатів своєї діяльності можуть на добровільних засадах об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарське об'єднання — об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність.

Державне (комунальне) господарське об'єднання — об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування.

Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом.

Асоціація — договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум — тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської

мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів тощо).

Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Об'єднання діють на основі договору або статуту, який затверджується їх власниками або засновниками.

9. Статут підприємства. Суть і основні розділи статуту.

Підприємство діє на основі статуту. Статут затверджується власником (власниками) майна суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до законодавства.

У статуті підприємства визначаються власник та найменування підприємства, його місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, його органи управління, порядок їх формування, компетенція та повноваження трудового колективу і його виборчих органів, порядок утворення майна підприємства, умови реорганізації та припинення діяльності підприємства.

У найменуванні підприємства визначаються його назва (завод, фабрика, майстерня та інші), вид (індивідуальне, сімейне, приватне, колективне, державне) та інше.

У статуті підприємства визначається орган, який має право представляти інтереси трудового колективу (рада трудового колективу, рада підприємства, профспілковий комітет та інше).

Основні розділи статуту підприємства можуть мати такий вигляд:

1. Загальні положення.
2. Мета та предмет діяльності товариства.
3. Юридичний статус товариства.
4. Засновник та акціонери товариства.
5. Статутний фонд товариства.
6. Акції товариства.
7. Порядок розподілу прибутків та покриття витрат.
8. Органи управління товариства.

9. Облік і звітність.
10. Порядок внесення змін до статуту підприємства.

10. Коли підприємство може розпочинати свою діяльність?

Підприємство може розпочинати свою діяльність тільки після державної реєстрації, тобто вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Державна реєстрація підприємства здійснюється у виконавчому комітеті міської, районної адміністрації за місцем знаходження або місцем проживання даного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо інше не передбачено законом.

Для державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи подаються такі документи:

- рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним органу про створення юридичної особи (крім приватного підприємства). Якщо власників або уповноважених ними органів два і більше, таким рішенням є установчий договір, а також протокол установчих зборів (конференції) у випадках, передбачених законом;
- статут, якщо це необхідно для створюваної організаційної форми підприємництва;
- реєстраційна картка встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію;
- документ, що засвідчує сплату власником (власниками) внеску до статутного фонду суб'єкта підприємницької діяльності в розмірі, передбаченому законом;
- документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.

Громадяни, які мають намір здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, подають реєстраційну картку встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію, копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера і документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.

11. Чим повинно володіти підприємство для організації свого функціонування.

Кожне підприємство має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням, товарну марку у вигляді терміна, малюнка або їх комбінації. Використання товарної марки забезпечує правовий захист, сприяє створенню відповідного іміджу, рекламі підприємства.

Майно підприємства становлять основні та оборотні кошти, а також інші цінності, вартість яких відображується в самостійному балансі підприємства. Це майно підприємства належить йому на правах власності або повного господарського відання (володіння, користування, розпорядження на власний розсуд та інші дії, які не суперечать статуту підприємства). Джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, а також від інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджету; надходження від роздержавлення і приватизації власності; придбання майна іншого підприємства чи організації; безплатні або благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств, окремих громадян тощо.

Підприємству надається право, якщо інше не передбачене статутом, передавати безплатно, обмінювати, здавати в оренду громадянам та іншим підприємствам засоби виробництва і матеріальні цінності з дозволу власника або уповноваженого ним органу. Володіння і користування землею та іншими природними ресурсами підприємство здійснює у встановленому порядку за плату з умовою своєчасного проведення природоохоронних заходів за рахунок власних коштів або інших джерел. Підприємство має право випускати, купувати і продавати власні цінні папери юридичним особам та громадянам України чи інших держав.

12. Резерви підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Ефективність діяльності підприємства в умовах ринкової економіки визначається багатьма обставинами: правильним

встановленням кількості, якості та асортименту продукції; вибором оптимальної технології і організації виробництва; своєчасним і раціональним ресурсним забезпеченням; розміром основного і оборотного капіталу; формами та методами реалізації продукції.

В умовах ринкової системи господарювання діапазон цих чинників дуже широкий. Тому кожне підприємство повинно забезпечити їх оптимальне поєднання, що передбачає дотримання відповідних форм і методів їх внутрішнього взаємоузгодження. Такою формою є планування виробничої та господарської діяльності підприємства. Досвід країн із розвинутою ринковою економікою свідчить, що в умовах ринку з жорсткою конкуренцією планування господарсько-виробничої діяльності – головна умова виживання та економічного зміцнення підприємств, оскільки дає змогу найповніше використати ресурси, комплексно й швидко вирішити питання виробництва продукції з урахуванням попиту і пропозиції на ринку.

***Відповіді на контрольні питання до заняття №4
“Оформлення взаємовідносин із банком (укладання угод
на здійснення розрахунково-касового обслуговування і
надання кредитів)”***

1. *Банк, його сутність і роль у розвитку підприємництва.*

Банк – це кредитно-фінансова установа, фінансовий посередник, який акумулює тимчасово вільні кошти, надає їх у кредит, здійснює розрахунки та інші фінансові операції. Сукупність різних банків, що функціонують у державі, становить *банківську систему*.

В Україні сформувалася дворівнева банківська система, яка включає в себе Національний банк та інші банки.

НБУ – центральний банк держави, який виконує функції управління процесами організації кредитно-розрахункового й фінансового обслуговування господарства, проводить державну

політику в сфері грошового обігу та кредиту, координує роботу банків, здійснює контроль за їх діяльністю;

Банківські установи безпосередньо забезпечують процес кредитно-розрахункового та фінансового обслуговування підприємств, організацій, населення.

Банки є універсальні (здійснюють багато видів кредитно-розрахункових операцій) і спеціалізовані (іпотечні, ощадні, інвестиційні і ін.).

Завдяки наданню кредитів під економічно обґрунтовані проценти банки сприяють розвитку вітчизняного підприємництва.

2. Які взаємовідносини виникають між банком і підприємством (підприємцем)?

Між банком і підприємством (підприємцем) виникають відносини з приводу:

- відкриття підприємством розрахункового та інших рахунків у банку;
- здійснення банком розрахунково-касового обслуговування підприємства;
- оформлення, використання, повернення кредиту;
- участь банків у формуванні капіталу підприємства;
- надання банком підприємству трастових послуг, консультацій.

3. Що таке кредит? Види банківських кредитів. Для чого і коли необхідно підприємцеві отримувати кредит в банку?

Кредит (від латинського *creditum* – позика, борг) – угода між партнерами (фізичними і юридичними особами) про надання у власність майна або грошей іншій особі на умові відстрочки повернення такої ж вартості з виплатою процента. Основна форма кредиту – грошова позика, яка є формою руху позичкового капіталу. Основними формами кредиту є: комерційний, банківський, споживчий, іпотечний (під заставу нерухомого майна), лізинговий, державний, міжнародний.

Кредити, що надаються банками, класифікують за різними ознаками.

За строками надання кредити поділяються на короткострокові (до 1 року), середньострокові (до 3 років), довгострокові (понад 3 роки).

Короткострокові кредити надаються позичальникам на цілі поточної господарської діяльності в разі виникнення в них тимчасових фінансових труднощів у зв'язку із витратами, які не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді. *Середньострокові* кредити надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капіталовкладень. *Довгострокові* кредити – на фінансування капітальних витрат на реконструкцію, модернізацію та розширення діючих основних фондів, будівництво нових об'єктів та ін.

За строками погашення кредити бувають: строкові, прострочені (кредити, термін повернення яких, встановлений у кредитному договорі, закінчився, а борг іще не повернуто кредиторю), пролонговані (кредити, стосовно яких на прохання позичальника банк прийняв рішення про перенесення на пізніший строк повернення боргу), до запитання (кредити, що видаються на невизначний термін), онкольний (погашається на першу вимогу банку).

За валютою виділяють кредити в національній та в іноземній валютах.

За забезпеченням кредити бувають: забезпечені заставою (майном, майновим правами, цінними паперами), з гарантійним забезпеченням, з іншим забезпеченням (іпотека, поручництво, страхова угода), незабезпечені (бланкові).

Залежно від кількості кредиторів розрізняють: кредити, які надаються одним банком, консорціальні кредити (кредити, що надаються консорціумом банків, у якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну клієнтові суму кредиту), паралельні кредити (надаються одному клієнту кількома банками на однакових, заздалегідь погоджених договірних умовах).

Залежно від мети використання кредити поділяються на кредити на формування обігових коштів та кредити на фінансування основних фондів, приватизацію державного майна.

За методами надання: кредити, що надаються в разовому порядку (коли рішення про надання кредиту приймається банком окремо щодо кожної позики клієнта), відповідно до відкритої кредитної лінії (надання позичальнику кредиту протягом певного часу в розмірах, що не перевищують заздалегідь обумовленої суми – ліміту кредиту), гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання чи в міру виникнення потреби).

За способами погашення кредити поділяються на такі, які погашаються поступово або частинами; такі, які погашаються одним платежем по закінченні терміну; такі, які погашаються відповідно до умов кредитного договору.

Підприємство користується кредитом у випадку нестачі своїх грошових ресурсів для придбання сировини і матеріалів, основних виробничих фондів тощо, з метою розширення виробництва і підвищення його ефективності.

4. Яку документацію необхідно оформити для отримання кредиту? Порядок оформлення.

Для одержання кредиту позичальник звертається до банку з заявкою (клопотанням), у якій обумовлюються сума, мета, вид, термін кредиту, його забезпечення. Банк вимагає, щоб до заяви були долучені супровідні документи, повний перелік яких залежить від конкретного об'єкта кредитування. Основні з них такі:

- копія свідоцтва про державну реєстрацію;
- копія установчих документів;
- фінансова звітність за останні 3 роки (баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про рух грошових коштів);
- бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування заходу;
- матеріали аудиторських перевірок за 3 роки;
- відомості про раніше отримані кредити та відсутність заборгованості за ними;
- копії договорів на постачання та реалізацію відповідних товарів, послуг;
- документація на предмет застави, гарантії, поручительства, страхування тощо.

Для надання кредиту важливе значення має оцінка кредитоспроможності та фінансового стану позичальника.

Основним документом, який регулює кредитні відносини між підприємством і банком, є *кредитний договір*. Кредитний договір складається або один раз на рік, або на кожний випадок одержання кредиту, визначає права і зобов'язання позичальника і банку щодо: строковості, поворотності, платності, забезпеченості кредитів товарно-матеріальними цінностями, цільового використання позичок. До нього додається акт перевірки кредитоспроможності підприємства.

ЗАРЕЄСТРОВАНО

Виконавчим комітетом
Івано-Франківської міської
ради народних депутатів
Регстраційний №187
10 жовтня 2004 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Установчими зборами засновників
Протокол № 1
від 16 липня 2004 р.

СТАТУТ

Товариство з обмеженою відповідальністю “Мрія”.

1. Загальні положення.

1.1. Товариство з обмеженою відповідальністю “Мрія” (надалі Товариство) засноване на колективній власності шляхом об’єднання грошових коштів фізичних осіб.

1.2. Товариство здійснює свою діяльність відповідно до Закону України “Про господарські Товариства” та інших законодавчих та нормативних актів щодо господарської діяльності, цього Статуту і Установчої угоди.

1.3. Повне найменування Товариства:
Товариство з обмеженою відповідальністю “Мрія”.

1.4. Місцезнаходження Товариства:
284000, Україна, м.Івано-Франківськ, вул.Стуса, 8.

2. Мета та предмет діяльності Товариства.

2.1. Метою діяльності Товариства є насичення внутрішнього українського ринку високоякісними виробами та отримання прибутку в інтересах учасників.

2.2. Предметом діяльності підприємства є:

- виготовлення кондитерських виробів;
- маркетинг, продаж солодошів;
- гуртова та роздрібна торгівля продовольчими товарами при наявності відповідних ліцензій;
- імпорт сировини (екзотичні фрукти, арахіс, прянощі) та експорт готової продукції;
- здійснення робіт із заготівлі та закупівлі сировини;
- здійснення торгово-закупівельної діяльності.

2.3. У випадках, передбачених законодавством, Товариство одержує ліцензії на здійснення деяких видів діяльності.

2.4. Напрями, форми і шляхи реалізації зазначеної діяльності Товариства визначаються ним самостійно згідно з чинним законодавством України.

3. Статутний фонд Товариства.

3.1. Для забезпечення діяльності Товариства створюється статутний фонд в розмірі 60 000 (шістдесят тисяч) грн., який сформовано за рахунок його передачі засновниками.

3.2. Статутний фонд, а відповідно і пайова частка кожного співзасновника поділені в наступному співвідношенні:

П. І. Б. Засновника	Частка в статутному фонді (грн.)	Частка у статутному фонді (у відсотках)
1. Гаврилук Володимир Ігорович	20000	33,33
2. Мізюк Дмитро Іванович	20000	33,33
3. Луканюк Василь Петрович	20000	33,33
Всього:	60000	100

3.3. Кожний член колективу, що вніс свій грошовий внесок у створення майна Товариства, є його співвласником відповідно до величини внеску і визначеної частки кожного із власників.

3.4. Працівники, що є засновниками, мають право на повернення внесків у грошовій формі протягом 6 місяців після виходу з складу Товариства. У випадку, якщо трудова угода розривається, вони також мають право на частину прибутку, отриманого Товариством до моменту виходу Засновника з колективу.

4. Зовнішньоекономічна діяльність.

4.1. Товариство має право самостійно вести зовнішньоекономічну діяльність згідно з чинним законодавством.

4.2. Валютна виручка зараховується на валютний рахунок Товариства і використовується за рішенням зборів Засновників. Валютні відрахування у державний і місцевий бюджет регулюються законодавством України.

4.3. Товариство здійснює імпортні та експортні операції відповідно до законодавства України за напрямками діяльності Товариства, визначеними у цьому Статуті.

5. Юридичний статус Товариства.

5.1. Товариство має право від свого імені укладати угоди, набувати майнових і особистих немайнових прав, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, господарському суді та третейському суді.

5.2. Товариство має право продавати, передавати, обмінювати, здавати в оренду особам та іншим Товариствам матеріальні цінності або використовувати їх іншим способом, що не суперечить чинному законодавству та цьому Статуту.

5.3. Товариство має право укладати угоди і контракти, зокрема угоди купівлі-продажу, підяду, страхування майна, передачі, зберігання, доручення і комісії, набувати майнових і особистих прав.

5.4. У відповідності з метою діяльності Товариство має право:

- Створювати на території України і за її межами філії і представництва, а також дочірні підприємства у відповідності з чинним законодавством. Філії та представництва діють від його імені на основі положень, затверджених Товариством, а дочірні – на основі затверджених Товариством Статутів.
- Укладати договори з державними, кооперативними, колективними та іншими підприємствами, організаціями та громадянами в зв'язку з виконанням робіт, які відносяться до предмета діяльності Товариства.
- Наймати працівників на контрактних умовах та інших умовах, встановлених діючим законодавством, самостійно встановлювати форми, системи і розміри оплати праці.
- Користуючись банківськими кредитами, надавати банку на договірній основі право використовувати свої вільні гроші і встановлювати за їх використання проценти.

6. Розподіл прибутку.

6.1. Прибуток Товариства, який залишився після сплати усіх податків у бюджет та інших обов'язкових платежів, може розподілятися між учасниками Товариства пропорційно до їх частки у статутному фонді на підставі рішення загальних зборів.

6.2. Виплата учасникам часток з прибутку здійснюється по рішенням зборів учасників Товариства, якщо інше не обумовлене додатково.

6.3. За рішенням зборів учасників сума чистого прибутку або її частка може не розподілятися між учасниками, а використовуватися на інші цілі.

7. Порядок покриття збитків Товариства.

7.1. Покриття збитків Товариства здійснюється за рахунок резервного фонду, а в разі його нестачі Товариство несе відповідальність усім своїм майном у відповідності з діючим законодавством.

8. Управління Товариством.

8.1. Вищим органом управління Товариством є збори Засновників, до виключної компетенції яких входять:

- Внесення змін та доповнень до Статуту Товариства.
- Визначення основних напрямів діяльності Товариства, затвердження планів та звітів про їх виконання – за одностайним рішенням.
- Призначення ліквідаційної комісії та затвердження ліквідаційного балансу.

- Прийняття і виключення учасників Товариства – за одностайним рішенням.
  - Обрання (відкликання) директора – за одностайним рішенням.
  - Ухвалення обсягів розподілу прибутку. Загальні збори правомочні, якщо присутні більше половини членів колективу Засновників.
- 8.2. Рішення загальних зборів приймаються простою більшістю голосів відкритим або таємним голосуванням, але не менше ніж 3/4 членів колективу засновників Товариства.
- 8.3. Загальні збори скликаються не менше як 2 рази на рік та міру необхідності.
- 8.4. Посадовими особами Товариства визначаються:
- Директор Товариства;
  - Головний бухгалтер.
- 8.5. Засідання дирекції проводиться не рідше одного разу на місяць.
- 8.6. Працівники Товариства зобов'язані:
- Дотримуватися цього статуту та правил внутрішнього трудового розпорядку.
  - Сумлінно працювати і дотримуватися трудової дисципліни.
  - Брати участь в управлінні справами Товариства.
- 8.7. Працівники Товариства мають право:
- На отримання роботи відповідно до своєї кваліфікації.
  - На участь в управлінні справами Товариства.
  - Брати участь в розподілі прибутку.
  - На вихід з Товариства в порядку визначеному цим Статутом.

9. Виробничо-господарська діяльність.

- 9.1. Товариство веде бухгалтерський облік згідно з встановленим нормативними документами порядком, звітується перед відповідними органами, несе відповідальність за достовірність звітності.
- 9.2. Товариство реалізує товари і продукцію за договірними цінами.
- 9.3. Працівники Товариства підлягають соціальному страхуванню, соціальному забезпеченню в порядку, передбаченому законодавством.
- 9.4. Оплата праці працюючих визначається кінцевим результатом, особистим трудовим внеском.

10. Припинення діяльності Товариства.

- 10.1. Припинення діяльності Товариства відбувається шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації.
- 10.2. Ліквідація та реорганізація Товариства відбувається за рішенням загальних зборів учасників або за рішенням суду чи господарського суду у випадках:

- якщо рішенням суду будуть визнані недійсними Установчі документи Товариства;
- визнання Товариства банкрутом;
- з інших причин, передбачених чинним законодавством.

10.3. Ліквідація Товариства здійснюється ліквідаційною комісією, призначеною органом, який прийняв рішення про ліквідацію.

10.4. З моменту призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження щодо керівництва справами Товариства. Комісія оцінює наявне майно Товариства, виявляє його дебіторів та кредиторів і розраховується з ними, вживає заходів щодо оплати боргів товариства третім особам, а також його працівникам, складає ліквідаційний баланс і представляє його зборам учасників і органу, який прийняв рішення про ліквідацію.

10.5. Кошти, що має Товариство, включаючи виручку від розпродажу його майна при ліквідації, після розрахунків з бюджетом, оплати праці працівників Товариства, розрахунків з кредиторами, розподіляються між учасниками пропорційно їх часткам у Статутному фонді.

10.6. Ліквідація вважається завершеною, а діяльність Товариства припиненою з моменту запису про це в реєстр державної реєстрації.

10.7. Внесення змін і доповнень до Установчих документів здійснюється за одностайним рішенням загальних зборів учасників відповідно до діючого законодавства.

Директор ТЗОВ

Мізюк Д.І.

ДОГОВІР №
банківського рахунку

_____ 200__ р.

Місто _____

_____ (назва банківської установи)
_____, в особі _____, що діє на підставі _____
_____ (надалі “Банк”),
і _____
_____ (назва підприємства)

в особі _____
що діє на підставі _____
надалі “Клієнт”, уклали цю угоду про відкриття (переоформлення)

рахунку і здійснення безготівкового та готівкового розрахункового
обслуговування Клієнта.

1. Банк зобов'язується:

1.1. Ознайомити Клієнта, за його бажанням, з чинними системами і формами розрахунків та принципами кредитування.

1.2. Роз'яснити Клієнтові порядок відкриття рахунків в системі “Банку” та відкрити рахунок протягом 10 днів з дня подання повного пакета документів.

1.3. Надати Клієнтові консультації щодо оформлення документів, необхідних для відкриття рахунку.

1.4. Надавати Клієнтові консультації з інших питань, пов'язаних з відкриттям і функціонуванням рахунків.

1.5. Забезпечити Клієнта бланками встановленої форми для юридичного оформлення рахунку.

1.6. Погодити з Клієнтом графік обслуговування:
_____ (безготівкові операції)

1.7. Відкрити Клієнтові за його клопотанням або у випадках, передбачених законодавством, інші рахунки у встановленому порядку.

1.8. Приймати від Клієнта належно оформлені розрахункові документи в паперовій формі (в електронній формі — з використанням програмного комплексу “Клієнт-Банк”) для здійснення операцій в час, введений для обслуговування.

1.9. Забезпечити перерахування коштів відповідно до прийнятих платіжних документів протягом __ операційного дня __ засобами електронного зв'язку або іншим способом в максимально короткий термін.

1.10. Надавати Клієнтові виписки з рахунку в паперовій формі на наступний день після проведення операцій, а також на 1 січня кожного року під розпис на особовому рахунку, що залишається в Банку.

1.11. Зараховувати кошти, що надходять на рахунок Клієнта, в день їх надходження, якщо вони надійшли в банк протягом операційного дня, і на наступний день, якщо вони надійшли в банк по закінченні операційного дня.

1.12. Надавати Клієнтові іншу необхідну інформацію (довідки, дублікати виписок, консультації тощо) у випадках, передбачених нормативними актами або угодою сторін, за окрему плату. Довідки, дублікати виписок та інші документи в письмовій формі надаються за письмовим клопотанням Клієнта.

1.13. Не розголошувати відомостей про стан рахунків Клієнта, операції по рахунках стороннім особам, крім випадків, прямо передбачених законодавством.

1.14. Забезпечити прийом готівки та своєчасне зарахування готівки на рахунок Клієнта.

1.15. Видавати готівку на виплату заробітної плати та інші потреби, передбачені законом, за попереднім замовленням за 2 робочих дні.

1.16. За бажанням Клієнта надавати йому інші послуги з обробки готівки (попередня підготовка готівки, доставка її в каси Клієнта, обмін розмінної монети, створення кас Банку для прийому виручки і обміну валюти у Клієнта тощо).

1.17. Ознайомити Клієнта з тарифними ставками плати за послуги Банку, чинними на день відкриття (переоформлення) рахунку.

1.18. Банк має право користуватися коштами, що є на рахунках Клієнта, відповідно до чинного законодавства, установчих документів, забезпечуючи для Клієнта можливість одержати свої кошти у встановленому порядку при першому ж звертанні до Банку.

2. Клієнт зобов'язується:

2.1. Оформити документи, необхідні для відкриття рахунку, у відповідності з вимогами Банку і чинного законодавства.

2.2. Дотримуватись вимог чинного законодавства в усьому, що стосується діяльності Банку чи відносин Клієнта з Банком.

2.3. Своєчасно повідомляти Банк про факти чи події, які можуть перешкодити нормальному функціонуванню рахунків.

2.4. У випадку зміни установчих документів Клієнта, підпорядкованості, змін в складі осіб, які мають право підпису фінансових документів, чи зміни адреси внести зміни в подані документи протягом трьох днів у встановленому порядку.

2.5. Оформляти розрахункові та інші документи у відповідності з нормативними актами, що регламентують порядок здійснення розрахунків.

2.6. На наступний день після одержання виписки з рахунку письмово повідомляти Банк про помилково зараховані або списані суми. Повернення помилково списаних або зарахованих сум здійснюється в претензійно-позовному порядку.

2.7. Подавати через уповноважену особу розрахунково-платіжні документи в паперовій формі (в електронному вигляді — з використанням програмного комплексу «Клієнт-Банк») в Банк в операційний час, дотримуватись узгодженого графіка здавання і одержання грошей.

2.8. Подати Банку заявку-розрахунок для встановлення ліміту залишку готівки в касі або надати Банку копію ліміту каси, затвердженого іншим банком.

2.9. Щороку до 30 січня подавати Банку письмове підтвердження залишку коштів на рахунках станом на 1 січня встановленої форми. В разі неподання такого підтвердження залишки коштів на всіх рахунках вважаються підтвердженими.

2.10. Не розголошувати відомостей, що становлять комерційну і банківську таємницю.

2.11. При закритті рахунку попередити Банк письмово не пізніше, ніж за _____ до його закриття.

2.12. При закритті рахунку погасити заборгованість по позичках, включаючи проценти за користування позичками, повернути чекові книжки з невикористаними чеками, розпорядитись наявними на рахунок коштами, підтвердити залишок коштів і здати перепустки. До виконання вказаних умов рахунок не може бути закритий.

2.13. Оплачувати послуги Банку, якщо інше не передбачено цим договором та внутрішніми документами Банку, в день їх надання.

3. Умови здійснення розрахунків.

3.1. Документи, які подаються Клієнтом в Банк на перерахування чи отримання коштів, повинні бути оформлені у відповідності з законодавством про безготівкові розрахунки в господарському обороті України.

3.2. Документи, в оформленні яких виявлено недоліки, повертаються Банком Клієнту без виконання. За затримку в оплаті таких документів Банк відповідальності не несе.

3.3. Операційний час Банку — з 8.00 до 16.00.

3.4. Поза часом, що встановлений для обслуговування і погоджений з Клієнтом (п.1.6 Договору), платіжні документи в операційний час можуть бути прийняті до обробки за згодою керівника відповідного підрозділу Банку. При відсутності такої згоди або після закінчення операційного часу

документи приймаються на наступний операційний день. В такому випадку Банк не несе відповідальності за можливі фінансові збитки, завдані несвоєчасною оплатою.

3.5. Банк приймає від Клієнта платіжні документи до виконання в межах залишків коштів на початок операційного дня.

Банк може виконувати платіжні доручення Клієнта з урахуванням сум, що надходять на рахунки Клієнта протягом операційного дня (поточних надходжень).

3.6. Документи по безспірному списанню коштів з рахунку Клієнта у випадках, передбачених законодавством, оплачуються Банком в примусовому порядку без згоди Клієнта. Відповідальність за обрuntuваність безспірного списання несе стягувач коштів.

3.7. Спори з приводу розрахунків між платниками і одержувачами коштів розглядаються ними без участі Банку.

3.8. При необхідності Банк приймає до пересилання паперові платіжні та інші документи Клієнта до банку платника (одержувача) засобами кур'єрської пошти, а також надсилає письмову кореспонденцію за місцем знаходження Клієнта. Витрати Банку на пересилання документів списуються Банком з рахунку Клієнта самостійно на підставі розрахунку, який подається Клієнту.

3.9. Здійснення операцій по рахунку може бути тимчасово припинено компетентними органами у випадках, передбачених законодавством.

3.10. Фіктивні кошти, що надходять на рахунки Клієнта, списуються Банком з рахунку Клієнта позачергово в безспірному порядку в межах строку позовної давності.

4. Переоформлення і закриття рахунку.

4.1. При переоформленні рахунку в зв'язку з перейменуванням, реорганізацією чи іншими обставинами в Банк подаються такі ж документи, як і при відкритті рахунку.

4.2. Поточні, бюджетні рахунки закриваються:

- на підставі заяви клієнта;
- на підставі рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації юридичної особи;
- на підставі відповідного рішення суду або господарського суду про ліквідацію суб'єкта господарювання;
- у разі смерті власника рахунку - фізичної особи (за зверненням до банку спадкоємців). Банк має право закрити відповідний рахунок Клієнта при відсутності операцій по рахунку протягом трьох років підряд, якщо на рахунку немає залишку коштів, а також при неподанні Клієнтом підтвердження залишку коштів на рахунку станом на звітну дату протягом одного місяця, попередивши про це Клієнта письмово за десять днів.

5. Відповідальність.

5.1. У випадку невиконання умови, вказаної в п.2.4, Банк має право вимагати сплати пені в розмірі _____ за кожний день прострочки в переоформленні документів.

5.2. В разі виявлення порушень в (пере)оформленні документів Банк має право припинити операції в частині видатків з рахунку до приведення Клієнтом документів у відповідність з чинним законодавством, про що негайно письмово попереджає Клієнта. В такому випадку відповідальність за негативні наслідки припинення операцій несе Клієнт.

5.3. При затримці зарахування чи перерахування коштів з вини Банку Клієнт має право на одержання від Банку пені з розрахунку подвійної облікової ставки НБУ за кожний день затримки

5.4. За затримку оплати послуг Банку, передбачених цим договором, Банк має право вимагати пеню з розрахунку подвійної облікової ставки НБУ за кожний день затримки.

5.5. Банк не несе відповідальності за недотримання умов цього договору у випадках, якщо виконанню обумовлених обов'язків перешкодили обставини, що не залежать від волі Банку, в тому числі за затримку розрахунків іншими банками.

5.6. У випадку, якщо Клієнт замовить і не одержить з будь-яких причин готівку повністю або частково в день замовлення, Банк має право вимагати сплати пені в розмірі _____ від недоодержаної суми за кожний день затримки.

5.7. У випадку неможливості виконання з різних причин розрахункових документів Клієнта Банк повертає такі документи Клієнту безпосередньо при їх поданні до виконання уповноваженому представнику Клієнта або не пізніше наступного операційного дня рекомендованим листом із зазначенням причини невиконання розрахункових документів.

6. Розрахунки між Банком та Клієнтом.

6.1. Клієнт доручає Банку щомісячно, не рідше одного разу на місяць, списувати з його поточного рахунку плату за надані Банком послуги у відповідності з тарифами. В разі недостатності коштів на рахунку Клієнта в поточному місяці плата за надані Банком і неоплачені послуги нараховується і подається Банком Клієнту до оплати в передостанній робочий день поточного місяця. В такому випадку послуги Банку повинні бути оплачені в останній робочий день поточного місяця.

6.2. За користування коштами, що зберігаються на поточних рахунках, Банк нараховує Клієнту _____ плату в межах _____ виходячи з рентабельності Банку, і сплачує її в останній робочий день місяця на поточний рахунок Клієнта.

6.3. Оплата всіх послуг, що надаються Банком, здійснюється у відповідності із затвердженими Банком тарифами. Про повну чи часткову зміну тарифних ставок Банк повідомляє Клієнта шляхом надсилання (надання) додаткової угоди до цього договору. При незгоді Клієнта із зміненими тарифами він повинен повідомити Банк протягом 10 днів з дня одержання повідомлення. До узгодження розміру плати за окремі послуги зобов'язання Банку у відповідній частині втрачають силу.

7. Інші умови.

7.1. Договір діє з моменту його підписання до закриття рахунків Клієнта, і передбачені ним умови є чинними щодо всіх наступних відкритих рахунків, якщо інший порядок не обумовлений законодавством чи окремими угодами.

7.2. Умови договору може бути змінено чи доповнено за згодою сторін.

7.3. Всі спори, які можуть виникнути в процесі виконання цього договору, вирішуються узгоджувальною комісією, яка складається на паритетних засадах з представників обох сторін.

7.4. Умови цього договору становлять комерційну таємницю Банку і розголошенню не підлягають.

7.5. При наданні кредитів на пільгових засадах плата за залишки коштів на пасивних рахунках не нараховується.

7.6. За окремою заявою Клієнта Банк може здійснювати додатковий, крім передбаченого законодавством, контроль за зарахуванням коштів на рахунки Клієнта. Обсяг такого контролю, права і обов'язки та розрахунки сторін обумовлюються додатковою угодою до цього договору.

8. Юридичні адреси і банківські реквізити сторін.

8.1. Банк: _____

8.2. Клієнт: _____

БАНК _____
(підпис)

КЛІЄНТ _____
(підпис)

М.П.

М.П.

**Заява
про відкриття поточного рахунку**

Назва банку:

Назва клієнта банку, що відкриває рахунок,

(повна і точна назва юридичної особи відокремленого підрозділу)

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ або реєстраційний (обліковий) номер за ТРДПАУ

Просимо відкрити _____

рахунок у _____

(вид поточного рахунку)

(вид валюти)

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї інструкції для нас обов'язкові.

Додаткова інформація¹ _____

Керівник (посада)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер

(підпис)

(прізвище, ініціали)

“ ____ ” _____ 200 ____ р.

МП

ВІДМІТКИ БАНКУ

Відкрити _____ рахунок

(вид поточного рахунку)

дозволяю

Керівник

Документи на оформлення відкриття рахунку перевірів

(посада і підпис уповноваженої особи, на яку покладено обов'язок відкривати рахунки клієнтів)

(уповноважена керівником особа)

(підпис)

Дата відкриття рахунку

“ ____ ”

_____ 200 ____ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку	Головний бухгалтер (інша відповідальна особа, яка контролює правильність присвоєння номера рахунку) _____ (підпис)

¹ Підлягає обов'язковому заповненню, якщо клієнт банку (юридична особа або її відокремлений підрозділ) не використовує найману працю і не є платником страхових внесків.

**КАРТКА
із зразками підписів**

Ідентифікаційний
№ ДРФО _____

Відмітки банку

Власник
рахунку _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Рахунок № _____

Місце
проживання _____
тел. _____

Дозвіл на прийняття
зразка підпису

Головний бухгалтер (або інша уповноважена на це
особа

Назва установи банку _____

банку, прізвище, підпис) _____

Місцезнаходження установи
банку _____

“ _____ ” _____ 200__ р

Зразок підпису
власника
рахунку _____
Зразок
підписів
довірих осіб _____

Засвідчую справжність підпису (підписів) гр. _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

який (які) розроблено у моїй присутності.

(підпис та прізвище працівника банку,
який відкриває рахунок)

Наведений (наведені) зразок (зразки) підпису
(підписів) _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

прошу вважати обов'язковими при здійсненні операцій за рахунком.

Зразок відбитка печатки ¹

¹ Ззначається за наявності печатки у фізичної особи – підприємця.

Додаток 5

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ №

Платник від " _____ " _____ р.

Одержано банком від " _____ " _____ р.

Код

Банк платника Код банку

ДЕБЕТ рах. № СУМА

Одержувач Код

в м.

Банк одержувача Код банку

КРЕДИТ рах. №

Сума словами

Призначення платежу

М. П. Підпис

Проведено банком " _____ " _____ р.

Підпис банку

Додаток 6

ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ №

валюта платежу

сума цифрами

місце складання

дата складання

за пред'явленням

“ ” _____ р. ми заплатимо проти цього векселя

найменування того,

код ЄДРПОУ

чи його наказу

кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений

валюта

сума прописом

точна адреса

Підлягає сплаті
В

місце платежу

найменування банківської

установи

Назва, підпис і гонна адреса векселедавця

Додаток 7

ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ №	
валюта платежу	сума цифрами
“ ”	місце складання
“ ”	р. заплатає проти цього векселя
кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений	
валюта	сума прописом
Платник (трасат)	найменування
точна адреса	
Підлягає сплаті в	
місце платежу	
найменування банківської установи	
Назва, підпис і точна адреса векселедавця	
дата складання	
чи його наказу	
найменування того	

ОГОЛОШЕННЯ № _____

на внесок готівкою

_____ р.

Від кого

**Для зарахування
на рахунок №**

Сума цифрами

Банк одержувача _____

Одержувач _____

Сума прописом _____ грн. _____ коп.

Призначення внеску _____

Підпис вносника _____

Бухгалтер
Гроші прийняв касир

Додаток (8)

Квитанція № _____

_____ р.

Від кого

Для зарахування
на рахунок №

Сума цифрами

Банк одержувача _____

Одержувач _____

Сума прописом _____ грн. _____ коп.

Призначення внеску _____

М.П.

Бухгалтер
Гроші прийняв касир

**Прибутковий
касовий ордер №**

(дата заповнення)

Від кого _____ рахунок № _____
Сума загальна

Банк одержувача		Кредит	Суми часткові	Код
	Код	Рахунок №		
Одержувач				
Код				

Сума словами

Вид операції

_____ Призначення платежу
_____ грн.

Призначення платежу _____ № групи банку

Пред'явлений* _____
(назва документа: паспорт або документ, що його замінює)

Серія _____ № _____

Виданий _____
(ким виданий, дата видачі)

(дата народження, адреса особи)

Підпис платника   Контролер   Бухгалтер   Касир

* Дані пред'явленого документа, що посвідчують особу, заповнюються за наявності сум, що перевищують еквівалент 10 000 євро за офіційним курсом до іноземної валюти.

Додаток 10

Лицьовий бік грошового чека

<p>Корінець чека AA0000000</p> <p>НА <input type="text"/></p> <p>” _____ р.</p> <p>ЧЕК ВИДАНИЙ</p>	<p>_____ (продавець чека)</p> <p>ГРОШОВИЙ ЧЕК AA0000000</p> <p>_____ (номер рахунку продавця чека)</p> <p>НА _____ (сума цифрами)</p> <p>_____ (число, місяць словами) _____ р. _____ (рік цифрами)</p> <p>дата _____</p> <p>_____ (найменування установи банку)</p> <p>Заплатити _____ (кому)</p> <p>Місце печатки продавця чека _____ (сума словами)</p> <p>_____ (підписи)</p>
<p>_____ (кому)</p> <p>Підписи:</p> <p>_____ (перший)</p> <p>_____ (другий)</p>	<p>_____ (кому)</p> <p>_____ (сума словами)</p> <p>_____ (підписи)</p>
<p>ЧЕК ОДЕРЖАВ</p> <p>” _____ р.</p> <p>_____ (підпис)</p>	<p>_____ (кому)</p> <p>_____ (сума словами)</p> <p>_____ (підписи)</p>

Видатковий касовий ордер № _____ (дата заповнення)	місце для наклеювання талона		№ _____ талон до каси
	Видати Найменування банку	Дебет рах. №	Сума
Вид витрат банку	Кредит рах. №	Загальна	
Сума словами	_____		
_____ грн. _____ коп.			
Призначення платежу	показник касового плану		
_____	Сума _____ код _____		
_____	_____		
Пред'явлений _____	(назва документа: паспорт або документ, що його замінює)		
виданий _____	серія _____ номер _____		
_____	(ким виданий, дата видачі)		
Зазначену в ордері суму одержав _____	(дата народження, адреса особи)		
Контролер _____	Бухгалтер _____	Касир _____	(підпис особи)

Кредитний договір №

Місто _____ « ____ » _____ 200__ р.,

_____ далі «Банк», який є юридичною особою за законодавством України, в особі _____, який (-а) діє на _____ підставі _____, з однієї сторони, та _____, далі «Позичальник», який є юридичною особою за законодавством України, в особі _____, який діє на підставі _____, з другої сторони, надалі разом та /або окремо названі як сторони, уклали цей Договір про наступне:

1. Терміни, що застосовуються в Договорі

1.1. Кредит — позичковий капітал Банку у грошовій формі, що передається на умовах забезпеченості, повернення, строкості, платності та цільового характеру використання.

1.2. Відсотки за користування кредитом — плата, яка встановлюється Банком за користування кредитом та сплачується Позичальником у розмірі та у строки, передбачені цим Договором.

1.3. Відсотки за неправомірне користування кредитом — плата, яка встановлюється Банком за користування кредитом після настання строку його погашення та сплачується Позичальником у розмірі та у строки, передбачені цим Договором. При сплаті відсотків за неправомірне користування кредитом відсотки за користування кредитом не сплачуються.

1.4. Цільове використання кредиту — підтверджене відповідними документами використання кредиту на цілі, передбачені цим Договором.

1.5. Забезпечення кредиту — засіб мінімізації кредитного ризику Банку у випадку невиконання Позичальником своїх зобов'язань за цим Договором в повному обсязі або в його частині.

2. Предмет Договору

2.1. Банк надає Позичальнику кредит у сумі _____ (_____) гривень на умовах, передбачених цим Договором.

2.2. Кінцевий термін повернення кредиту — не пізніше _____ року. (Або: Повернення кредиту повинно здійснюватися Позичальником частинами відповідно до наступного графіка:

- _____ (_____) грн. — не пізніше _____ року;
- _____ (_____) грн. — не пізніше _____ року.

У разі несвочасної сплати відсотків за користування кредитом відповідно до п.3.4. цього Договору датою остаточного повернення всіх коштів за кредитом є шістдесятій календарний день від дня нарахування відсотків, що не сплачені у встановлений цим Договором строк, але не пізніше дати кінцевого терміну повернення кредиту.

2.3. Кредит надається з наступним цільовим призначенням: _____

2.4. У відповідності з техніко-економічним обґрунтуванням, наданим Позичальником, та обумовленим ним цільовим призначенням кредиту Банк надає кредит наступними частинами:

- _____;
- _____.

3. Умови кредитування

3.1. Кредит надається Банком Позичальнику шляхом оплати протягом дії цього Договору розрахункових документів (платіжних доручень) Позичальника безпосередньо з позичкового рахунку № _____, відкритого Банком, на рахунки контрагентів Позичальника (Або: шляхом

Основи підприємництва

перерахування коштів з позичкового рахунку № _____, відкритого Банком, на поточний рахунок Позичальника № _____, відкритого Банком, для здійснення виплат заробітної плати) відповідно до цільового призначення кредиту. У випадку, якщо рахунки контрагентів Позичальника, на які перераховуються кошти з позичкового рахунку, відкриті в інших банках, Позичальник зобов'язаний протягом 5 (п'яти) банківських днів з дати кожного перерахування сплатити Банку комісійну винагороду за переказ кредитних коштів в інший банк у розмірі _____ від суми перерахування (без ПДВ) на відкритий Банком рахунок № : _____. За дострокове погашення кредиту за ініціативою Позичальника без письмової згоди Банку на таке погашення Позичальник сплачує штраф у розмірі _____ від суми дострокового погашення.

3.2. Відсотки за користування кредитом сплачуються Позичальником виходячи із встановленої Банком відсоткової ставки у розмірі _____ відсотків річних.

3.3. Нарахування Банком відсотків починається з дати першої оплати розрахункових документів Позичальника з позичкового рахунку по день повного погашення кредиту на суму щоденного залишку заборгованості за кредитом. При розрахунку процентів використовується метод "факт/факт", виходячи із фактичної кількості днів у місяці та у році.

3.4. Відсотки за користування кредитом нараховуються Банком першого робочого дня наступного місяця щомісячно за період з останнього робочого дня попереднього місяця по передостанній робочий день поточного місяця та сплачуються Позичальником щомісячно протягом 5 (п'яти) банківських днів з дати їх нарахування з поточного рахунку Позичальника № _____ в Банку (або з будь-яких інших поточних рахунків Позичальника) на рахунок № _____, відкритий Банком (вказати рахунки нарахування процентних доходів).

3.5. У випадку порушення Позичальником строку погашення одержаного кредиту, встановленого п.2.2 цього Договору, Позичальник надає сплату відсотки за неправомірне користування кредитом виходячи із відсоткової ставки у розмірі _____ відсотків річних, порядок нарахування та сплати яких встановлюється згідно з п.3.3, 3.4 цього Договору.

3.6. У випадку, якщо Банком застосована до Позичальника неустойка у вигляді пені, остання нараховується Банком з дати виникнення обставин, що є підставою для застосування пені, до дати припинення цих обставин включно та сплачується Позичальником у порядку, передбаченому п.3.4 цього Договору для нарахування та сплати відсотків, на рахунок, номер якого повідомляється Банком Позичальнику негайно після його відкриття.

3.7. У випадку, якщо Банком застосована до Позичальника неустойка у вигляді штрафу, останній сплачується Позичальником протягом 5 (п'яти) банківських днів з дати виникнення обставин, які є підставою для застосування штрафу, на рахунок, номер якого негайно повідомляється Банком Позичальнику після його відкриття.

3.8. За наявності заборгованості по кредиту та/або відсотках за користування ним (у тому числі і відсотках за неправомірне користування кредитом) сторони встановлюють наступну черговість погашення Позичальником заборгованості:

- в першу чергу сплаті підлягають нараховані, але не сплачені в строк відсотки;
- в другу чергу сплаті підлягають нараховані відсотки, строк сплати яких ще не сплинув;
- в третю чергу сплаті підлягає прострочена заборгованість за кредитом;
- в четверту чергу сплаті підлягає неустойка, передбачена цим Договором.

Заборгованість за кредитом, строк сплати якої ще не настав, погашається Позичальником у строк, передбачений п.2.2 цього Договору.

Погашення Позичальником заборгованості кожної наступної черги повинно відбуватися виключно після повного погашення заборгованості кожної попередньої черги.

Сторони встановлюють, що Банк має право самостійно зараховувати кошти, які направлені Позичальником на погашення заборгованості, згідно із встановленою черговістю.

3.9. У випадку настання будь-якої з наступних змін щодо умов, які існували під час дії цього Договору:

- збільшення розміру облікової та/ або ломбардної ставки та/ або ставки рефінансування Національним банком України;
- зниження вартості української гривні по відношенню до долара США;
- підвищення розрахункової вартості придбання Банком кредитних ресурсів;
- збільшення рівня інфляції

Банк та Позичальник вносять зміни до цього Договору щодо відповідного збільшення розміру відсотків за користування кредитом. Зміни повинні бути внесені шляхом укладання додаткової угоди протягом 5 банківських днів з моменту направлення Банком повідомлення Позичальнику про необхідність таких змін (з урахуванням часу поштового обігу). За відсутності відповіді Позичальника або його незгоди із

запропонованим розміром відсотків за користування кредитом цей Договір може бути розірваний з ініціативи однієї із сторін у порядку, передбаченому чинним законодавством України. При цьому сторони погоджуються, що у випадку розірвання цього Договору за вищевказаних умов Позичальник зобов'язується:

- повернути кредит, сплатити нараховані, але не сплачені відсотки за користування кредитом, а також суму неустойки, нарахованої за порушення умов цього Договору;

- сплатити Банку суму коштів, що дорівнює різниці між сумою відсотків, які повинні були нараховуватися відповідно до запропонованих Банком змін їхнього розміру, та сумою відсотків, нарахованих згідно з їхнім розміром, який існував на момент направлення Банком повідомлення про зміну положень Договору. Ця різниця обчислюється за весь строк користування кредитом після відмови Позичальником від внесення змін до цього Договору до дати його розірвання включно.

Після розірвання цього Договору кредит, відсотки за користування ним, неустойка та вищевказана сума різниці відсотків сплачуються Позичальником добровільно у 3-денний строк з моменту розірвання, а при незгоді Позичальника сплатити добровільно стягуються з Позичальника Банком на його вибір: або шляхом видання та виконання наказу, передбаченого п.4.3.5 цього Договору, або у судовому порядку.

3.10. У випадку, якщо грошові надходження на поточні рахунки Позичальника в гривні, відкриті в _____ банку, зменшилися у поточному місяці на __ відсотків і більше у порівнянні із минулим місяцем, нараховання Банком та сплата Позичальником відсотків за користування кредитом в гривні за поточний та наступні місяці здійснюється виходячи із відсоткової ставки, встановленої п.3.2 цього Договору, збільшеної на __ відсотків річних. Зменшення відсоткової ставки до попереднього розміру, вказаного у п. 3.2 цього Договору, відбувається, якщо надходження на поточні рахунки Позичальника в гривні збільшаться до обсягу, наявного в останній місяць перед збільшенням відсоткової ставки. Банк надсилає Позичальнику письмове повідомлення про зміну відсоткової ставки протягом 5 (п'яти) банківських днів з дати її збільшення/зменшення.

3.11. Забезпеченням кредиту є _____

3.12. Сторони встановлюють, що зобов'язання Банку з надання кредиту за цим Договором не є безвідкличними.

3.13. З метою забезпечення належного та своєчасного виконання зобов'язань Позичальника з погашення кредиту, відсотків за користування кредитом та неустойки Позичальник відповідно до вимог ст. 26 Закону України "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні" доручає Банку здійснювати договірне списання коштів з рахунку (-ів) № (№, №) _____, який (які) відкрито Позичальником в Банку, за умови настання строків виконання Позичальником будь-яких грошових зобов'язань, передбачених цим Договором.

Передбачене цим пунктом договірне списання здійснюється банком відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Національного банку України від 29.03.2001р. №135.

3.14. Грошові потоки Позичальника

3.14.1. У випадку, якщо частка надходжень власних коштів на поточні рахунки Позичальника в Банку в обсязі виручки за відповідний період менша за частку кредитної заборгованості перед Банком в сумі загальної кредитної заборгованості Позичальника за усіма кредитами, плата за користування кредитом збільшується на __ %. На стільки ж збільшується плата за кредит у разі, якщо частка залишків коштів Позичальника на рахунках у Банку в загальній сумі коштів Позичальника в усіх банках менша за частку заборгованості за кредитами банку в сумі загальної кредитної заборгованості Позичальника за усіма кредитами. Для розрахунків використовується статистична та фінансова звітність Позичальника, а також інформація про рух коштів на рахунках в Банку. Регулювання відсоткової ставки проводиться шокварталу.

Банк надсилає Позичальнику письмове повідомлення про зміну відсоткової ставки протягом 5 (п'яти) банківських днів з дати її збільшення/зменшення.

3.14.2. Позичальник зобов'язується повідомити всіх контрагентів про реквізити своїх рахунків, відкритих в банку.

4. Права та обов'язки сторін

4.1. Банк зобов'язується:

4.1.1. З урахуванням умов цього Договору видавати кредит у безготівковій формі шляхом оплати розрахункових документів Позичальника. (Або: шляхом перерахування коштів з позичкового рахунку на поточний рахунок Позичальника при здійсненні виплат заробітної плати)

4.1.2. Забезпечувати Позичальника консультаційними послугами з усіх питань, що стосуються кредитування, здійснюваного згідно з цим Договором.

4.2. Позичальник зобов'язується:

4.2.1. Використати кредит за цільовим призначенням і погасити заборгованість за кредитом перед Банком відповідно до п.2.2. цього Договору шляхом її перерахування з поточного рахунку № _____ в Банку (та/або з будь-яких інших поточних рахунків Позичальника, відкритих у будь-яких установах банків) та/або у будь-який інший не заборонений чинним законодавством спосіб на позичковий рахунок, вказаний у п.3.1 цього Договору.

У випадку прострочення повернення кредиту Позичальник зобов'язаний перераховувати кошти, що призначені ним на погашення кредиту, на рахунок простроченої заборгованості за кредитом, номер якого повідомляється Банком Позичальнику негайно після його відкриття.

Сторони встановлюють, що у випадку, якщо після прострочення повернення кредиту Позичальник здійснить перерахування коштів на позичковий рахунок, вказаний у п.3.1 цього Договору, Банк набуває право самостійно зарахувати ці кошти на рахунок простроченої заборгованості відповідно до порядку, вказаного у п.3.8. цього Договору.

4.2.2. Своєчасно сплачувати відсотки за користування кредитом та відсотки за неправомірне користування кредитом на умовах і в порядку, передбачених цим Договором, а також суми передбаченої цим Договором неустойки.

У випадку несвоєчасної сплати відсотків (у тому числі і відсотків за неправомірне користування кредитом) Позичальник зобов'язаний перераховувати кошти, що призначені ним для погашення відсотків, на рахунок простроченої заборгованості за відсотками, номер якого повідомляється Банком Позичальнику негайно після його відкриття.

Сторони встановлюють, що у випадку, якщо після прострочення сплати відсотків Позичальник здійснить перерахування коштів на рахунок, відкритий Банком і вказаний у п.3.4 цього Договору, Банк набуває право самостійно зарахувати ці кошти на рахунок простроченої заборгованості за відсотками Позичальника.

4.2.3. Безумовно надавати представникам Банку за їх першою вимогою у строк не більше 3 (трьох) робочих днів інформацію про свою фінансово-господарську діяльність, а саме: бухгалтерську та статистичну звітність, баланси, розшифровки дебіторської та кредиторської заборгованості, висновки аудиторів, книгу запису застав, бухгалтерські та інші документи, що підтверджують рух (списання, зарахування) грошових коштів Позичальника за рахунками в інших кредитно-фінансових установах, в тому числі в іноземній валюті, а також договори, контракти, рахунки-фактури, що стосуються предмета цього Договору, документи, які підтверджують використання кредиту згідно з його цільовим призначенням, а також документи, які підтверджують наявність, стан та рух майна (у тому числі заставленого майна) Позичальника, та повну інформацію, що стосується судових справ, стороною яких є Позичальник, в тому числі справи про визнання Позичальника банкрутом, про порушення якої Позичальник зобов'язується повідомити Банк не пізніше 5 робочих днів з дня винесення судом відповідної постанови. У разі ненадання інформації, передбаченої пунктом 4.2.3. цього Договору, Позичальник зобов'язаний сплатити штраф у розмірі, встановленому в п.5.5. цього Договору, а відсоткова ставка за користування кредитом, що вказана в п.3.2 або п.3.5 цього Договору, збільшується на ___ з першого числа місяця, у якому інформація повинна була бути надана. Банк надсилає Позичальнику письмове повідомлення про зміну відсоткової ставки протягом 5 (п'яти) банківських днів з дати її збільшення.

4.2.4. До повного повернення кредиту та/ або сплати відсотків за користування кредитом, та/ або сплати відсотків за неправомірне користування кредитом, та/або сплати неустойки:

- не надавати позик та безповоротної фінансової допомоги, не виступати гарантом та/ або поручителем, а також не надавати комерційних кредитів (поставка/ продаж з відстрочкою платежів), у тому числі оформлених векселями, своїм контрагентам без попередньої письмової згоди на це Банку;

- не передавати в заставу та не застосовувати як предмет інших видів забезпечення виконання зобов'язань належне Позичальнику майно та/або майнові права, а також не продавати, не передавати, не обмінювати, не здавати в оренду, не надавати безоплатно в тимчасове користування юридичним чи фізичним особам основні засоби, не змінювати організаційно-правовий статус підприємства, не вносити зміни до установчих документів, не здійснювати реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) чи ліквідацію, не ініціювати процес визнання Позичальника банкрутом без попередньої письмової згоди на це Банку;

- не закривати будь-який з поточних рахунків (у тому числі і рахунків у іноземних валютах), відкритих Позичальником у Банку.

4.2.5. В термін не більше 3 (трьох) робочих днів після укладення кредитної угоди та/або угоди про надання гарантії, та/або будь-якої іншої угоди щодо здійснення будь-якою іншою кредитно-фінансовою установою відносно Позичальника операції, яка згідно зі ст.ст. 47, 49 Закону України "Про банки і банківську діяльність" відноситься до кредитних, повідомити Банк про укладення такої угоди.

4.2.6. У ___ денний строк з дня підписання цього Договору сплатити Банку комісійну винагороду в розмірі ___ за надання кредиту на рахунок № _____, відкритий у _____.

4.2.7. Незалежно від настання кінцевого строку погашення кредиту сплатити заборгованість за кредитом, усі нараховані відсотки та неустойку за умови настання обставин, указаних в п. 4.3.4 цього Договору.

4.2.8. У строк, не більший ніж 15 (п'ятнадцять) банківських днів з дати укладення цього Договору:

- відповідно до вимог розділу VI "Договірне списання" Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 29.03.2001р. №135, укласти з установами банків, в яких відкриті поточні рахунки Позичальника, угоди про здійснення договірного списання коштів відповідно до умов цього Договору (у вигляді додаткових угод до договору на розрахунково-касове обслуговування), і надати Банку копії укладених угод;

- надати до вказаних вище установ банків розпорядження на списання коштів, оформлене згідно з додатком №24 до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої Постановою Національного банку України від 29.03.2001р. №135, для забезпечення здійснення Банком договірного списання заборгованості Позичальника за цим Договором. При цьому Позичальник повинен як підтвердження надати Банку примірник розпорядження з відміткою установи банку про його прийняття. Розпорядження повинно містити:

- посилання на реквізити цього Договору;
- суму заборгованості, яка підлягає договірному списанню, і складається із суми заборгованості за кредитом та суми відсотків за користування кредитом, що можуть бути нараховані за весь установлений цим Договором строк користування кредитом;
- вказівку на те, що при направленні Банком платіжних вимог, за якими здійснюється договірне списання, додання будь-яких документів не потрібне.

Позичальник також зобов'язується здійснити всі вказані у цьому пункті дії у випадку відкриття кожного нового поточного рахунку у строк, не більший ніж 15 (п'ятнадцять) банківських днів з дня відкриття рахунку.

Позичальник зобов'язується не здійснювати відкликання розпоряджень на списання коштів під час дії цього Договору.

4.3. Банк має право:

4.3.1. Перевіряти відповідність використання кредиту його цільовому призначенню, стан ефективності виконання техніко-економічного обґрунтування та схеми руху грошових коштів, які надані Позичальником при отриманні кредиту, стан бухгалтерського обліку та звітності Позичальника.

4.3.2. Відмовляти Позичальнику в оплаті наданих ним розрахункових документів за рахунок кредитних коштів (Або: Відмовляти Позичальнику у перерахуванні кредитних коштів з позикового рахунку) у випадку, якщо їх оплата (Або: якщо таке перерахування) суперечить цільовому призначенню кредиту.

4.3.3. Виходячи з умов п.3.12 або 4.3.4 цього Договору відмовляти Позичальнику у подальшому наданні (Або: у наданні наступних частин) кредиту за настання будь-яких обставин, які погіршують стан кредитування, та порушити питання про розірвання цього Договору.

4.3.4. Вимагати від Позичальника (незалежно від настання строку погашення кредиту) сплати у повному обсязі заборгованості за кредитом та/ або відсотків за користування ним, та/ або відсотків за неправомірне користування кредитом, та/ або суму неустойки, передбачених цим Договором, у випадках, коли:

- Позичальник не виконав у строк свої обов'язки з повернення кредиту та/ або сплати відсотків за користування кредитом та/ або інші обов'язки зі сплати грошових коштів, передбачені цим Договором;

- Позичальником не виконуються обов'язки, прийняті ним на себе відповідно до укладених (-ого, -ої) угод (договорів) (-ї, -у) забезпечення щодо наявності та належного збереження майна (майнових прав), яке (-ї) надане (-ї) в забезпечення виконання Позичальником обов'язків за цим Договором, а також щодо його (їх) заміни рівноцінним майном (майновими правами) у випадку втрати (відчуження) їх відповідно до умов, встановлених угодами (договорами) забезпечення;

- прийнято рішення щодо реорганізації у будь-який спосіб або ліквідації Позичальника;
- порушено справу про банкрутство Позичальника;

- подано позов про визнання недійсними у повному обсязі чи в частині та/або неукладеними цього Договору та/або договорів забезпечення виконання Позичальником зобов'язань;
- Позичальником порушений графік погашення кредиту, вказаний в п.2.2. цього Договору;
- погіршився фінансовий стан Позичальника (наявність збиткової діяльності за даними балансу на останню звітну дату, зменшення надходжень коштів на поточний рахунок більш як на 50 відсотків у порівнянні з попереднім місяцем та інше);
- Позичальником порушено умови цього Договору, зокрема, використано кредит не за цільовим призначенням;
- Позичальником відкликано будь-яке з розпоряджень на списання коштів, що були надані ним до установ банків відповідно до умов п.4.2.8 цього Договору.

Про необхідність дострокової сплати кредиту, відсотків з указаних вище підстав Банк зобов'язаний письмово попередити Позичальника не менше ніж за _____ календарних днів до вчинення необхідних дій з примусового стягнення коштів.

4.3.5. У випадку несвочасного та/або не у повному обсязі повернення Позичальником Банку кредиту та/або відсотків за користування кредитом, та/або відсотків за неправомірне користування кредитом, та/або сумою неустойки Банк набуває права відповідно до ст. 49 Закону України "Про банки і банківську діяльність" видавати наказ про примусову сплату боргового зобов'язання як у національній, так і в іноземній валюті.

При цьому Банк у разі відсутності або недостатності у Позичальника коштів у національній валюті для погашення кредиту в національній валюті та/або відсотків за користування кредитом має право відповідно до п.5.2 Положення про примусове списання (стягнення) та договірне списання коштів в іноземній валюті з рахунків платників (крім банків) на території України, затвердженого Постановою Правління Національного банку України №416 від 01.10.2001р., здійснювати примусове списання (стягнення) коштів з рахунку Позичальника в іноземній валюті в розмірі, еквівалентному сумі заборгованості Позичальника за кредитом та/або відсотками за користування кредитом в національній валюті України, та продаж стягненої іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України.

4.3.6. У випадку несвочасного та/або не у повному обсязі повернення Позичальником Банку сум кредиту та/або відсотків за користування кредитом та/або сумою неустойки Банк має право надати інформацію про Позичальника до єдиної інформаційної системи "Рестр Позичальників" у порядку та обсягах відповідно до Положення про єдину інформаційну систему "Рестр Позичальників", затвердженого Постановою Правління Національного банку України №245 від 27.06.2001р.

4.3.7. Оприлюднити шляхом опублікування або іншим способом інформацію про умови кредитування Позичальника, на що останній дає свою згоду шляхом підписання цього Договору. Банк має право застрахувати ризик неповернення боргу за цим Договором та надати інформацію про кредит та Позичальника страховій компанії.

4.3.8. При настанні строку виконання будь-якого з грошових зобов'язань Позичальника, передбачених цим Договором, здійснити договірне списання суми цих грошових зобов'язань, строк сплати яких настав.

4.4. Позичальник має право:

4.4.1. Отримувати від Банку консультативну допомогу з усіх питань, що стосуються кредитування, здійснюваного згідно з цим Договором.

4.4.2. Користуватися кредитом на умовах цього Договору.

4.4.3. Повернути кредит та/або сплачувати відсотки за користування ним достроково за згодою Банку.

5. Відповідальність сторін

5.1. За невиконання або неналежає виконання прийнятих на себе згідно з умовами цього Договору зобов'язань винна сторона сплачує іншій стороні неустойку, передбачену цим Договором, а також відшкодовує збитки, понесені іншою стороною.

5.2. Позичальник у випадку прострочення ним виконання зобов'язання з повернення Банку сум кредиту та/або відсотків за користування кредитом та/або відсотків за неправомірне користування кредитом зобов'язаний сплатити суму заборгованості з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення платежу.

5.3. За несвочасну сплату сум кредиту та/або відсотків за користування кредитом, та/або відсотків за неправомірне користування кредитом Позичальник сплачує Банку пеню, яка обчислюється від суми простроченого платежу, у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діє у період прострочення, та нараховується щоденно.

5.4. За використання кредиту не за цільовим призначенням Позичальник сплачує Банку штраф у розмірі _____ відсотків від суми кредиту, використаної не за цільовим призначенням.

5.5. За невиконання прийнятих на себе зобов'язань, передбачених п.п. 4.2.4 - 4.2.5, 6.6 цього Договору, Позичальник сплачує штраф у розмірі _____ від суми кредиту за кожний випадок невиконання. Сплата штрафу не звільняє Позичальника від належного виконання зобов'язань за цим Договором.

6. Інші умови

6.1. Цей Договір набирає чинності з дати його підписання повноважними представниками сторін, за винятком умов, порядок набрання якими чинності передбачений п.6.2. цього Договору.

6.2. Позичальник у _____ денний строк з дати, визначеної в п.6.2 цього Договору, зобов'язаний надати Банку перший із розрахункових документів, передбачених п.3.1 цього Договору, для сплати їх з позичкового рахунку. У випадку ненадання Позичальником такого документа до оплати (відмови Позичальника від отримання кредиту) протягом зазначеного строку Банк набуває права відмовитися від виконання зобов'язань, прийнятих ним на себе згідно умов з цим Договором, та порушити питання про його розірвання.

6.3. Цей Договір діє до повного повернення Позичальником кредиту, сплати у повному обсязі відсотків за користування ним та до повного виконання Позичальником будь-яких інших грошових зобов'язань, прийнятих ним на себе згідно з умовами цього Договору.

6.4. Всі зміни та доповнення до цього Договору вносяться за згодою сторін у письмовій формі та є невід'ємними частинами цього Договору.

6.5. Позичальник зобов'язаний в триденний термін письмово повідомляти Банк про зміну власних реквізитів (поштової або юридичної адреси тощо), зміни в особовому складі керівництва Позичальника, зміни у складі власників підприємства та стану розподілу між ними часток статутного капіталу Позичальника.

6.6. Всі спори між сторонами при недосягненні згоди шляхом переговорів передаються на вирішення господарського суду.

6.7. Цей Договір складений у двох оригінальних примірниках, що мають однакову юридичну силу: один – для Банку, другий – для Позичальника.

7. Реквізити сторін

Банк

Юридична адреса :

м. _____ вул. _____

Поштові реквізити:

м. _____ вул. _____

Код ЄДРПОУ _____

підпис

М.П.

Позичальник

Юридична адреса :

м. _____ вул. _____

Поштові реквізити:

м. _____ вул. _____

Код ЄДРПОУ _____

підпис

М.П.

БІЗНЕС-ПЛАН

Розділ 1. Юридичний статус підприємства

1. Повна і скорочена назви _____
_____
2. Код за ЗКПО _____
3. Юридична адреса _____
_____
4. Номер і дата реєстрації підприємства _____
_____
5. Повна назва та юридична адреса об'єднання (асоціації, концерну тощо), до складу якого входить підприємство _____
_____
6. Форма власності _____
7. Перелік засновників та розміру їх часток у статутному капіталі _____
_____
8. Обґрунтування запропонованої організаційно-правової форми та перспектив її подальшої зміни _____
_____
_____

Розділ 2. Стисла історична довідка діяльності підприємства

1. Спеціалізація діяльності підприємства.
(Перелік основних видів продукції (послуг) підприємства за номенклатурою) _____
_____
2. Х-ка обсягів виробництва підприємства (табл. 2.1.) _____
_____
3. Загальні висновки щодо поточного стану підприємства _____
_____
4. Опис земельної ділянки та виробничих площ _____

Розділ 3. Характеристика продукції (послуг), що виробляється (пропонується виробляти) підприємством, та ринків збуту

1. Опис основних видів продукції (послуг), що виробляється підприємством, та пропозиції щодо раціоналізації структури її випуску (табл. 3.1)_____

2. Характеристика ринків.

2.1. Історичний та сучасний поділ ринку збуту та перспективи його зміни_____

2.2. Реалізація продукції (послуг) підприємства за ринками збуту та пропозиції щодо оптимізації системи продажу (табл. 3.2)_____

3. Пропозиції щодо організації післяреалізаційного сервісного обслуговування (стосовно технічної продукції)____

Розділ 4. Характеристика конкурентного середовища

1. Характеристика конкурентів (табл. 4.1).

---

2. Особливості продукції яку виготовляє підприємство, та пропозиції щодо підвищення її конкурентоспроможності.____

Розділ 5. План маркетингової діяльності

1. Перелік і характеристика наявних на підприємстві

маркетингових служб (служб збуту)

---

2. Характеристика існуючих каналів збуту продукції (послуг) підприємства та пропозицій щодо вдосконалення збуту (табл. 5.1.) _____

---

3. Характеристика постачання на підприємство сировини та пропозиції (табл. 5.2) _____

Розділ 6. План виробничої діяльності підприємства

1. Опис виробничого процесу та пропозиції щодо його вдосконалення _____

---

2. Характеристика існуючих машин та обладнання та пропозиції щодо їх оновлення (табл. 6.1) _____

Розділ 7. Організаційний план

1. Опис існуючої організаційної структури підприємства та пропозиції щодо її змін _____

---

2. Характеристика якісного і кількісного складу працюючих на підприємстві та пропозиції щодо зміни чисельності працюючих (табл. 7.1, 7.2.) _____

---

3. Розподіл заробітної плати і премій та пропозицій щодо зміни оплати праці (табл. 7.3.) _____

Розділ 8. План охорони навколишнього середовища

1. Існуючі природоохоронні проблеми та пропозиції щодо їх вирішення
-
-

Розділ 9. Фінансовий план та програма інвестицій

1. Баланс підприємства за звітний рік.
2. Звіт підприємства про фінансові результати та їх використання за звітний рік.
3. Звіт про фінансово-майновий стан підприємства за останній звітний рік.
4. Розмір та обґрунтування інвестиційних вкладень покупця у підприємство (табл. 9.1)
5. Прогнозні фінансові показники підприємства (табл. 9.2, 9.3).

Розділ 10. Аналіз можливих ризиків та страхування

Висновки

Таблиця 2.1.

**ОСНОВНІ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ЗВІТНИЙ РІК**

Показники	Одиниці вимірювання	За звітний рік
Реалізація продукції (послуг)		
Основні фонди		
Оборотні фонди		
Рентабельність		
Чисельність працюючих		

Таблиця 3.1.

**ПОКАЗНИКИ ВИРОБНИЦТВА ОСНОВНИХ ВИДІВ
ПРОДУКЦІЇ ЗА ЗВІТНИЙ РІК ТА НА ПЕРСПЕКТИВУ**

Найменування продукції (послуг)	Обсяг випуску (нат. од.)		Частка в загальному обсязі виробленої продукції (відсотки)		Оптова ціна		Витрати	
	факт.	прогноз	факт.	прогноз	факт.	прогноз	Факт.	Прогноз

Таблиця 3.2.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ ЗА ЗВІТНИЙ РІК ТА ПРОГНОЗ НА
ПЕРСПЕКТИВУ ЗАЛЕЖНО ВІД РИНКІВ ЗБУТУ
(НАТУРАЛЬНІ ОДИНИЦІ)**

Найменування продукції (послуг)	Обсяги реалізації							
	На місцевому ринку		В області		В межах України		Поза межами України	
	Факт.	Прогноз	Факт.	Прогноз	Факт.	Прогноз	Факт.	Прогноз

Таблиця 4.1.

**ХАРАКТЕРИСТИКА КІЛЬКІСНИХ ТА ЯКІСНИХ
ПОКАЗНИКІВ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ) ОСНОВНИХ
КОНКУРЕНТІВ**

Підприємства галузі, що виробляють аналогічну продукцію (послуги)	Найменування продукції	Переваги продукції конкурентів

Таблиця 5.1.

**ІСНУЮЧІ КАНАЛИ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ)
ПІДПРИЄМСТВА ТА У ПЕРСПЕКТИВІ**

Перелік каналів збуту	Кількість реалізованої продукції	
	За звітний рік	Прогноз
1. Відповідні торговельні організації 2. Власні фірмові магазини 3. Власні відділи у державних магазинах 4. Підприємства 5. Закордонний ринок 6. Інше		

Таблиця 5.2.

**ІСНУЮЧІ КАНАЛИ ПОСТАЧАННЯ СИРОВИНИ НА
ПІДПРИЄМСТВО ТА У ПЕРСПЕКТИВІ**

Перелік постачальників за регіонами		Обсяг сировини, що надходить		Якість сировини	Можливості заміни сировини
Існуючі	На перспективу	Факт.	Прогноз		

Таблиця 6.1.

ПЕРЕЛІК ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗА ТЕРМІНОМ СЛУЖБИ
ГОЛОВНИХ МАШИН І ОБЛАДНАННЯ

Групи обладнання	Наявна кількість	Термін служби	Кількість обладнання, що необхідно встановити

Таблиця 7.1.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА РОБОЧОЮ СИЛОЮ

Кількість працівників на підприємстві (чол.)					
Всього		В тому числі			
Факт.	Прогноз	Інженерно-технічного персоналу		Адміністративного персоналу	
		Факт.	Прогноз	Факт.	Прогноз

Таблиця 7.2.

РОЗПОДІЛ РОБІТНИКІВ ТА СЛУЖБОВЦІВ ЗА ОСВІТНІМ ТА
ВІКОВИМ ПОКАЗНИКАМИ

Показники	Освіта				Вік			
	Серед.	Сер. спец.	Незакінчена вища	Вища	До 30	31-40	41-50	Понад 50 років

Таблиця 7.3.

СЕРЕДНЯ ЗАРОБІТНА ПЛАТА ОКРЕМИХ
КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ

Категорія працівників	Середня заробітна плата	Середня величина надбавок	Прогноз заробітної плати
1. Керівний персонал			
1. Управлінський персонал			
1. Виробничий персонал			

Таблиця 9.1.

ПРОГРАМА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВКЛАДЕНЬ

Заплановані заходи	Необхідні кошти	Джерела отримання	Термін
	Од. виміру кіл-ть		

Таблиця 9.2.

ПРОГНОЗНИЙ БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА (НА 3 РОКИ)

Показники	Роки
Основні засоби	
Товарно-матеріальні запаси	
Виплата по дебіторській заборгованості	
Каса	
Всього	
Кредиторська заборгованість по основних операціях і нарахуваннях	
Інше фінансування	
Резерв по прибутках і збитках	

Таблиця 9.3.

ПРОГНОЗИ ПРИБУТКУ ТА ЗБИТКУ (НА 3 РОКИ)

Показники	Роки
1. Виручка (валовий дохід) від реалізованої продукції.	
2. Собівартість реалізованої продукції	
3. Валовий прибуток	
4. Витрати на утримання персоналу та інші видатки	
5. Податок	

Зміст

	стор.
Програма навчальної дисципліни «Основи підприємництва».....	3
Вступ до курсу “Основи підприємництва”	9
 Розділ I. Об’єктивні основи розвитку і основні функції підприємництва	
підприємництва	
Тема 1. Об’єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці	
1.1. Суть, предмет і мета вивчення курсу	11
1.2. Роль і місце курсу в економічній теорії, господарській практиці та формуванні ринкового мислення, у підготовці спеціалістів економічних служб до праці в умовах ринку	13
1.3. Об’єктивні основи розвитку підприємництва в умовах ринковій економіці.....	14
1.4. Економічна свобода. Її сутність і роль у розвитку підприємництва.	18
 Тема 2. Основні функції підприємництва. Суб’єкти та організаційні форми підприємницької діяльності	
2.1. Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва.....	25
2.2. Суб’єкти підприємницької діяльності.....	27
2.3. Підприємство як організаційна структура підприємництва.	29
2.4. Основні види та форми підприємництва, їх класифікація.....	30

Розділ II. Організація, заснування, функціонування, регулювання і конкуренція в системі підприємництва 39

Тема 3. Організація, заснування, функціонування і регулювання підприємницької діяльності в Україні 39

- 3.1. Загальні умови створення підприємства.....39
- 3.2. Статутний фонд підприємства. Суть і порядок утворення статутного фонду підприємства.. 40
- 3.3. Державна реєстрація підприємства. 42
- 3.4. Статут підприємства. Основні розділи статуту. 44
- 3.5. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності 45

Тема 4. Конкуренція і аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність 51

- 4.1. Конкуренція як засіб реалізації підприємництва. 51
- 4.2. Бізнес-план як інструмент підприємницької діяльності. 53
- 4.3. Аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність 55
- 4.4. Шляхи розвитку підприємництва. Показники інтенсифікації і підвищення ефективності підприємницької діяльності.. 56

Розділ III. Демоніполізація економіки, антимонопольна діяльність, державне регулювання та підтримка підприємництва 63

Тема 5. Демоніполізація економіки та підприємництва й антимонопольна діяльність держави..... 63

- 5.1. Монополії і монопольне становище та їх вплив на розвиток економічних відносин 63

- 5.2. Антимонопольна діяльність держави в умовах ринкової економіки.....65
- 5.3. Антимонопольний комітет України. Основні аспекти його діяльності.....67

Тема 6. Державне регулювання та підтримка підприємництва.....71

- 6.1. Необхідність державного регулювання підприємництва 71
- 6.2. Суть, функції та форми державного регулювання економіки 73
- 6.3. Державний контроль і нагляд за господарською діяльністю.....81
- 6.4. Державна підтримка як один із головних аспектів державного регулювання підприємництва..... 84
- 6.5. Бюджет і податкова система в регулюванні підприємництва.....87

Розділ IV. Фінанси, банки та кредит. Їх роль у системі підприємництва. 100

Тема 7. Фінанси, банки та кредит. Їх роль в системі підприємництва..... 100

- 7.1. Сутність фінансів суб'єктів підприємницької діяльності. Організація фінансової діяльності підприємств..... 100
- 7.2. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємницьких структур..... 105
- 7.3. Суть та функції кредиту. Банківське кредитування суб'єктів господарювання: види, принципи, організація..... 113
- 7.4. Форми небанківського кредитування, їх характеристика. 126

Розділ V. Правовий статус і етика підприємця. 136

<i>Тема 8. Правовий статус і етика підприємця</i>	136
8.1. Правовий статус підприємця, його місце і роль в організації (підприємстві).....	136
8.2. Типи керівників і ділова етика сучасного керівника (підприємця, менеджера).....	138
8.3. Психологія та етика керівника.....	139
8.4. Планування особистої праці менеджера.....	145
8.5. Організація управлінської праці і забезпечення ефективності діяльності фірми.....	146
8.6. Дейл Карнегі про основи спілкування з людьми.....	151

<i>Ділова гра</i> на тему “Організація підприємницької діяльності і забезпечення її ефективного функціонування”	156
---	-----

Додатки:

<i>Додаток 1.</i> “Статут”	191
<i>Додаток 2.</i> “Договір банківського рахунку”	196
<i>Додаток 3.</i> “Заява про відкриття поточного рахунку”	202
<i>Додаток 4.</i> “Картка із зразками підписів”	203
<i>Додаток 5.</i> “Платіжне доручення”.....	204
<i>Додаток 6.</i> “Простий вексель”	205
<i>Додаток 7.</i> “Переказний вексель”	206
<i>Додаток 8.</i> “Оголошення”	207
<i>Додаток 9.</i> “Прибутковий касовий ордер”	208
<i>Додаток 10.</i> “Лицьовий бік грошового чека”	209
<i>Продовження додатка 10.</i> “Зворотній бік грошового чека”	210
<i>Додаток 11.</i> “Видатковий касовий ордер”	211
<i>Додаток 12.</i> “Кредитний договір”	212
<i>Додаток 13.</i> “Бізнес-план”	219

Для заміток

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Іван Іванович Цигилик
Зоряна Миколаївна Криховецька
Тетяна Михайлівна Паневник

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Друге видання, перероблене та доповнене

Навчальний посібник

Керівник видавничих проєктів – *Б.А. Сладкевич*
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки – *Б.В. Борисов*

Підписано до друку 16.04.2007. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgС.
Умовн. друк. арк. 14.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006